

Slavojka Bešić Bronza • Bojana Dujković Blagojević • Melisa Forić Plasto • Elma Hašimbegović
Senada Jusić-Dučić • Fahd Kasumović • Marija Naletilić • Edin Radušić • Edin Veladžić

ALTERNATIVNI KURIKULUM ZA HISTORIJU/ISTORIJU/POVIJEST U BOSNI I HERCEGOVINI

DOPRINOS PROMOVIRANJU HUMANIZMA U NASTAVI HISTORIJE I
SUOČAVANJU S BOSANSKOHERCEGOVAČKIM KONTOVERZAMA

EUROCLIO HIP BOSNE I HERCEGOVINE

ALTERNATIVNI KURIKULUM ZA HISTORIJU/ISTORIJU/POVIJEST U BOSNI I HERCEGOVINI
DOPRINOS PROMOVIRANJU HUMANIZMA U NASTAVI HISTORIJE I SUOČAVANJU
S BOSANSKO-HERCEGOVAČKIM KONTROVERZAMA

Izdavač:

EUROCLIO HIP BIH- Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine

Za izdavača:

Melisa Forić Plasto

Urednik:

Edin Veladžić

Autori(ce):

Slavojka Beštić Bronza, Bojana Dujković Blagojević, Melisa Forić Plasto, Elma Hašimbegović,
Senada Jusić-Dučić, Fahd Kasumović, Marija Naletilić, Edin Radušić, Edin Veladžić

Lektura i korektura:

Zenaida Karavdić

Dizajn i DTP:

Amra Mekić

Štampa:

Štamparija Fojnica

Tiraž:

150 komada

Sarajevo 2019.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta "Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – Doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama" koji je podržan od strane Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine.

Slavojka Beštić Bronza • Bojana Dujković Blagojević • Melisa Forić Plasto • Elma Hašimbegović
Senada Jusić-Dučić • Fahd Kasumović • Marija Naletilić • Edin Radušić • Edin Veladžić

ALTERNATIVNI KURIKULUM ZA HISTORIJU/ISTORIJU/POVIJEST U BOSNI I HERCEGOVINI

DOPRINOS PROMOVIRANJU HUMANIZMA U NASTAVI HISTORIJE I
SUOČAVANJU S BOSANSKOHERCEGOVAČKIM KONTROVERZAMA

Sarajevo, 2019.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
UVOD.....	7
VI razred - NAJSTARIJA DRUŠTVA I ANTIČKI SVIJET	19
VII razred - PERIOD SREDNJEVIMA VIJEKA	37
VIII razred - EVROPSKA I SVJETSKA HISTORIJA 1450-1918	55
IX razred - UNIVERZALNE VRIJEDNOSTI U PODUČAVANJU HISTORIJE 20. VIJEKA	83
Summary of the “Alternative curricula for history teaching in Bosnia and Herzegovina – a contribution in promoting humanism in history teaching and facing the Bosnian-Herzegovinian controversies”	107
Biografije autorica i autora.....	115

PREDGOVOR

Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine – EUROCLIO-HIP BiH uspješno je realiziralo projekat pod naslovom „*Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama*“. Projekat je započeo u januaru 2018. i završen u oktobru 2019. godine. Njegovu realizaciju finansijski je podržao Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine.

EUROCLIO-HIP BiH, kao jedino strukovno udruženje koje je svojim edukativnim aktivnostima prisutno i dobro prihvaćeno na cijelom prostoru države, ovim projektom pokušalo je inicirati pozitivne promjene u nastavnim planovima i programima za nastavu historije u osnovnim školama i kreirati obrazovni model koji bi pomogao kreatorima obrazovnih politika u Bosni i Hercegovini na planu inovacije i modernizacije izučavanja historije, a posebno u poučavanju historije u nastavnom procesu.

Taj cilj moguće je postići pomjeranjem fokusa nastave historije kroz razvijanje, uspostavljanje i testiranje zajedničkog pristupa u sva tri nastavna plana i programa u Bosni i Hercegovini za osnovne škole. Cijenili smo da je nužno da se primarno težište novog, inovativnog, alternativnog kurikuluma postavi tako da počiva na **razvoju kritičkog mišljenja, poštivanju univerzalnih ljudskih prava i promoviranju općih civilizacijskih vrijednosti**. Namjera ekspertnog tima okupljenog na ovom projektu bila je ponuditi alternative važećim (državnim) kurikulumima, posredno ih mijenjati te uticati na promjenu stavova kreatora obrazovnih politika. Naša očekivanja su da ćemo jednim drugačijim i inovativnijim pristupom školskom kurikulumu uspjeti zadobiti adekvatnu pažnju i nastavnog osoblja. Duboko smo svjesni da je uspjeh promjena jedino moguć i izvjestan uz spremnost nastavnika na promjenu stavova o važnom i nevažnom u ciljevima nastave historije.

Udruženje EUROCLIO-HIP BiH okupilo je profesionalni tim istraživača i saradnika, s dokazanim iskustvom u oblasti nastave i podučavanja historije. Oni su, kroz ovaj dvogodišnji projekat, razvili alternativni model kurikuluma koji počiva na univerzalnim ljudskim pravima i civilizacijskim vrijednostima. Svoj pristup bazirali su na istraživanju postojećih kurikuluma u Bosni i Hercegovini, nekim pozitivnim primjerima kurikuluma u drugim evropskim zemljama (švajcarski model), širem krugu konsultacija s nastavnicima i profesorima historije u osnovnim i srednjim školama, studentima historije i drugim zainteresiranim predstavnicima civilnog društva. Za potrebe ovog projekta posebno je kreiran upitnik koji je imao za cilj prikupiti informacije iz iskustva i prakse u vezi s podučavanjem o univerzalnim vrijednostima u okviru nastave historije.

Realizacijom svih planiranih aktivnosti, uključujući i testiranje pred stručnom javnosti, ekspertni tim ponudio je konkretan model kako modernizirati nastavu historije u Bosni

i Hercegovini koja treba da doprinosi razvoju kritičkog mišljenja i pluralnog društva uz puno poštivanje etničke, religijske, kulturne i svake druge raznolikosti, a ne produbljivanju podjela i shvatanja podjele historije na “našu” i “njihovu”.

Predloženim pristupom pozivamo na otvaranje dijaloga šire naučne i stručne javnosti koji će rezultirati stvarnim i suštinskim promjenama ustaljene paradigme izučavanja historije, uz očekivanja da će najšira stručna javnost, a posebno kreatori obrazovnih i kulturnih politika, prepoznati iskrene namjere i potrebu naglašenijeg pozicioniranja svih aspekata ljudskih prava i univerzalnih civilizacijskih vrijednosti u fokus cjelokupnog nastavnog procesa, uključujući i nastavu historije, koja ima vrlo važnu i delikatnu ulogu u stvaranju jednog slobodnog, demokratskog, multikulturalnog, otvorenog, tolerantnog i prosperitetnog društvenog okruženja.

Edin Veladžić

Edin Veladžić

UVOD

Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama

Nastavni planovi i programi (NPP) za nastavu historije/istorije/povijesti u Bosni i Hercegovini (sva tri zvanično važeća) predstavljaju temelj nastavne prakse. Udžbenici, kao i svi dodatni nastavni materijali, prate ono što je propisano u NPP-u. Svaki seriozniji analitički uvid, a i mnoga dosadašnja istraživanja provedena u Bosni i Hercegovini, nedvojbeno pokazuju i potvrđuju da u udžbenicima historije dominira jednodimenzionalna, nacionalna, nerijetko i nacionalistička, perspektiva, a ono što jeste posebno problematično ogleda se u činjenidci da autori i autorice udžbenika često sadržaje predstavljaju iz samo jedne perspektive pri čemu koriste redukciju, insinuaciju, relativizaciju, ignoranciju i imputaciju. Pažnja učenika se usmjerava s bitnog na nebitno, izriču se nejasni stavovi, a događaji i pojave tumače se pogrešno ili nepotpuno. Druga perspektiva, kao lična i kolektivna odgovornost, se zanemaruje. Sve to vodi ka nepotpunom razumijevanju, nekritičkom promišljanju i neafirmiraju općih univerzalnih i civilizacijskih vrijednosti. Vrijednosti koje se pojavljuju u aktuelnoj nastavi više se pominju, a manje promoviraju, ili se partikuliraju (sloboda “naših” i sl.).

Udžbenički sadržaji su u pravilu konkretni, materijalni odraz onoga što je propisano nastavnim planovima i programima, a koji u posljednjih nekoliko decenija nisu pretrpjeli značajnije i očigledno prijeko potrebne izmjene. Sve dosadašnje promjene više su bile “kozmetičke” i tehničke prirode te nisu doticale suštinu. Pristup nastavi historije u NPP-ima je hronološki (sadržaji se ponavljaju u tzv. koncetričnim krugovima), nema intersektoriskih tema koje se dublje i s različitih aspekata tumače i proučavaju ili obrade fenomena koji bi se pratili i kritički izučavali tokom procesa dugog trajanja. Ukratko, previše podataka, a teme iz historije su u značajnijoj mjeri orijentirane na političku, vojnu i ekonomsku historiju, s određenim elementima iz kulturne (pretežno nacionalne) historije.

Ako smo u jednom periodu postdejtonskog razdoblja imali vrlo prisutne tendencije približavanja i ujednačavanja raličitih kurikuluma u cilju olakšavanja procesa rekoncilijacija postkonfliktnog bosanskohercegovačkog društva, čini se da je u međuvremenu ponovo intenziviran rat historijskih narativa i da se on vrlo agresivno situira u nastavne planove i programe, u udžbenike historije, nastavne materijale, odnosno u obrazovni sistem. Paralelni historijski narativi, vrlo netolerantni prema drugom i drugačijem, zasigurno ne doprinose izgradnji jednog slobodnog i demokratskog okruženja. S jednostranim pristupom historiji

sasvim je logično očekivati rezultat koji se ogleda u netoleranciji mladih generacija koje osećaju podozrenje prema pripadnicima drugih naroda i manjinskih grupa, a što je, nažalost, postala redovna pojava u svakodnevnom životu. Razjmere ovih negativnosti posebno su vidljive na pojedinim javnim skupovima (političkim skupovima, sportskim događajima, javnim narodnim okupljanjima pa čak i svadbama) i posebno u virtualnom svijetu interneta.

U posljednjih nekoliko godina u Bosni i Hercegovini usvojeni su važni dokumenti koji se odnose na nastavu historije i koji polaze od ključnih kompetencija i životnih vještina (Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH, 2011. i Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definirano na ishodima učenja, 2015.). Ti dokumenti predstavljaju prvi korak u modernizaciji nastave historije i propisuju jedan drugačiji i aktuelniji pristup nastavi. Slijedeći, logičan korak u ovom procesu, jeste modernizacija kurikuluma, koji dalje predstavlja polaznu tačku za izradu novih udžbenika. Ti novi udžbenici morali bi, osim tehničkih i "kozmetičkih" inovacija, doživjeti i ozbiljnije koncepcione promjene na način da ključna težišta u nastavi historije budu na univerzalnim ljudskim pravima i podizanju svijesti kod učenika o razvojnoj liniji poštivanja/nepoštivanja temeljnih ljudskih prava kroz bližu i dalju prošlost.

Svi nastavni planovi i programi u Bosni i Hercegovini zvanično nalažu da je cilj nastave historije razvoj kritičkog mišljenja kod učenika, ali u konkretnijoj razradi kritičko mišljenje ostaje u drugom planu. Činjenica je da obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini, osim ponekad na deklarativnom planu, ne pokazuju veći i ozbiljniji interes za modernizaciju nastavnih planova i programa u smislu da isti trebaju doprinijeti razvoju kritičke svijesti i koji bi počivali na drugačijem pristupu – onom koji počiva na prihvatanju i promociji univerzalnih ljudskih vrijednosti, kao i na uvažavanju drugog i drugačijeg.

Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine – EUROCLIO-HIP BiH 2018. godine pokrenulo je projekat pod naslovom "Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama". Ovim projektom Udruženje pokušava inicirati pozitivne promjene u nastavnim planovima i programima za nastavu historije u osnovnim školama i kreirati model koji bi pomogao kreatorima obrazovnih politika u Bosni i Hercegovini na planu modernizacije i inovacije proučavanja i poučavanja u nastavi historije. Cilj projekta ogleda se u doprinosu unaprijeđenju nastave historije u Bosni i Hercegovini kroz razvijanje, uspostavljanje i testiranje zajedničkog pristupa nastavi historije u sva tri nastavna plana i programa za osnovne škole u Bosni i Hercegovini. Fokusom na razvoj kritičkog mišljenja, na promoviranje univerzalnih ljudskih prava i civilizacijskih vrijednosti kroz historiju ponuditi alternative važećim (državnim) kurikulumima, posredno ih mijenjati te uticati na promjenu stavova nastavnika o važnom i nevažnom u ciljevima nastave historije. Realizacija u praksi navedenog predstavljaljalo bi ogroman i vrlo konkretan doprinos demokratizaciji bosanskohercegovačkog društva.

Na projektu je bila angažirana grupa istraživača, iskusnih poznavalaca ove oblasti među kojima su nastavnici i profesori koji predaju historiju u osnovnim i srednjim školama, akademski radnici i predavači historije na visokoškolskim ustanovama, muzejski radnici i uposlenici javne uprave koji su u svome profesionalnom i akademskom usavršavanju te dosadašnjem radu pokazali blisku povezanost s problematikom nastave historije u Bosni i Hercegovini. Osim ekspertnog tima, šira zajednica nastavnika i studenata historije u različitim fazama razvoja projekta bila je uključena na način da su učestvovali u radu javnih tribina i rasprava o postojećim nastavnim planovima i programima kao i potencijalu koji nudi alternativni kurikulum za nastavu historije. U tri različite faze kreiranja dokumenta organizirane su javne tribine u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru i one su predstavljale ključnu okosnicu komunikacije s javnim i stručnim mnijenjem.

Kreiranju alternativnog kurikuluma prethodila su istraživanja provedena tokom 2018. godine. Autorski tim uradio je analizu aktuelnih nastavnih programa u Bosni i Hercegovini tražeći primjere promoviranja univerzalnih vrijednosti kroz sadržaje, ali i kroz ishode učenja, ciljeve i zadatke. Također, urađene su analize nekih od nastavnih programa iz Evrope, a namjenski su kreirana i sprovedena dva upitnika među kolegama članovima mreže Evropske asocijacije edukatora historije EUROCLIO te među kolegama iz mreže Udruženja EUROCLIO HIP Bosne i Hercegovine. Rezultati sprovedenih anketa i primjeri dobijeni od kolega na osnovu njihove nastavne prakse ponudili su dobre ideje koje su inkorporirane u dokument.

Na kraju, kada je završeno pisanje nacrta dokumenta, on je ponuđen na čitanje sedmočlanoj grupi nastavnika i profesora historije koji su dali svoje stručno mišljenje o njegovoј primjenljivosti u praksi. Njihova mišljenja po svim elementima nisu bila usaglašena i kretala su se od naglašene kritike do prepoznavanja izuzetne vrijednosti i konceptualne revolucionarnosti ovog materijala. Prijedlozi, sugestije, komentari i stručna mišljenja koje smo dobili tokom javnih rasprava u značajnoj mjeri su pomogli u konačnom oblikovanju dokumenta za koji vjerujemo da, uz malo političke volje, može pronaći put primjene u nastavnoj praksi.

Kod finalne kreacije Alternativnog kurikuluma autorski tim odlučio se za kombiniranje hronološkog i tematskog pristupa. Tako je dokument podjeljen u četiri veće hronološke cjeline: antički period, srednjovjekovni period, historija novog vijeka od 1450. do 1918. godine i historija 20. stoljeća (od Versajskog mira do kraja stoljeća). Svaka od navedenih cjelina obrađuje se u jednoj školskoj godini, od šestog do devetog razreda osnovne škole. Za razliku od postojećih nastavnih planova i programa prilikom dalje razrade selektiranih cjelina autorski tim odlučio se napustiti uobičajeni hronološki koncept i dati prednost tematskom pristupu. U fokus sve četiri perioda, odnosno nastavna plana i programa za četiri razreda osnovnih škola, stavljeno je sedam univerzalnih vrijednosti: mir, saradnja, sloboda, solidarnost, odgovornost, jednakost i život.

Jedno od polazišta u kreiranju dokumenta alternativnog kurikuluma bili su rezultati istraživanja sadržaja nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama koju je uradio istraživački tim Fonda otvoreno društvo BiH i proMENTE socijalna istraživanja, a u kojem su učestvovali i članovi Udruženja EUROCLIO HIP BIH. Publikacija "Obrazovanje u BiH: čemu (ne) učimo djecu?" objavljena je 2017. godine i dostupna je na <http://www.promente.org/downloads/cemuucimodjedu.pdf>. Intencija je da se kroz prizmu navedenih sedam vrijednosti sagledava cjelokupan razvoj ljudske povijesti, odnosno onaj dio koji bi bio predmet obaveznog školovanja. Pomjeranjem težišta sa države, nacije, naroda, vojnih i političkih heroja, pobjednika i poraženih, "naših" vrijednosti i "njihovih" slabosti, teritorija itd. prema univerzalnim vrijednostima značajno će se oslobođiti nastavni sadržaji nepotrebnog nacionalnog i političkog naboja, ali i drugih negativnosti u podučavanju historije u korist onih vrijednosti zbog kojih je historiju kao nastavni predmet i potrebno izučavati.

Prijedlog nastavnog plana i programa za **šesti razred** osnovne škole sastoji se od sedam širih tematskih cjelina iz antičkog perioda:

- Historija i otkrivanje prošlosti,
- Čovjek i zajednica u prahistoriji,
- Čovjek, priroda, život i stvaralaštvo,
- Država i pojedinac,
- Sloboda i jednakost u antičkom svijetu,
- Rat i mir u antičko doba,
- Žene i djeca u privatnom i javnom prostoru antičkog svijeta.

Osim prve tematske cjeline koja za cilj ima predstaviti osnovne pojmove o historiji kao nauci o prošlosti ljudskog društva, upoznavanje s osnovnim konceptima historijskog istraživanja i historijskim izvorima kao spoznajnim izvorima o pojavama i događajima iz prošlosti, ostale tematske cjeline na konkretnim primjerima određenih pojava iz prahistorije i antičkih civilizacija propituju i promoviraju vrijednosti kao što su život, sloboda, saradnja, jednakost, susretanje i međusobno prožimanje različitih kultura.

Na primjeru razvoja države kao organizirane političke zajednice, institucija i različitih modela vlasti promovira se ideja odgovornosti, života i saradnje. Vrijednost lične slobode i temeljnih ljudskih prava u antičkom svijetu zaslužuje posebnu pažnju i ona se na zanimljiv način može tretirati i predstaviti kroz instituciju ropsstva, kao i preko društvenih ljestvica najstarijih državnih zajednica. Obrada navedene problematike učenicima treba omogućiti bolje razumijevanje vrijednosti svijeta u kojem živimo. Na temama ratova antičkog perioda propituju se uzroci prvih sukoba i njihove posljedice u smislu žrtava, materijalnih

razaranja, uništavanja gradova i naselja, migracija, promjena granica, nesigurnosti itd., a u cilju promoviranja ideje mira i vrijednosti života nasuprot ratovima i sukobima. Na kraju, jedna zasebna tematska cjelina posvećena je predstavljanju društvene uloge žena i djece u privatnom i javnom prostoru antičkog svijeta. Komparirajući primjere o načinu i kvaliteti njihovog života u antičkim društvima cilj je dodatno istaknuti dostignute civilizacijske vrijedosti kao što su ravnopravnost polova, međusobna solidarnost i integritet života svake individue.

Prilikom izrade nastavnih materijala prema predloženom kurikulumu posebno je važno da se razvojni put ljudske civilizacije, nastanak prvobitnih zajednica, njihovo povezivanje i konfrontiranje, formiranje državnih zajednica, uspostavljanje društvene hijerarhije, odnos čovjeka i okruženja, borba za preživljavanje i sve druge teme predviđene za obradu predstave kroz formu dostupnih i učenicima razumljivih izvora tekstuallnog, slikovnog i drugog karaktera kako bi se učenici ohrabrili na kompariranje, razumijevanje i uvažavanje različitih perspektiva i razvoj kritičkog mišljenja. Prostorna bliskost određenih arheoloških i historijskih izvora sigurno doprinosi boljem razumijevanja historijskih pojava koje se nastavno obrađuju i zato je izuzetno važno navoditi konkretne primjere i izvore sa prostora Bosne i Hercegovine i zapadnog Balkana gdje god je to moguće. Učenici će se ohrabrvati da navedene primjere kompariraju sa poznatim i bliskim primjerima iz sadašnjice.

Prijedlog NNP-a za **sedmi razred** osnovne škole vremenski obuhvata period srednjeg vijeka i prezentiran je kroz šest većih tematskih cjelina:

- Stvaranje Evrope u srednjem vijeku,
- Interakcije, sukobi i tolerancija u ranom srednjem vijeku,
- Sukobi, tolerancija i konvivencija u razvijenom i kasnom srednjem vijeku,
- Pitanje sloboda u srednjem vijeku,
- Solidarnost,
- Žene u srednjem vijeku.

Sagledavanje šire slike vrlo složene transformacije Evrope kroz hiljadugodišnji period srednjeg vijeka treba pomoći učenicima da razumiju kulturnu, vjersku i etničku raznolikost kao povjesnu karakteristiku te činjenicu da je današnja Evropa uveliko rezultat odnosa, interakcija, prožimanja utjecaja različitih civilizacija i vrijednosti koje su postojale na njenom širem prostoru u jednom duljem vremenskom razdoblju. Antičko naslijede, velike migracije, uspostava, usponi i padovi srednjovjekovnih država, pojava, međusobni dodiri i prožimanje utjecaja velikih religija, periodi neprijateljstava i sukoba nasuprot periodima primirja, suživota i tolerancije su samo neke od vrlo značajnih dionica srednjovjekovne

povijesti na kojima bi učenici trebali spoznat značaj vrijednosti kao što su mir, suživot, tolerancija, saradnja, manjinska prava, prednosti kulturne i vjerske raznolikosti itd.

Pitanje političkih i individualnih sloboda kao temeljnog prava svakog čovjeka izučavalo bi se kroz sistem feudalnih odnosa, kao dominantnog društvenog uređenja srednjovjekovnog perioda. Komparacijom sa ropstvom i slobodama savremenog demokratskog svijeta potrebno je osposobiti učenike da shvate historijski razvoj koji je ljudsko društvo prošlo kako bi se izgradile predodžbe o slobodi, jednakosti i pravu na nepovredivost života kakvu danas poznajemo. Jedna tematska cjelina posvećene je promociji ideja solidarnosti, uzajamnog potpomaganja, dobročinstva i darežljivosti kroz upoznavanje učenika sa predodžbama o navedenim idejama u srednjem vijeku. One još uvijek ne postoje kao univerzalna vrijednost, odnosno ostaju na partikularnoj razini, ne prelaze vjerske i etničke granice i razvijaju se unutar pojedinih grupa i zajednica, bazirane na vjerskim vrijednostima. Pitanje društvene uloge žena u privatnom i javnom prostoru u srednjovjekovnom društvu situirano je u zasebnu cjelinu koja bi nizom podtema (žena i moć, žena i religija, žena i porodica, žena kao neprijatelj i predodžba žene u kulturi) pomogla u propitivanju ideje o ravnopravnosti polova i korjenima nekih savremenih pojava koji se protežu duboko u srednjovjekovnu epohu.

Izučavanje period novog vijeka, od 1450. do 1918. godine, temeljilo bi se na kritičkom, analitičkom i multiperspektivnom pristupu sagledavanja zastupljenosti prethodno spomenutih univerzalnih vrijednosti u različitim društvenim sredinama, državno-političkim sistemima, ekonomskim uvjetovanostima i kulturnoškim kontekstima. Prilično širok spektar historijskih pojava, procesa i fenomena grupiran je u sedam tematskih oblasti koje bi se izučavale u **osmom razredu** osnovne škole:

- Tolerancija, suživot i sukobi u islamskom svijetu 1450–1918: muslimani, kršćani i jevreji
- Tolerancija, suživot i sukobi u svijetu zapadnog i istočnog kršćanstva 1450–1918: vjerska, etnička i nacionalna raznolikost
- Ropstvo i sloboda u evropskoj i svjetskoj povijesti 1450–1918.
- Kultura dijaloga u evropskoj i svjetskoj povijesti 1450–1918: polje međunarodnih odnosa
- Žene i djeca u privatnom i javnom prostoru modernog svijeta 1450–1918.
- Dobrotvorne aktivnosti, darežljivost i međusobno pomaganje u evropi 1450–1918.
- Humanitarne krize 19. i početka 20. stoljeća i međunarodna solidarnost

Razumijevanje ideje tolerancije, dijaloga, multikulturalnosti i uzajamnog poštovanja usko je povezano s povjesnim i kulturni kontekstom kroz koji su u svome razvoju prolazila

savremena evropska društva. Prve dvije tematske cjeline problematiziraju navedene vrijednosti u svijetu islama, primarno u Osmanskom carstvu, i u u svijetu zapadnog i istočnog kršćanstva u periodu od 1450. do 1918. godine, s posebnim primjerima iz historije Zapadnog Balkana te centralne i istočne Evrope. Prezentiraju se životne situacije koje se mogu označiti kao primjeri tolerancije, suživota, saradnje, poštovanja i interakcije između različitih vjerskih, kulturnih i etničkih zajednica, ali i pojave koje predstavljaju suprotnost navedenom (netolerancija, ratovi, konfrontacije itd). Unutar osmanskog povijesnog konteksta, posebna pažnja bit će posvećena detektiranju tolerancije i društvenih interakcija u Bosni i Hercegovini i na Zapadnom Balkanu kao prostoru koji je u navedenom razdoblju bio kulturnalno i vjerski mješovit te koji je, između ostalog, zanimljiv i po tome što se radilo o pograničnom području Osmanske države, zoni u kojoj su se dodirivali svijet islama i svijet kršćanstva.

Konkretnim primjerima učenicima treba pomoći da razumiju kulturnu, vjersku i etničku raznolikost kao povijesnu karakteristiku u razvoju evropskih društava, ohrabrujući ih da razumiju, kompariraju i uvažavaju različite perspektive, razvijaju kritičko mišljenje i kapacitet da na osnovu izabranih tekstova donose zaključke o posljedicama situacija koje su obrađeni kao pozitivnih primjeri određenih vrijednosti i njihovih suprotnosti. Učenici se podstiču da identitetsku različitost doživljavaju kao jednu od bitnih karakteristika evropske povijesti te da iskustvo suživota na navedenoj teritoriji promatraju kao povijest saradnje i konflikta, uz uočavanje posljedica koje su tolerancija i netolerancija proizvodili u međuljudskim odnosima.

Pitanje razvoja ideja o ličnoj slobodi kao o temeljnem pravu svakog čovjeka posebno se obrađuje u trećoj temaskoj cjelini najslikovitijim primjerima s teritorija zapadnoevropskih država, Sjedinjenih Američkih Država i Osmanskog carstva. Kod obrade ropolstva u Osmanskom carstvu posebno će se voditi računa o manifestaciji ove pojave u državnom centru, ali i u njenoj primjeni na perifernim područjima, kao što su Bosanski i Hercegovački sandžak. Učenici će se ohrabrivati da kompariraju podatke o ropolstvu iz ranog novog vijeka i modernog doba s informacijama o savremenim oblicima trgovine ljudima i ograničavanju ljudskih sloboda te da ih kritički evaluiraju i donose zaključke o društvenim posljedicama navedenih pojava. Obrađivanje navedene problematike treba omogućiti bolje razumijevanje vrijednosti svijeta u kojem živimo, kao i povjesni put koji je ljudsko društvo prošlo kako bi se izgradile predodžbe o slobodi koje su u pravnom i ideološkom smislu danas dominantne u svjetskim okvirima.

Četvrta tematska cjelina usmjerenja je ka promociji dijaloga kao važnog sredstva komunikacije među ljudima, zajednicama i državama. Cilj je ukazati na potencijal ove vrijednosti u izgradnji mira i prevladavanju sukoba, uspostavljanju i održavanju ekonomskih veza, razumijevanju diplomatske kulture novog doba, s posebnim akcentom na diplomatske prakse koje su primjenjivane u Osmanskom carstvu i Velikoj Britaniji.

Vrijednosti kao što su ravnopravnost, solidarnost, tolerancija, dijalog, uzajamno razumijevanje i poštovanje posebno su potencirane u petoj tematskoj cjelini. Konkretnim primjerima iz stvarnog života nastoji se prikazati i razumjeti društvena uloga žena i djece u privatnom i javnom prostoru u različitim društvenim i kulturnim sredinama modernog svijeta.

Šesta tematska cjelina treba ukazati na važnost međusobne solidarnosti, uzajamnog potpomaganja, dobročinstva, darežljivosti i spašavanju života. Dobrotvorne djelatnosti i uzajamno potpomaganje imaju višestoljetnu historiju i različite primjene unutar evropskih društava ranog novog vijeka i modernog doba. Komparacijom različitih shvaćanja navedenih ideja i konkretnih primjera iz zapadnoevrpskih država i Osmanskog carstva (s posebnim akcentom na fenomene prisutne na prostoru današnje Bosne i Hercegovine i zemalja Zapadnog Balkana) učenici se podstiču da donose zaključke posljedicama koje je njihova primjena imala na današnje društvene predodžbe o pomenutim vrijednostima.

U sedmoj tematskoj cjelini, za razliku od prethodne koja je više fokusirana na praćenje razvoja ideje solidarnosti unutar pojedinih društvenih i državno-političkih zajednica istog kulturno-civilizacijskog miljea, akcenat je stavljen na promociju solidarnost u odnosima među pojedincima i pripadnicima istih i različitih vjerskih, etničkih i rasnih grupa ljudskog roda. Ulazak u historijsko razdoblje kada se briga za čovjeka kao ljudskog bića stavlja u prvi plan, nameće potrebu da se propitivanje vrijednosti solidarnosti, dobročinstva i međusobnog pomaganja, postavi na više razina. Učenici bi trebali moći spoznati na koji način su ove ideje izrastale od lokalnih i regionalnih aktivnosti do razine međunarodne univerzalne solidarnosti. Primarni cilj je razviti empatiju kod učenika prema svakom čovjeku – stradalniku, koji je pogoden nekom prirodnom ili ratnom katastrofama, bez obzira na njegovu rasnu, etničku, vjersku ili bilo koju drugu pripadnost.

Nastavni plan i program za **deveti razred** osnovne škole vremenski bi obuhvatio period od Versajskog mira do kraja 20. stoljeća. Ovo je najizazovniji i najbremenitiji dio u aktuelnoj nastavi historije kad se govori suočavanju s kontroverzama i on bi bio podjeljen u pet širih tematskih cjelina:

- Strah od drugačijeg
- Hladni rat i univerzalne ljudske vrijednosti
- Univerzalne ljudske vrijednosti kroz djelovanje svjetske organizacije Ujedinjenih nacija (UN) i drugih humanitarnih, nevladinih organizacija i pojedinaca
- Emancipacija u drugoj polovini 20. stoljeća. Borba za slobodu, ravnopravnost, toleranciju, razumijevanje, protiv diskriminacije. Borba za zdravu i čistu okolinu
- Univerzalne vrijednosti u Bosni i Hercegovini u okviru SFRJ vs. Univerzalne vrijednosti u Bosni i Hercegovini nakon osamostaljenja

Prvu polovinu 20. stoljeća obilježila su dva najrazornija rata koja je svijet ikad vidoio. Ogoromne ljudske žrtve i materijalna razaranja ostavile su dalekosežne posljedice i na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Cilj prve tematske cjeline je ospozobiti učenike da kritički i multiperspektivno analiziraju kompleksne procese u periodu svjetskih ratova i međuratnog perioda te spoznaju u kojoj mjeri je nedostatak i nepoštovanje univerzalnih ljudskih vrijednosti, kao što su pravo na mir, suživot, sloboda, prihvatanje i strah od drugačijeg u okvirima evropske i svjetske politike, produkovaо stvaranje totalitarnih sistema i nova globalna sukobljavanja. Posebno se akcentira borba protiv fašizma kao borba za univerzalne ljudske vrijednosti, a primjerima iz evropske i regionalne historije će se pomoći učenicima da prepoznaju različite oblike propagande i drugih negativnosti koje vode ka isključivosti, odnosno negaciji univerzalnih civilizacijskih vrijednosti kao što su mir, sloboda, tolerancija, humanost, suživot, dijalog i multikulturalnost.

U drugoj tematskoj cjelini zadate vrijednosti se propituju kroz fenomen političke polarizacije svijeta, odnosno kroz percepciju i promoviranje univerzalnih vrijednosti u uslovima Hladnog rata, i kroz djelovanje Organizacije Ujedinjenih nacija (UN). Intencija je da se učenici ospozobe da kritičkim i analitičkim pristupom historijskim izvorima različite provenijencije sagledaju stanje osnovnih ljudskih prava i drugih civilizacijskih vrijednosti u različitim političkim sistemima hladnoratovskog perioda, kako u onima zemljama koji su formalno pripadale nekom od dva globalno suprostavljenia vojno-politička bloka tako i u onim zemljama koje su ostale izvan tih sfera direktnog utjecaja. Današnjim predodžbama ideja humanizma, saradnje, tolerancije, mira, slobode, suživota, odgovornosti i multikulturalnosti u značajnoj mjeri su pogodovali složeni procesi koji su se odvijali u jednom dijelu Evrope u poslijeratnom periodu. Proces denacifikacije Njemačke, slučaj grada Berlina, francusko-njemački dijalog, stvaranje organizacije Vijeća Evrope i procesi stvaranja ujedinjene Evrope (EZ/EU), izgradnja socijalnog tipa države i sloboda kretanja su važne pojave u evropskoj poslijeratnoj povijesti za razumijevanje danas dostignutog nivoa univerzalnih civilizacijskih vrijednosti.

Velike zasluge za širenje savremenih predodžba ideja univerzalnih vrijednosti na globalnom nivou mogu se pripisati organizaciji Ujedinjenih nacija (UN). Zato je jedna zasebna tematska cjelina u ovom nastavnom planu i programu posvećena aktivnositma UN organizacije, njenim ključnim aktima u oblasti temeljnih ljudskih prava, kao i drugim srodnim međunarodnim organizacijama, nevladinim organizacijama i pojedincima koji imali zapažen angažman na humanitarno planu. Na primjerima djelovanja ovih organizacija na globalnom planu, a posebno na planu pružanja različitih vidova pomoći na području Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u poslijeratnom razdoblje i tokom ratova 90-tih na prostoru bivše države, učenici bi se upoznali s važnim humanitarnim aktivnostima ovih organizacija i pojedinaca te razvijali vještine solidarnog djelovanja i pružanja pomoći drugima u kriznim situacijama.

U četvrtoj tematskoj cjelini govorilo bi se o određenim procesima emanicipacije koji su se odvijali u drugoj polovini 20. stoljeća. Pitanja kao što su borba za slobodu, ravnopravnost, toleranciju, razumijevanje, broba protiv diskriminacije i borba za zdravu i čistu okolinu otvarala bi se na temama dekolonizacije, Vijetnamskog rata, rasizma i borbe protiv rasizma u SAD, aparthejda, emanicipaciji žena i izjednačavanja njihovih prava te na primjerima korištenja sporta u političke svrhe. Učenike je potrebno osposobiti da prepoznaju razne oblike diskriminacije (političke, ekonomski, starosne, polne, rasne itd.), da se upoznaju o načinima borbe diskriminiranih grupa za svoja prava i o žrtvama koje su podnosili, a sve s ciljem jačanja svijesti o važnosti čuvanja dostignutog nivoa univerzalnih ljudskih vrijednosti u savremenom demokratskom svijetu.

Posljednja tematska cjelina u NNP-u za deveti razred osnovne škole problematizirala bi poštivanje temeljnih ljudskih prava i primjenu univerzalnih vrijednosti u Bosni i Hercegovini u okviru SFRJ i komparirala stanje po ovom pitanju u Bosni i Hercegovini nakon osamostaljenja. Kritičkim i multiperspektivnim pristupom učenici stiču vještine i kompetencije suočavanja kontroverznim temama nacionalne historije. Neka evropska i svjetska iskustva bi trebala pomoći u prevazilaženju kontraveznih dionica burne historije 20. stoljeća, iz koje se na različite načine tumače određene pojave i događaji u Bosni i Hercegovini, a sve s jasnim ciljem daljeg osnaživanja ideja poštivanja drugog i drugačijeg, suživota, tolerancije, pomirenja, saradnje, ravnopravnosti, humanosti, dijaloga i međusobnog uvažavanja.

Naš Alternativni kurikulum nastojali smo uskladiti sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za historiju definiranom na ishodima učenja u Bosni i Hercegovinu (2018), dokumentom u čijoj izradi su učestvovali i predstavnici Udruženja Euroclio HIP BiH. Definirani ishodi učenja poslužili su nam za polazište u odabiru tema. S obzirom na neupitnu težnju za modernizacijom nastave historije u Bosni i Hercegovini i čvrstu opredjeljenost za praćenjem novih tendencija u podučavanju historije na međunarodnom planu, uz navedeni dokument konsultovali smo vrlo važne dokumente Vijeća Evrope; Preporuka 2001(15) o nastavi historije u Evropi u 21. stoljeću (<https://rm.coe.int/16804bcc5d>); Council of Europe (Rec 1880 – 2009), *History teaching in conflict and post-conflict areas*; Council of Europe (2016), *Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies* te Council of Europe (2018) *Quality history education in the 21st century, principles and guidelines* (<http://www.coe.int/culture-of-cooperation>).

Naglašavamo da ključnu poveznicu nastavnih planova i programa za sve četiri razreda osnovne škole predstavljaju prethodno spomenute univerzalne vrijednosti: mir, saradnja, sloboda, solidarnost, odgovornost, jednakost i život. Tu vrlo važnu činjenicu svi budući autori trebaju imati na umu kod upuštanja u proces pisanja udžbenika ili dodatnih nastavnih materijala prema ovom dokumentu. Navedene ljudske vrijednosti moraju biti u fokusu svih nastavnih jedinica, u svim historijskim periodima, te da se stalno ponavljaju kroz svaki razred i svaku tematsku cjelinu kako bi se postigao željeni cilj, a to je jačanje svijesti i

podizanja nivoa spoznaje o način poimanja temeljnih ljudskih vrijednosti kroz dugu povijest razvoja ljudskog roda i omogućavanje povlačenja paralela s današnjim stanjem.

Ovako koncipiranim dokumentom željeli smo izbjegći tradicionalno učenje napamet, ne želimo sveobuhvatnost (čak ni ranije korištene ključne epizode iz prošlosti) već selektivni izbor tema na kojima promoviramo pomenute koncepte (vrijednosti, kritički pristup, multiperspektivnost, analitičnost itd.). U određenom kontekstu autori udžbenika i nastavnici mogu odabrat i druge teme s kojima mogu postići isti rezultat (korist nastave historije za dijete i savremeno društvo, kritičko mišljenje, multiperspektivnost, šire razumijevanje povjesnog konteksta i uzročno-posljedičnih veza itd.). Preporuka je da se prema ponuđenom NNP-u uradi radni nastavni materijal/udžbenik, s modelima detaljno isplaniranih radionica koje nude različite aktivnosti u radu s učenicima (interaktivnost).

Uz svaku tematsku cjelinu ponuđen je i razrađen metodički dio u kojem se dodatno približava način razumijevanja ponuđene ideje. U ovom dijelu alternativnog NNP-a ukazuje se na ciljanu dob učenika kojoj je namijenjen sadržaj, a što je važno imati na umu kod kreiranja nastavnog materijala, selekcije izvora i odabira modela obrade određene tematske cjeline na nastavnom satu. U metodičkom dijelu ponovljeni su sadržaji koje je potrebno obraditi, međutim oni nisu primarni cilj ovog NNP-a. Naš primarni cilj predstavljaju zapravo ishodi koji su jasno navedeni uz svaku tematsku cjelinu. Metodičari koji su radili na dokumentu ponudili su i razradu ishoda čime su dodatno precizirana očekivanja od učenika, istaknuti su ključni pojmovi, ponuđeno je ključno pitanje i predložene konkretne aktivnosti. Nastavnici imaju punu slobodu da procjenjuju i sami određuju koliki broj sati je potreban za obradu pojedine teme. Oni mogu i izostaviti određene tematske i podtematske sadržaje, odnosno zamijenti ih sadržajima koji su prema njihovim procjenama razumljiviji uzrastu učenika kojima predaju.

Autorski tim novog NNP-a izražava spremnost za pružanjem dodatne stručne i naučne podrške, ukoliko je to neophodno, svim potencijalnim autorima udžbeničke literature u razradi ponuđenog koncepta. Budući autori svih vrsta radnih materijala, a u narednoj fazi i nastavnici, imaju slobodu izbora kod primjene NNP-a na način da uključe 60% podnaslova svake ponuđene tematske cjeline, a 40% su slobodni odabrat one primjere i teme iz prošlosti koje smatraju primjerenijim i lakšim za podučavanjem učenika ciljanog razreda. Posebno se sugerira upotreba primjera iz naše lokalne, nacionalne i regionalne historije ukoliko su oni pogodni i lako razumljivi za promoviranje univerzalnih vrijednosti, multiperspektivnosti i kritičkog promišljenja. Naše potenciranje na bitno drugačijem pristupu podučavanja historije i akcentiranje ranije pominjanih vrijednosti smatramo ključnom razlikom u odnosu na sve postojeće planove i programe historije u zemlji. U cilju promjene postojeće paradigme o krajnjim ciljevima i svrsishodnosti nastave historije nastojali smo selektirati najbolje teme i odabrat najbolje primjere. To ne znači da su sve dobre teme i primjeri kojima se može doći do željenog rezultata iscrpljeni.

Na kraju želimo skrenuti pažnju da dokument Alternativni kurikulum nije napisan za učenike, čak ni za nastavnike historije u prvoj fazi. Prevashodno je namjenjen autorima udžbenika i kreatorima obrazovnih politika u zemlji na svim razinama. Vjerujemo da politički odgovornim i progresivnim donosiocima političkih odluka neće biti problem razumjeti krajnji cilj i svrsihodnost usvajanje jednog potpuno novog i drugačijeg koncepta podučavanja historije, što Alternativni kurikulum u svojoj osnovi i predstavlja, i da će omogućiti njegovu primjenu u praksi. Krajnji rezultat ponuđenog i istinski vrlo ozbiljnog reformskog zahvata u nastavi historije nesumnjivo bi predstavljao krupan doprinos u dekontaminaciji bosanskohercegovačkog društva, a u konačnici bi to značilo i ogroman doprinos u stvaranju jednog slobodnog, zdravog i tolerantnog okruženja ugodnog za život svakog građanina, bez obzira na njegovu vjersku, etničku, nacionalnu, kulturnu, političku, polnu i svaku drugu orijentaciju.

Melisa Forić Plasto

VI RAZRED

NAJSTARIJA DRUŠTVA I ANTIČKI SVIJET

I

HISTORIJA I OTKRIVANJE PROŠLOSTI

Opis: Kroz navedenu temu nastoje se predstaviti osnovni pojmovi vezani za historiju kao nauku o prošlosti ljudskog društva. Učenici će kroz navedenu temu upoznati se sa sadržajem historijskog istraživanja i osnovnim istorijskim konceptima. Naglasak je na upoznavanje historijskih izvora kao izvora saznanja o pojivama i događajima iz prošlosti te načina njihove analize. Učenici će saznati o pojmu vremena i načinima računanja vremena u prošlosti te periodizaciju ljudske prošlosti i njen značaj.

Teme:

ŠTA JE HISTORIJA?

- Primjeri izučavanja historije u prošlosti
- Pojam vremena –historijsko vrijeme, podjela prošlosti, epohe i računanje vremena
- Kako istražujemo prošlost? – historijski izvori i njihovo tumačenje
- Historija kao nauka i njene pomoćne discipline
- Osnovni historijski koncepti – vrijeme i prostor; uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, historijski izvori, interpretacija i perspektiva

II

ČOVJEK I ZAJEDNICA U PRAHISTORIJI

Opis: Cilj ove teme je promovirati vrijednosti života, saradnje i jednakosti prahistorijskih zajednica i ukazati na razvoj koje je čovječanstvo prošlo od svog nastanka do pojave pisma i prvih državnih zajednica. Primjeri saradnje među ljudima prvobitnih zajednica pokazuju postupnost u poboljšanju kvaliteta života i opstanka tih zajednica. Također kroz ovu tematsku cjelinu pojasnit će se odnos između čovjeka i prirode te proces saradnje ljudi u savladavanju prepreka koje je priroda postavila pred čovjeka u njegovoj najstarijoj prošlosti ali i preuzimanju i korištenju svega onoga što priroda ljudima daje. Ukazat će se na najznačajnije arheološke lokalitete u svijetu i na prostoru Zapadnog Balkana i Bosne i

Hercegovine. Kroz navedene teme učenici će se ohrabrivati da razumijevaju, kompariraju i uvažavaju različite perspektive, razvijaju kritičko mišljenje i kapacitet da na osnovu odabralih izvornih tekstova, slikovnog i drugog izvornog materijala donose zaključke o posljedicama situacija koje su obrađeni kao primjeri života, jednakosti i saradnje. Učenici će se ohrabrvati da navedene primjere kompariraju sa poznatim i bliskim primjerima iz sadašnjice.

Vrijednosti: život, jednakost, saradnja

Teme:

ŽIVOT LJUDI U NAJSTARIJE DOBA

- Nastanak čovjeka – evolucijska teorija i religijski pristup tumačenju nastanka čovjeka
- Čovjek i priroda – utjecaj klimatskih prilika na život čovjeka (ishrana, stanište, odijevanje)
- Saradnja u cilju preživljavanja – prve zajednice lovaca
- Sjedilačke zajednice i prva naselja
- Otkrića mijenjaju život – vatra, oruđa i oružje

VRIJEME MIRA

- Izumi koji olakšavaju život – stočarstvo, zemljoradnja, obrada kamena, keramika (ishrana, stanovanje, odijevanje)
- Prve sjedilačke zajednice i rodovsko društvo
- (Ne)jednakost u rodovskom društvu – žene i muškarci, matrijarhat

PLEMENSKE ZAJEDNICE I DOBA SUKOBA

- Otkriće metala
- Promjene u privređivanju – nastanak trgovine
- Društvo se mijenja – plemenske zajednice i izdvajanje plemenskih vođa
- Bogatstvo i sukobi najavljuju nejednakost među ljudima
- Kulturne tekovine – primjeri najznačajnijih arheoloških spomenika u svijetu i na prostoru Zapadnog Balkana i Bosne i Hercegovine.

III

ČOVJEK, PRIRODA, ŽIVOT I STVARALAŠTVO

Opis: Temom se nastoji prikazati koliko prirodne i klimatske prilike utiču na život čovjeka u antičko doba uz primjere na koji način su se antička društva prilagođavala prirodi i koliko su je uspjevala mijenjati. Kroz temu će se komparirati primjeri živora u selu i u gradovima najstarijih antičkih država, i civilizacija kao i primjere kada su se ljudi morali seliti, te tom prilikom upoznavati nove kulture i nove tekovine. Učenici će moći komparirati različite tekovine kultura i civilizacija starog istoka i najstarijih antičkih država na prostoru Sredozemlja te uočavati šta je uticalo na njihovo oblikovanje, kao i nastanak prvih religija. Kroz upoznavanje najznačajnijih tekovina najstarijih civilizacija u svijetu i tekovina kulture Ilira na prostorima Zapadnog Balkana ukazat će se na vrijednost kulture za razvoj čovječanstva. Posebna pažnja će se obratiti na ideju susretanja kultura te razmjena tekovina i prožimanja kultura koje su dovodile do unaprijeđenja dotadašnjih saznanja. Na osnovu izvornog materijala učenici će moći donositi vlastite zaključke kao i komparirati saznanja o navedenoj temi sa primjerima iz svakodnevnice.

Vrijednosti: život, saradnja, kultura

Teme:

PRIRODA I ČOVJEK

- Klimatske prilike i njihov utjecaj na život čovjeka
- Postanak religije – primjeri Sumer i Babilon, Egipat, Indija, Kina, Stara Grčka, Rim, Iliri
- Život na selu
- Nastanak prvih gradova i život u gradu – primjeri Sumer i Babilon, Egipat, Indija, Kina, Stara Grčka, Rim
- Migracije i kulturne interakcije – grčka kolonizacija, Feničani, Rimljani i Iliri

ČOVJEK KAO STVARALAČKO BIĆE

- Šta je kultura?
- Kulturne i civilizacijske tekovine antičkog društva – pismo, umjetnost, nauka
- Najznačajnija dostignuća antičkog svijeta – primjeri Sumer i Babilon, Egipat, Stara Grčka, Rim, Iliri
- Interkulturni dijalog u antičkom svijetu – razmjena ideja i tekovina, antički utjecaji na prostoru Bosne i Hercegovine;

IV

DRŽAVA I POJEDINAC

Opis: Cilj teme je učenicima predstaviti ideju države kao organizirane političke zajednice te njenu ulogu u razvoju antičkih društava. Kroz temu će se predstaviti različiti oblici vladavine u antičkim društvima te institucije koji su kroz naslijede preživjeli do danas – demokratija, narodna skupština, republika, itd. Kroz navedene teme sagledati će se uloga pojedinca u vlasti i institucijama države te promovirati ideje odgovornosti i života. Kroz izvorne primjere, i korištenje izvornig materijala, kao i simulacije funkciranja nekih od njih moći će se komparirati načini funkcioniranja država Starog vijeka sa primjerima iz današnjice.

Vrijednosti: život, odgovornost

Teme:

IDEJA DRŽAVE

- Nastanak prvih država i njihovo uređenje
- Egipatsko carstvo
- Države u Mesopotamiji – Sumer, Babilonsko carstvo, Perzija
- Gradovi-države antičke Grčke – Sparta i Atena
- Rim – kraljevstvo, republika, carstvo
- Oblici vladavine u državama starog svijeta – Egipt, Mesopotamija, antička Grčka Rim
- Demokratija

VLADARI I MEHANIZMI MOĆI

- Vladari – primjeri najistaknutijih vladara antičkog svijeta
- Vojska – primjeri vojske iz antičkog svijeta, vojska kao oslonac vladaru
- Svećenstvo – svećenici u službi vladara, vladar kao božanstvo u državama Starog vijeka
- Zakonodavstvo – Hamurabi, Zakon 12 tablica, Rimsko pravo

IV

SLOBODA I JEDNAKOST U ANTIČKOM SVIJETU

Opis: Ova tema nastoji promovirati vrijednost lične slobode i temeljnih ljudskih prava kroz prikaz načina na koji se u antičkom svijetu razvila ideja o ličnoj slobodi kao o temeljnom pravu svakog čovjeka, kao i kroz predstavljanje procesa koji su doveli do nastanka ropsstva. Također promovira se ideja političkih sloboda, odnosno punopravnosti određenih

pripadnika zajednica da učestvuju u političkom životu najstarijih države. Učenicima će biti predstavljeni tekstovi koji sadrže podatke o instituciji ropstva u navedenim državama te će ih se poticati da uvidom u navedene tekstove razumijevaju razlike u životu roba i slobodnog čovjeka, kao i da donose zaključke o mnogostrukosti načina na koji su se različite društvene zajednice i pojedinci odnosili prema ograničavanju ljudskih sloboda. Obrađivanje navedene problematike učenicima treba omogućiti da bolje razumiju vrijednosti svijeta u kojem živimo. Učenici će moći komparirati podatke o ropstvu iz različitih država i kultura starog svijeta te da iste kritički evaluiraju i donose zaključke o uzrocima i posljedicama navedenih pojava u antičkim društvima.

Vrijednosti: sloboda, jednakost

Teme:

SLOBODA U ANTIČKOM SVIJETU

- Šta je sloboda?
- Kako definiramo pojam lična sloboda
- Ropstvo kao institucija starog svijeta – kako se postaje robom?
- Ropstvo u Egiptu,
- Ropstvo u Mesopotamiji
- Položaj robova u Antičkoj Grčkoj
- Robovi u Rimu

JEDNAKOST U ANTIČKOM SVIJETU

- Šta je jednakost?
- Da li su svi ljudi jednaki u svojim pravima?
- Društvene ljestvice u antičkim državama
- Egipt
- Mesopotamije
- Grčka
- Rim
- Politička sloboda – aristokratija, patriciji i plebejci

V

RAT I MIR U ANTIČKO DOBA

Opis: Temom se promovira ideja mira kroz propitivanje šta je rat, kako i zašto nastaju prvi sukobi te koje su njihove posljedice u smislu žrtava, rušenja i uništavanja gradova i naselja,

promjena granica, nesigurnosti itd.. Kroz ovu temu se kompariraju različiti primjeri ratova iz antičkog perioda, sagledavaju njihovi uzroci, tok i posljedice u cilju pripitivanja ideje mira koja je suprotna ratu i sukobu. Nastoji se promovirati ideja mira kao svetog čina povezanog sa religijom i običajima kroz primjere uspostavljanja primirja u vrijeme religijskih svetkovina te Olimpijskih igara čiji je duh preživio do danas. Kroz izvorne materijale učenici će moći komparirati uzroke i posljedice ratova kao i mišljenja antičkih mislilaca o pogubnosti rata i vrijednosti mira i ljudskog života. Primjeri iz antičkog perioda moći će se komparirati sa primjerima iz današnjice radi boljeg povezivanja i razvijanja kritičkog mišljenja kod učenika.

Vrijednosti: Mir, život

Teme:

RAT I PRIMIRJE U ANTIČKO DOBA

- Šta je rat?
- Zbog čega se vode ratovi?
- Grčko-perzijski ratovi – primjer međudržavnog rata
- Peoloponeski rat – primjer građanskog rata
- Osvajački ratovi Rima – punski ratovi, ilirski ratovi, ratovi s Galima i Germanima
- Kultura ratovanja
- Olimpijske igre zaustavljaju ratove
- Posljedice ratova

VI

ŽENE I DJECA U PRIVATNOM I JAVNOM PROSTORU ANTIČKOG SVIJETA

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideje ravnopravnosti polova, njihovog uzajamnog razumijevanja, poštovanja i saradnje kroz predstavljanje društvene uloge žena u privatnom i javnom prostoru antičkog svijeta. Kroz kompariranje primjera o životu žena i djece u državama i društvima antičkog svijeta bit će moguće sagledati šta je sve utjecalo na njihov neravnopravan položaj te kakva je bila njihova uloga u antičkim društvima. Navedeni primjeri predstavljeni kroz različite izvorne materijale o životima žena u Mesopotamiji, Egiptu, Antičkoj Grčkoj, Rimu i ilirskim zajednicama poslužit će kao osnova za kompariranje te jačanje vještina samostalnog zaključivanja kod učenika. Poseban naglasak je na kopmariranju primjera iz antičkog svijeta sa suvremenim poznatim primjreima o položaju žena i djece danas i kvalitetu njihovog života.

Vrijednosti: Ravnopravnost, solidarnost, život

Teme:

ŽENE VLADARKE

- Hatšepsut
- Kleopatra
- Teuta

ŽENE I SVAKODNEVNI ŽIVOT

- Položaj žena u Mesopotamiji
- Položaj žena u Egiptu
- Položaj žena u antičkoj Grčkoj
- Položaj žena u Rimu
- Žene u Ilirskim društvima

DJECA I DJETINJSTVO U ANTIČKOM SVIJETU

- Mesopotamija
- Egipt
- Antička Grčka
- Rim
- Ilirik

BOJANA DUJKOVIĆ BLAGOJEVIĆ

RAZRED	VI	Uzrast	11 - 12 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih istorijskih izvora i razumije šta sve može uticati na pisanje istorije; otkriva različita istorijska stajališta na povijesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje). ▶ Tumači kategorije istorijskog vremena 		
TEMA	HISTORIJA I OTKRIVANJE PROŠLOSTI	KLJUČNO PITANJE/A	Šta je historija? Kako razlikujemo istorijske događaje i priče o prošlosti? Koje alate istoričari koriste u istraživanju događaja iz prošlih vremena?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se очekuje da: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Razlikuje vrste istorijskih izvora, ▶ Na lenti vremena organizuje istorijske podatke hronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti, ▶ Objasnjava kategorije kalendarskoga vremena: godina, decenija, vijek i hiljadu godina; razlikuje značenje izraza: prije Hrista i poslije Hrista te kako postoje i drugi načini računanja vremena, ▶ Prepoznaje kako se nastalo mišljenje o istorijskom događaju može razlikovati od činjenica i podataka o njemu. 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Šta je istorija? ▶ Pojam vremena –istorijsko vrijeme, podjela prošlosti, epohe i računanje vremenam ▶ Kako istražujemo prošlost – istorijski izvori i njihovo tumačenje, ▶ Istorija kao nauka i njene pomoćne discipline, ▶ Osnovni istorijski koncepti – vrijeme i prostor; uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, istorijski izvori, ▶ Primjeri izučavanja istorije u prošlosti, ▶ Osnovni istorijski koncepti – interpretacija i perspektiva. 		
KLJUČNI POJMOVI	istorijski izvori, lenta vremena, računanje vremena.		

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI <ul style="list-style-type: none"> Na osnovu dva kratka teksta (jedan je didaktički obrađen istorijski izvor a drugi je književni tekst prilagođen uzrastu učenika najbolje bi bilo da ima elemente bajke) učenici čitaju i analiziraju tekst. U diskusiji vođenoj od strane nastavnika uočavaju različite elemente i razlikuju vrste teksta i zaključuju koji je tekst pisani istorijski izvor. Učenik kreira lenu vremena. U nju upisuje značajne događaje iz svog života – npr. godina kada se rodio, kada je dobio brata ili sestru, naučio da vozi bicikl, zaljubio se prvi put... Cilj ove aktivnosti je da učenik uoči i razumije odnos prije i poslije, starije i mlađe. Grupni rad: izrada lente vremena više porodica. Materijal koji je potreban su porodične slike (deda, baka, roditelji, brat, sestra, ja...). Ukoliko nastavnik procjeni da ima mogućnosti, učenici mogu da koriste lenu ovu lenu vremena sa geografskom kartom i povežu mjesta na kojima je jedna porodica živjela. Cilj ove aktivnosti je da učenici razvrtstaju kategorije mjesto, ljudi i vrijeme.

RAZRED	VI	Uzrast	11- 12 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih istorijskih izvora i razumije šta sve može uticati na pisanje istorije; otkriva različita istorijska stajališta na povjesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje). Analizira istorijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući ljudе i događaje u vremenski i prostorni okvir. Ukazuje na povezanost između određenih istorijskih događaja i širih društvenih, privrednih i političkih pravaca i razvoja 		
TEMA	ČOVJEK I ZAJEDNICA U PRAISTORIJI	KLJUČNO PITANJE/A	<p>Šta su bili osnovni motivi ljudi prvo bitne zajednice da međusobno sarađuju?</p> <p>Do čega je ta saradnja dovela?</p> <p>Koji su pozitivni, a koji negativni aspekti te saradnje?</p> <p>Kojih je više i koji su aspekti značajniji?</p>

RAZRADA ISHODA <p>Od učenika se очekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Objašnjava razvoj rodovskog društva; ▶ Prepoznaće najvažnije arheološke lokalitete na području BiH i Zapadnog Balkana, te razumije važnost arheoloških nalaza u tumačenju prošlosti; ▶ Povezuje uslove života i obilježja društva, kao i nastalih društvenih odnosa; ▶ Opisuje obilježja praistorije te ključne događaje u njima; ▶ Procjenjuje važnost saradnje sa aspektom formiranja prvih ljudskih zajednica. 	SADRŽAJ <ul style="list-style-type: none"> ▶ Život ljudi u najstarije doba (evolucijska teorija i religijski pristup tumačenju nastanka čovjeka; Čovjek, klima i priroda – ishrana, stanište, odjelovanje; Prve zajednice lovaca; Sjedjelačke zajednice i prva naselja; Otkrića – vatra, oruđe i oružje). ▶ Vrijeme mira (Izumi, Rodovsko društvo; Nejednakost u rodovskom društvu, Matrijarhat) ▶ Plemenske zajednice i doba sukoba (Otkriće metala; Nastanak trgovine, Pojava nejednakosti; Arheološki spomenici ▶ Uzroci pojave nejednakosti u prvim zajednicama i njihov uticaj na formiranje društvenih slojeva. ▶ Različite vrste nejednakosti među ljudima prvih zajednica (matrijarhat vs patrijarhat; izdgvajanje religijskih i plemenskih voda) 	KLJUČNI POJMOVI <p>Rod, bratstvo, pleme, evolucija, matrijarhat, saradnja, arheologija.</p>
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI		

	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Učenici koriste predložak (bojanku) i diskutuju o prikazu, te uočenim razlikama. ▶ Učenici prave tabelu u koju upisuju tok razvoja rodovski, bratskih i plemenskih zajednica. ▶ Učenici crtaju svoje viđenje arheološkog nalazišta. Dok prezentuju opisuju vlastito viđenje nalazišta i povezuju ga sa onim što je to mjesto predstavljalo nekad.
--	---

RAZRED	Vl	Uzrast	11- 12 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Objašnjava kako su glavni događaji u vremenu povezani jedan s drugim i rekonstruiše, prati i tumači određene oblike društva (društvene, privredne, kulturne, religijske, političke te svakodnevni život) u različitim kontekstima u istorijskom vremenu i različitim istorijskim razdobljima; ▶ Provodi školsku istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost; ▶ Analizira istorijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smješteni ljudi i događaje u vremenski i prostorni okvir. 		
TEMA	ČOVJEK, PRIRODA, ŽIVOT I STVARALAŠTVO	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način klimatski uslovi utiču na oblikovanje uslova za život ljudi?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se очekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Bilježi odgovarajuće podatke iz ponuđenih izvora, ▶ Razlikuje kriterijume određivanja praistorije i istorije (pojava pisma), obilježja praistorije i staroga vijeka, ▶ Povezuje uslove života i obilježja društva, kao i nastalih društvenih odnosa, ▶ Procjenjuje važnost saradnje sa aspektom formiranja prvih država, ▶ Utvrđuje važnost razvoja pisma. 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Priroda i čovjek – kako klimatske prilike utiču na život čovjeka; ▶ Postanak religije; ▶ Život u selu i gradu – sličnosti i razlike; nastanak prvih gradova (primjeri iz Sumeru, Vavilon, Egipat, Indija, Kina, antička Grčka, Rim; 		

<ul style="list-style-type: none"> ▲ Kultura – pismo, umjetnost, nauka antičkog svijeta; ▲ Interkulturnarni dijalog antičkog svijeta – razmjena ideja i tekovina; ▲ Uticaj migracija na interkulturnarni dijalog u antičkom svijetu; ▲ Razvoj nauke na primjeru mumuficiranja. <p>KLJUČNI POJMOVI</p>	<p>Civilizacija, kultura, klima, migracije, razvoj pisma – klinasto pismo, hijeroglifi, saradnja, sloboda.</p> <p>PREDLOŽENE AKTIVNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ Nastavnik priprema didaktički materijal sa prikazima seoskih i gradskih zajednica antičkog vremena. ▲ Grupni rad – na osnovu didaktičkog materijala (slike seoskog i gradskog života) učenici opisuju jedan dan života nekog svog vršnjaka sa slike. Zadatak – napiši pismo svom vršnjaku iz tog vremena. ▲ Učenik upoređuje različite vrste klimatskih uslova i procjenjuje njihov uticaj na oblikovanje uslova života ljudi; Nastavnik u tumačnju uticaja klime na život ljudi polazi od poznatog i bliskog učeniku – koristi crtani film Ledeno doba. Učenici ocjenjuju (napredniji argumentuju) šta je crtanim filmu realno prikazano, a šta ne. ▲ Učenik ispituje razlike života ljudi na selu i u gradu, sa aspekta nekad i sad. ▲ Prepoznaće vrste prvih pisama i razlikuje ih. Povezuje vrstu pisma i mjesto na istorijskoj karti na kome su nastala. ▲ Primjeri hijeroglifskog pisma, sa datim tumačenjem slova. Na osnovu ponudene tablice hijeroglifa piše svoje ime. ▲ Pronalazi podatke na istorijskoj karti. 	
<p>RAZRED</p> <p>OPŠTI ISHODI</p> <p>VI</p> <p>Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih istorijskih izvora i razumije šta sve može uticati na pisanje istorije; otkriva različita istorijska stajališta na povijesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje).</p> <p>Koristi različite načine prikazivanja istorijskog vremena i hronologije.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ Razumije trajanje nekih ideja u istorijskom vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i događaja iz prošlosti može doći do novih istorijskih obrazaca. ▲ Ukazuje na povezanost između određenih istorijskih događaja i širih društvenih, privrednih i političkih pravaca i razvoja 	<p>RAZRED</p> <p>OPŠTI ISHODI</p> <p>VI</p> <p>Uzrast</p> <p>11 - 12 godina</p>	

TEMA	DRŽAVA I POJEDINAC	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način su se razvijale države u antičko vrijeme? Kakav je bio položaj pojedinca u prvim državama? Kakvu vrstu zaštite država pruža pojedincu?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se očekuje da: ▶ Organizuje istorijske podatke hronološki odgovaraajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti; ▶ Stvara vremensku crtu (lentu vremena) i dijagrame radi prikaza istorijskih razdoblja i događaja u datom istorijskom razdoblju; ▶ Prepoznaće određene oblike društva u starom vijeku; ▶ Navodi razloge nastanka ključnih događaja i prepoznaće posljedice i promjene tih događaja.		
SADRŽAJ		▶ Postanak prvih država i njihovo uređenje; ▶ Egipatsko carstvo; ▶ Države u Mesopotamiji – Sumer, Vavilonsko carstvo, Persija; ▶ Gradovi države antičke grčke – Atina i Sparta; ▶ Rim – kraljevsto, republika, carstvo. ▶ Oblici vladavine; ▶ Demokratija; ▶ Duh antičkih vremena u modernom dobu – Olimpijske igre. Kontinuitet i trajanje.	
KLJUČNI POJMOVI		Država, vladar, demokratija, kraljevstvo, republika, zakon i zakonodavstvo, odgovornost, saradnja.	
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI		Nastavnik priprema didaktički oblikovane kratke istorijske izvore koji reflektuju odlike državno-društvenog uređenja različitih antičkih država. ▶ Grupni rad – različiti pisani izvorni materijal za svaku grupu. Zadatak je da pročitaju i uoče manje poznate termine. Termine pišu na flip chart, a potom upoređuju svoje rezultate sa onim iz drugih grupa. Nastavnik potom tumači termine i povezuje ih sa državama za koje su važni.	

Nastavnik priprema 4 do 5 setova materijala za grupni rad od kojih svaki mora da sadrži izvore, slike, grafike, dijagrame, ilustracije i sl., karakteristične za svaku od antičkih država. ▶ Grupni rad – svi učenici dobijaju nekoliko setova materijala za rad sa zadatkom da izdvoje, grupiraju i predstave na poslu karakteristike jedne od antičkih država. Nastavnik priprema nekoliko primjeraka članova Hamurabijevog zakonika, Zakona 12 tablica i Rimskog prava, te nekoliko primjera članova modernog zakonodavstva. ▶ Analiza pisanih teksta – procjena koj je tekst iz antičkog doba, a koji je moderan. Uočavanje sličnosti i razlika.

RAZRED OPŠTI ISHODI	VI Organizuje istorijske podatke kognitivski odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti;	Uzrast 11 - 12 godina	
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Objašnjava kako se mijenja gledište u zavisnosti od vremena i prostora. ▶ Utvrđuje na koji način dolazi do promjena u različitim istorijskim razdobljima, objašnjava kako se neki oblici mogu promijeniti dok drugi ostaju isti; razumije složenost promjena i njihov uticaj ne samo na politiku i tehnologiju nego i na vrijednosti i vjerovanja; utvrđuje ključne prekretnice u svjetskoj istoriji i određuje uzroke koji su doveli do promjena i dugoročnih posljedica tih promjena. ▶ Ukazuje na povezanost između određenih istorijskih događaja i širih društvenih, privrednih i političkih pravaca i razvoja. 		
TEMA RAZRADA ISHODA	SLOBODA I JEDNAKOST U ANTIČKOM SVIJETU	KLJUČNO PITANJE/A	<p>Kakvo je bilo poimanje slobode i jednakosti u antičkom svijetu?</p> <p>Kakve su razlike u poimanju slobode antičkog i modernog vremena?</p> <p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Bilježi odgovarajuće podatke iz ponuđenih izvora; ▶ Stvara vremensku crtu (lentu vremena) i dijagrame radi prikaza istorijskog razdoblja i događaja u datome istorijskom razdoblju;

	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Nabrojaj primjere uticaja antičkog razdoblja na sadašnjost. ▶ Diskutujte o vrijednosti slobode i jednakosti.
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sloboda u antičkom svijetu: Šta je sloboda; Kako definisano slobodu; Ropstvo kao institucije starog svijeta – kako se postaje rob; Ropstvo u Egiptu, Mesopotamiji, položaj robova u antičkoj Grčkoj, robovi u Rimu. ▶ Jednakost u antičkom svijetu: šta je jednakost; da li su svi ljudi jednakci u svojim pravima, društvene ljestvice u antičkim vremenima; Egipt, Mesopotamija, Grčka, Rim; Politička sloboda – aristokratija, patriciji, plebejci. <p>Ropstvo, ljudska prava, jednakost, sloboda, aristokratija, patriciji, plebejci.</p>
KLJUČNI POJMOVI	<p>PREDLOŽENE AKTIVNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Nastavnik priprema nekoliko primjeraka članova Hamurabijevog zakonika, Zakona 12 tablica i Rimskog prava, koji se odnose na položaj robova. Učenici analiziraju tekstove i daju svoje mišljenje o položaju robova u antičkom svijetu; ▶ Učenici grupišu podatke o položaju robova u različitim antičkim državama, uočavaju razlike i sličnosti i diskutuju o njima.

RAZRED	VII	Uzrast	11- 12 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih istorijskih izvora i razumije što sve može uticati na pisanje istorije; otkriva različita istorijska stajališta na povjesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje). ▶ Analizira istorijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući lude i događaje u vremenski i prostorni okvir. ▶ Objašnjava kako se mijenja gledište u zavisnosti od vremena i prostora. ▶ Razumije i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih istorijskih pojava 		
TEMA	<p>RAT I MIR U ANTIČKO DOBA</p>	<p>KLJUČNO PITANJE/A</p>	<p>Kakve posljedice ratovi ostavljaju za sobom?</p> <p>Kakav je uticaj imao duh olimpizma u antičkom svijetu, posebno sa aspekta rata i mira?</p> <p>Ocenjite uticaj olimpijskog duha na moderno društvo.</p>

RAZRADA ISHODA <p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Procjenjuje i argumentima potkrepjava značaj Olimpijskih igara i obustavljanja ratova u vrijeme njihovog održavanja. ▶ Organizuje istorijske podatke hronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti. ▶ Poreda hronološki ponudene datume i razdoblja. ▶ Nabraja primjere uticaja antičkoga razdoblja na sadašnjost (na primjeru Olimpijskih igara). ▶ Prepoznaće šta je iz antičkog razdoblja ostalo sačuvano do danas (savremeno doba). 	SADRŽAJ <ul style="list-style-type: none"> ▶ Rat u antičko doba; šta je rat, zbog čega se vode ratovi ▶ Primjer međudržavnog rata Grčko – Persijski ratovi; ▶ Primjer građanskog rata Peloponeski rat; ▶ Osvajački ratovi Rima; punski ratovi, ilirski ratovi, ratovi sa Galima i Germanima. ▶ Kultura ratovanja; ▶ Posljedice ratova. ▶ Olimpijske igre i duh mira; ▶ Posljedice ratova. 	KLJUČNI POJMOVI <p>Granice, rat, vrste ratova – građanski, osvajački, religijski, mir, uzrok, posljedica, mir, život, sloboda.</p>
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<p>Nastavnik priprema sekvence igranih filmova u kojima se prikazuju ratovi u antičko doba ili grafičke prikaze bitaka na moru. Cilj je pokazati različite vrste naoružanja i ratne tehnike.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Grupni rad – kreranje lente vremena sa ključnim podacima iz antičkih ratova. Na istorijskoj karti određuje mesta gdje su se ratovi odvijali; ▶ Ispituje geografske odlike terena na kojima se vode ratovi u odnosu na vrste naoružanja i ratnu taktiku; ▶ Vrijeme rata i vrijeme mira – aktivnosti uočavanja istorijskih procesa. Dio učenika piše ili crta kako izgleda jedan dan u životu vojnika u vrijeme rata i u vrijeme mira. Predstavljanje zaključaka i razgovor. 	

	<p>Nastavnik priprema sekvence iz čitanog fina ili stripa <i>Asteriks i Obeliks</i> koji svjedoče o vrijednosti poimanja slobode (na primjerima Galskih plemena).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Na osnovu odabralih didaktičkih izvora učenici se upoznaju sa duhom olimpijskih igara i pronalaze podatke o modernom olimpijskom pokretu.
--	---

RAZRED	VI	Uzrast	11- 12 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Provodi školsku istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost. ▶ Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih istorijskih izvora i razumije šta sve može uticati na pisanje istorije; otkriva različita istorijska stajališta na povijesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje). ▶ Analizira istorijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještojući ljudе i događaje u vremenski i prostorni okvir. ▶ Razumije trajanje nekih ideja u istorijskom vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i istorijskih događaja može doći do novih istorijskih obrazaca. 		
TEMA ISHODA	ŽENE I DJECA U PRIVATNOM I JAVNOM PROSTORU ANTIČKOG SVIJETA	KLJUČNO PITANJE/A	Kakav je bio život žene u antičkom svijetu, a kakav je danas? Šta je ostalo isto, a šta je drugačije?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se очekuje da:		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razlikuje prošlost, sadašnjost i budućnost. ▶ Nabraja primjere uticaja antičkoga razdoblja na sadašnjost. ▶ Povezuje uslove života i obilježja društva, kao i nastalih društvenih odnosa. 		

KLJUČNI POJMOVI	Ravnopravnost, jednakost.
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<p>Brain storming – šta sve majka danas radi u kući. Zapisuju i upoređuju sa aktivnostima žene u antičko doba. Cilj ove aktivnosti je da učenici uoče sličnosti i razlike između svakodnevnih poslova koje su žene obavljale u antici i koje obavljaju danas.</p> <p>Na osnovu pisanih i didaktički oblikovanih izvora učenici procjenjuju svakodnevni život žena u antičkom vremenu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ Analizira razlike u društvenim slojevima – žene vladarke, slobodne žene i robinje; ▲ Rad u grupama – učenici izrađuju strip ili ilustraciju kojim pokazuju svoje razumijevanje života djece u antičkom dobu (različite perspektive – npr. život dječaka faraona, slobodne djevojčice koja živi na selu, dječaka roba i sl). ▲ Nastavnik priprema nekoliko ilustracija sa primjerima iz svakodnevnog života u antičko vrijeme (npr. pijaca, vojni logor, faraonski dvorac, atinska skupština i sl). Isječe ih u formu puzzle. Učenik uklapa puzzle sa ilustracijama iz antičkog vremena i opisuje šta vidi na ilustracijama. ▲ Nastavnik priprema kratke biografije (nekoliko critica) o ženama na visokim položajima danas (predsjednice, premijere i sl). Učenici upoređuju ove informacije sa nastavnim sadržajima koji se odnose na žene vladarke u antičkom dobu.

Elma Hašimbegović

VII RAZRED

PERIOD SREDNJEVJEKA

I

STVARANJE EVROPE U SREDNJEM VIJEKU

Opis: Cilj obrađivanja ove teme je promoviranje univerzalnih vrijednosti tolerancije, suživota i saradnje te sagledavanje šire slike srednjeg vijeka, tj. hiljadugodišnjeg perioda kroz koji je Evropa prošla transformacije s dalekosežnim posljedicama. Obrada prve teme omogućava stvaranje šire slike i generalnog uvida u period srednjeg vijeka te onoga što su njegove osnovne značajke; obradom kasnijih tema, učenici se vraćaju na pojedine pojmove / fenomene i naknadno ih obrađuju. Za početak, učenici trebaju razumjeti kulturnu, vjersku i etničku različitost kao povijesnu karakteristiku i to da je današnja Evropa uveliko rezultat odnosa, interakcija, prožimanja utjecaja različitih civilizacija i vrijednosti koje su postojale na njenoj široj teritoriji. Temelji brojnih institucija nastali su u periodu srednjeg vijeka, ali i današnjih podjela i sfera interesa.

Vrijednosti: tolerancija, saradnja

Teme:

FORMIRANJE EVROPE!

- Koji su sve faktori utjecali na formiranje Evrope?
- Nova civilizacija nastala na pepelu Rimskog carstva
- Kršćanstvo, islam, judaizam – historija odnosa

NASTALO U SREDNJEM VIJEKU, AKTUELNO I DANAS

- Vjerski, etnički i kulturni diverzitet
- Zapadno kršćanstvo – lingua franca, umjetnost i kultura, papstvo: crkva i država
- Bizant – nasljednik Rimskog carstva
- Arapi i islamska civilizacija
- Institucije: država, crkva, ustav, parlament, univerzitet
- Srednjovjekovne vrijednosti kao osnova današnjih univerzalnih vrijednosti – koje su univerzalne vrijednosti u srednjem vijeku?

- ▶ Korijeni vjerske ne/tolerancije – historija odnosa tri monoteističke religije na tlu Evrope – opći pojmovi
- ▶ Sredozemlje – tačka dodira srednjovjekovnih civilizacija

II

INTERAKCIJE, SUKOBI I TOLERANCIJA U RANOM SREDNJEM VIJEKU

Opis: Rani srednji vijek obilježen je velikim migracijama, dolaskom novih plemena, kontinuitetom i diskontinuitetom s antičkim naslijedjem, kao i pojavom Arapa i islama na tlu Evrope. Kako su izgledali njihovi prvi međusobni dodiri i interakcije? Cilj ove teme je pokazati kako ne postoje potpuni diskontinuiteti i jasni rezovi u historiji – antička civilizacija ne nestaje padom Rimskog carstva, nego se stapa, integrira, miješa s drugim civilizacijama i kulturama, a taj proces traje stoljećima.

Vrijednosti: mir, suživot, tolerancija, saradnja

Teme:

POSTEPENO NESTAJANJE ANTIČKOG SVIJETA – INTERAKCIJA I STAPANJE

- ▶ Sloboda izbora vjere kršćanima i svima drugima (Milanski edikt), pojava pagana / barbara
- ▶ Seobe naroda – kako nova plemena doprinose novoj slici Evrope? Ko su novi stanovnici Evrope, šta donose sa sobom, šta usvajaju u novoj domovini? Dolazak Slavena – šta zatiču na novim prostorima? Jezik, kultura, religija
- ▶ Kako Arapi doprinose novoj slici Evrope?
- ▶ Međusobni dodiri: Bizant–Zapad, Bizant–Arapi, Arapi–Zapad; sukobi, ratovi naspram trgovine, suživot, tolerancija u ranom srednjem vijeku, npr. muslimani i kršćani u vrijeme Karla Velikog

III

SUKOBI, TOLERANCIJA I KONVIVENCIJA U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIJEKU

Opis: Etnički i vjerski diverzitet, ne/tolerancija prema različitom, “drugom”, odlike su srednjovjekovnog perioda. Periodi sukoba i neprijateljstava smjenjivali su se s periodima tolerancije, u nekim dijelovima i suživota, u svakom slučaju saradnje i prožimanja utjecaja. Kršćani, muslimani i Jevreji međusobno su trgovali, sretali se na sajmovima i trgovištima i gradovima. Cilj obrađivanja ove teme je da se učenici upoznaju s tim kako su njihovi

međusobni odnosi bili kompleksni i promjenjivi u različitim historijskim, vjerskim, te kulturnim kontekstima. Tolerancija jednog društva prati se po statusu i položaju manjine u tom društvu, učenici prate različite historijske izvore, na koji su način teološki i pravno bili regulisani odnosi među zajednicama te kako je to izgledalo u praksi. Period ratova i sukoba smjenjivao se s mirnjim suživotom i prihvatanjem drugog. Za obradu su uzeti primjeri tamo gdje je interakcija bilo najviše.

Vrijednosti: tolerancija, mir, rat, suživot, život, saradnja

Teme:

“DRUGI” U SREDNJEM VIJEKU

- Historijski izvori: vjerske knjige, sljedbenici knjige, teologija, pravne regulative: teorija i praksa

KRŠĆANSKI POGLED NA ISLAM I MUSLIMANE

- Teološke rasprave – islam kao hereza, muslimani kao pagani / Saraceni
- Popularna književnost i poezija, strah od narastajuće opasnosti, stvaranje mitova – Pjesma o Rolandu
- Toma Akvinski i njegovo viđenje islama

MUSLIMANSKI POGLED NA KRŠĆANE I KRŠĆANSTVO

- Pravni status vjerskih manjina u srednjem vijeku – između teorije, pravnih dokumenata i prakse
- Kršćani i Jevreji u islamskom svijetu
- Muslimani i Jevreji pod kršćanskom vlašću
- Prava manjine na ispoljavanje religije – odnos prava manjine i većine – pravo, ali ne jednakopravnost
- “Zimmije” – zaštićeni, ali podložni Jevreji i kršćani u muslimanskom svijetu

JEVREJI U BIZANTU I ZAPADNOJ EVROPI

- Korijeni antisemitizma; progoni Jevreja iz Engleske, Francuske

INTERAKCIJA KRŠĆANA, MUSLIMANA I JEVREJA U KRALJEVSTVIMA ŠPANIJE I SICILIJE

- Jesu li kraljevstva srednjovjekovne Španije model tolerancije i kako ih razumijevati iz današnje perspektive? Konvivencija 10/11. st.

- Mjesta susreta i kulturalne razmjene: Toledo, Palermo – prevodenje antičkih pisaca
- Alfonso Mudri (1284), kralj Kastilje i kralj Frederik II na Siciliji – organizirana prevodenja s arapskog, hebrejskog i grčkog jezika
- Transfer antičkog naslijeđa i razvoj nauke – Ibn Sina (Avicenna), Ibn Rušd (Averroes)
- Kralj Alfonso VI Kastiljski “Vladar dviju religija”
- 1085. kršćanski biskup Rejmond iz Toledoa – osnivač prve škole orijentalnih studija u Evropi u 12. stoljeću
- Međunarodne trgovinske rute od Skandinavije do Bizanta u 11. i 12. stoljeću
- Vjerska tolerancija – vjerska slika srednjovjekovne Bosne
- Fenomen srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka
- Mjesta susreta i sukoba: križarski ratovi
- IV Križarski rat – definitivni raskol Istočne i Zapadne crkve
- Križari i kršćanske zajednice na Istoku; 14. i 15. stoljeće – zatvaranje i izolacija Zapada, dogma Crkve
- Vanjski neprijatelji – islam, Arapi i Turci
- Unutrašnji neprijatelji – hereza – heretički pokreti

CRKVA I HEREZA

- Inkvizicija
- Spaljivanje neistomišljenika
- Spaljivanje vještica. Žene
- Rekonkvista

IV

PITANJE SLOBODA U SREDNJEM VIJEKU

Opis: Tema obrađuje pitanje slobode kao univerzalne ljudske vrijednosti i šta ovaj pojam znači u srednjem vijeku. Kroz sagledavanje feudalnog poretku, kao društvenog uređenja u srednjem vijeku, učenici će u sistemu feudalnih odnosa i ovisnosti pratiti pojam slobode kao privilegije i njenog ograničavanja. Tema se bavi i pitanjem rostva i time što znači biti neslobodan, s komparativnim pristupom u odnosu na period antike. Preteče političkih sloboda kako ih danas poimamo treba tražiti u srednjem vijeku, kao i pitanje individualnih sloboda kao temeljnog prava svakog čovjeka. Humanizam koji u prvi plan stavlja čovjeka i njegove potrebe razvija se u kasnom srednjem vijeku. Obrađivanje navedene problematike učenicima treba omogućiti da sagledaju historijski razvoj koji je ljudsko društvo prošlo kako bi se izgradile predodžbe o slobodi kakvu danas poznajemo.

Vrijednosti: sloboda, jednakost, život

Teme:

DEFINIRANJE SLOBODE I OVISNOSTI U SREDNJEM VIJEKU

- Sistem ovisnosti – feudalni poredak
- Sloboda kao feudalna privilegija – teritorijalni imunitet, oslobođanje od poreza; Bellatores, oratores, laboratores
- Pojam sloboda u srednjovjekovnim poveljama i dokumentima – preteča političkih sloboda
- Politička sloboda u srednjem vijeku

ROPSTVO U SREDNJEM VIJEKU

- Razlika između antičkog i srednjovjekovnog ropstva; neslobodni ljudi – pravni položaj robova
- Kršćanstvo, islam i judaizam o ropstvu – robovi kao ratni pljen, “nevjernici” mogu biti robovi
- Venecija – vodeća sila u trgovini robljem
- Trgovina bosanskim robljem u Dubrovniku – žene robovi
- Sličnosti između riječi sclavus i Slaven

OD KOLEKTIVNIH SLOBODA DO SLOBODE POJEDINCA

- Političke slobode u Francuskoj i Engleskoj
- Slobode kao individualna prava, Magna charta libertatum, 1215. Engleska
- Začeci političkog parlamentarizma
- Ideja slobode za lude neplemičke krvi – sloboda kretanja i prolaza trgovcima: *Svi Dubrovčani koji hode kuda ja vladam, trgujući, bilo da samo prolaze, bilo da borave...* – bosanski ban Kulin omogućava slobodu kretanja trgovcima iz Dubrovnika, 1189.

KO JE STVARNO SLOBODAN – “GRADSKI ZRAK ČINI SLOBODNIM”

- Razvoj gradova – Venecija, Firenca, Dubrovnik
- Firentinska legislativa protiv magnata, 1293.
- Pojava univerziteta – Bologna, Pariz, Oxford...
- Humanizam – sistem mišljenja i djelovanja koji u prvi plan stavlja čovjeka i njegove potrebe
- Najznačajniji predstavnici humanizma u 14. i 15. stoljeću
- Predstavnici humanizma iz Dalmacije

SLOBODA KAO FILOZOFSKA KATEGORIJA

- Toma Akvinski (1224–1274) – svi ljudi su po prirodi slobodni i jednaki
- William Ockham (1285–1347?) – vodeći mislilac individualne slobode prije renesanse i reformacije

V

SOLIDARNOST

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideja solidarnosti, uzajamnog potpomaganja, dobročinstva i darežljivosti kroz upoznavanje učenika s predodžbama o navedenim idejama u srednjem vijeku. U ovom historijskom periodu briga za čovjeka, za bolesne i siromašne, još uvijek ne postoji kao univerzalna vrijednost i ne prelazi vjerske i etničke granice, nego se razvija unutar pojedinih grupa i zajednica, bazirana na kršćanskim/vjerskim vrijednostima. Učenici će obradom ove teme pratiti razvoj ideje solidarnosti, pomaganja i dobročinstva na razini zatvorenih zajednica i grupa i učiti da kritički sagledavaju i propituju partikularnost u odnosu na univerzalnost vrijednosti.

Vrijednosti: solidarnost, pomaganje, saradnja

Teme:

DOBROTVORNE USTANOVE I RELIGIJA

- ▶ “Revolucija milosrđa”, 12. i 13. stoljeće; pomoć siromašnima i bolesnima
- ▶ Osnivanje vjerskih redova uključenih u intenzivni dobrotvorni rad
- ▶ Prosjački redovi – franjevci i dominikanci – rad okrenut široj zajednici
- ▶ Kuga, bolnice, lepra

KLASNA I STALEŠKA SOLIDARNOST

- ▶ Udruživanje zbog zajedničkih interesa
- ▶ Bratstva – gilde, zanatlije i trgovci; viteška kultura

VI

ŽENE U SREDNJEM VIJEKU

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideje ravnopravnosti spolova kroz predstavljanje društvene uloge žena u privatnom i javnom prostoru srednjeg vijeka. Učenici imaju zadatak da se koriste različitim vrstama historijskih izvora – vizuelnih i tekstualnih koji pokazuju predodžbu o ženama od strane savremenika. Tema je podijeljena prema ulozi koju je žena imala u srednjovjekovnom društvu i kako ih pronalazimo u historijskim izvorima: kao vladarice i utjecajne ličnosti, naučnice, pripadnice vjerskih redova, osuđene za čarobnjaštvo i vještičarenje.

Vrijednosti: ravnopravnost, život, poštovanje

Teme:

ŽENA I MOĆ

- Žene u javnom životu – Leonora Akvitanska, Kristina Pizanska, Ivana Orleanka, Jelena Gruba, Elizabeta Kotromanić, Jelena Anžujska, Izabela I Kastiljska

ŽENA I RELIGIJA

- Žene u vjerskom životu (opatice, crkveni redovi...)

ŽENA I PORODICA

- Historija privatnog života, uloga žene u domaćinstvu
- Žene različitih društvenih statusa
- Brak i porodica
- Vizuelne predstave ženskih zanimanja

ŽENA KAO NEPRIJATELJ – LOV NA VJEŠTICE

- 13. stoljeće – procesi protiv čarobnjaštva – inkvizicija
- Maleus maleficarum (Henrich Institoris i Jacob Sprenger, 1484)
- Suđenja vješticama – suđenje Ivani Orleanki, suđenja vješticama u regiji

ŽENA I LJUBAV KAO IDEALI U VITEŠKOJ KULTURI

- Predstava žene u književnosti – Tristan i Izolda
- Likovna predstava žene
- Predstava žene na stećcima

MARIJA NALETILIĆ

RAZRED	VII	Uzrast	12-13 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Pronalazi podatke iz jednostavnih grafičkih i statističkih izvora. ► Objašnjava događaje iz prošlosti koji se razlikito tumače. ► Istražuje, bilježi i prezentira svoje zaključke iz literature i izvora o osobama, događajima, pojavama i procesima. ► Uspoređuje dvije inačice određenoga povijesnog događaja koristeći vizuelne i pisane izvore za vlastitu interpretaciju i upoređuje ih s promišljanjima drugih učenika. 		
TEMA	STVARANJE EVROPE U SREDnjEM VIJEKU	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način se u Evropi srednjeg vijeka progimnuj utjecaji različitih civilizacija i univerzalnih vrijednosti?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se очekuje da:	<ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava uzroke pada Rimskog carstva i uslove stvaranja novih država u Evropi, ► Na karti pokazuje novonastale srednjovjekovne evropske države i uspoređuje ih s današnjim granicama država, ► Razlikuje institucije ranog srednjeg vijeka: crkva, država, ustav, parlament, ► Navede sličnosti i razlike tri monoteističke religije u srednjem vijeku, ► Objašnjava historiju odnosa između tri religije i navodi primjere saradnje među njima. 	
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Šta je sve utjecalo na formiranje Europe? ► Nova civilizacija nastala na pepelu Rimskog carstva ► Kršćanstvo, islam, judaizam – historija odnosa ► Nastalo u srednjem vijeku, aktuelno i danas ► Vjerski, etnički i kulturni diverzitet ► Institucije: država, crkva, ustav, parlament, univerzitet ► Diverzitet Europe: zapadno kršćanstvo – lingua latina, papstvo; crkva i država ► Bizant – nasljednik Rimskog carstva ► Arapi i islamska civilizacija ► Koliko se srednjovjekovne vrijednosti uklapaju u današnje univerzalne vrijednosti? 		

	<ul style="list-style-type: none"> ► Korijeni vjerske ne/tolerancije ► Sredozemlje – tačka dodira srednjovjekovnih civilizacija
KLJUČNI POJMOVI	Srednji vijek, crkva, država, ustav, parlament, univerzitet, religija, tolerancija, saradnja, diverzitet
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Analizira povjesne izvore o padu Rimskog carstva. ► Prezentira uz pomoć digitalnih alata novonastale srednjovjekovne države i upoređuje ih s današnjim granicama država kako bi uočio koje su države proširile svoje granice, a koje su države nestale ili se raspale na više manjih državica. ► Na primjeru tri monoteističke religije u srednjem vijeku objasni primjer saradnje u izgradnji humanijeg svijeta.

RAZRED	VII	Uzrast	12-13 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Razumije značenje i razvrstava povijesno vrijeme prema kategorijama: godina, desetljeće, stoljeće, tisućljeće koristeći se izrazima: <i>prije nove ere i nove ere</i> kao referentnom tačkom. ► Izrađuje vremensku liniju i objašnjava hronološki podatke koji su na njoj upisani za odgovarajuća historijska razdoblja. ► Dovodi u vezu vrijeme i odgovarajuća historijska razdoblja kako bi objasnio uzroke i posljedice te kontinuitet i promjene. ► Uspoređuje pojedine oblike (društvene, ekonomске, kulturne, religijske, političke te svakodnevni život) društva u starom i srednjem vijeku kako bi uočio sličnosti i razlike. 		
TEMA	INTERAKCIJE, SUKOBI I TOLERANCIJA U RANOM SREDNjem VJEKU	KLJUČNO PITANJE/A	Navedi promjene koje su nastale u Evropi nakon seobe naroda?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Izrađuje vremensku liniju i hronološki reda ključne odrednice srednjeg vijeka, ► Objašnjava nestanak antičkog svijeta, 		

	<ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava uzroke i posljedice dolaska novih plemena na tlo Europe, ► Uočava sličnosti i razlike društva u starom i srednjem vijeku. 				
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Objasni postepeno nestajanje antičkog svijeta – interakcija i stapanje Kršćanstvo – sloboda religije, pojava pagana ► Seobe naroda – kako nova plemena doprinose novoj slici Europe ► Kako Arapi doprinose novoj slici Europe ► Muslimani i kršćani u vrijeme Karla Velikog ► Međusobni dodiri – Bizant–Zapad, Bizant–Arapi, Arapi–Zapad – sukobi, ratovi nasuprot trgovini, suživot, tolerancija u ranom srednjem vijeku 				
KLJUČNI POIMOVNI PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<p>Sukobi, trgovina, Bizant, Arapi, interakcija, suživot, saradnja</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Crtanje geografsku kartu, shemu, različite grafičke prikaze i mape Evrope prije i poslije seobe naroda. ► Analizira historijske izvore o promjenama u Evropi nakon dolaska Arapa. ► Analizira doba Karla Velikog koristeći historijske izvore i filmski sadržaj. ► Analizira i tumači međuvjerske odnose. ► Koristi se izvorima kako bi istražio međusobne dodire i raznolikost odnosa između Bizanta, Zapada i Arapa. 				
RAZRED OPŠTI ISHODI	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: center;">Uzrast</th> <th style="text-align: center;">12–13 godina</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">VII</td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <ul style="list-style-type: none"> ► Prikazuje grafički ili maketom trajanje pojedinih historijskih razdoblja (razvijeni i kasni srednji vijek) kako bi se međusobno usporedilo njihovo trajanje. ► Objašnjava obilježja razvijenog i kasnog srednjega vijeka (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike). ► Objašnjava ključne povijesne događaje u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. 	Uzrast	12–13 godina	VII	
Uzrast	12–13 godina				
VII					
TEMA	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 40%; vertical-align: top;"> SUKOBI, TOLERANCIJA I KONVIVENCIJA U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIEKU </td> <td style="width: 20%; vertical-align: top; text-align: center;"> KLJUČNO PITANJE/A </td> <td style="width: 40%; vertical-align: top; text-align: center;"> Na koji su način period ratova i period tolerancije utjecali na suživot i prihvatanje drugog u srednjem vijeku? </td> </tr> </table>	SUKOBI, TOLERANCIJA I KONVIVENCIJA U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIEKU	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji su način period ratova i period tolerancije utjecali na suživot i prihvatanje drugog u srednjem vijeku?	
SUKOBI, TOLERANCIJA I KONVIVENCIJA U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIEKU	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji su način period ratova i period tolerancije utjecali na suživot i prihvatanje drugog u srednjem vijeku?			

RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava korijene antisemitizma i progone Jevreja iz Engleske i Francuske, ► Opisuje transfer antičkog naslijeda i razvoj nauke, ► Analizira trgovinu od Skandinavije do Bizanta, ► Objašnjava uzroke i posljedice križarskih ratova, ► Analizira pojavu inkvizicije i rekonkviste.
SADRŽAJ	<p>“Drugi” u srednjem vijeku</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Historijski izvori: vjerske knjige, sljedbenici knjige, teologija ► Pravne regulative: teorija i praksa ► Kršćanski pogled na islam ► Teološke rasprave – islam kao hereza, muslimani kao pagani / Saraceni ► Popularna književnost i poezija, strah od narastajuće opasnosti, stvaranje mitova – Pjesma o Rolandu ► Toma Akvinski – viđenje islama ► Muslimanski pogled na kršćane i kršćanstvo ► Pravni status vjerskih manjina u srednjem vijeku – između teorije i pravnih dokumenata i prakse – kršćani i Jevreji u islamskom svijetu, muslimani i Jevreji pod kršćanskim vlašću ► Pravo na propovijedanje religije, ali ne ista prava i privilegije kao većina – pravo, ali ne jednakopravnost ► “Zimmija” – zaštiteni, ali podložni Jevreji i kršćani u muslimanskom svijetu ► Jevreji u Bizantu i Zapadnoj Evropi, korijeni antisemitizma, progeni Jevreja iz Engleske, Francuske ► Interakcija kršćana, muslimana i Jevreja u kraljevstvima Španije i Sicilije ► Jesu li kraljevstva srednjovjekovne Španije model tolerancije? Konvivencija 10/11. st. ► Mjesta susreta i kulturne razmjene: Toledo, Palermo – prevodenje antičkih pisaca ► Alfonso Mudri (1284), kralj Kastilje i kralj Frederik II na Siciliji – organizirana prevodenja s arapskog, hebrejskog i grčkog jezika ► Transfer antičkog naslijeda i razvoj nauke – Ibn Sina (Avicenna), Ibn Rušd (Averroes)

	<ul style="list-style-type: none"> ► Kralj Alfonso VI Kastiljski "Vladar dviju religija", 1085. ► Kršćanski biskup Rejmond iz Toledo – osnivač prve škole orijentalnih studija u Evropi, 12. stoljeće ► 11. i 12. stoljeće – međunarodne trgovinske rute od Skandinavije do Bizanta ► Mjesta susreta i sukoba: križarski ratovi; IV križarski rat – definitivni raskol Istočne i Zapadne crkve, križari i kršćanske zajednice na istoku ► 14. i 15. stoljeće – zatvaranje i izolacija Zapada, netolerantna dogma Crkve ► Vanjski neprijatelji – Islam – Arapi i Turci ► Unutrašnji neprijatelji – hereza – heretički pokreti ► Vjerska tolerancija – vjerska slika srednjovjekovne Bosne; fenomen srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka ► Crkva i hereza ► Inkvizicija, spaljivanje neistomišljenika, spaljivanje vještica; žene ► Rekonkvista
KLJUČNI POJMOVI	<p>Interakcija, križarski ratovi, inkvizicija, rekonkvista</p>

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

- Popunjava slijepu kartu križarskih ratova.
- Izrađuje vremensku liniju najvažnijih događaja u razvijenom i kasnom srednjem vijeku.
- Nakon analize pojava inkvizicije i rekonkviste integrira zaključke.
- Posjećuje stećke i muzej i piše esej.

RAZRED	VII	Uzrast	12–13 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Određuje neke oblike društva koji su se promjenili i neke koji su ostali isti kroz vrijeme na određenim primjerima. ► Razlikuje ulogu i doprinos pojedinaca i skupina u društvenim, kulturnim i religijskim događanjima i aktivnostima. ► Uspoređuje različite oblike društva i prati kontinuitet i promjene. 		
TEMA	PITANJE SLOBODA U SREDnjem vijeku	KLJUČNO PITANJE/A	Objasni pojam slobode kao univerzalne vrijednosti u srednjem vijeku.
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se очekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava feudalne privilegije, ► Uspoređuje antičko i srednjovjekovno ropstvo – robovi kao ratni pljen, „nevjernici“ mogu biti robovi na primjeru Venecije i Dubrovnika, ► Opisuje pojam slobode u srednjovjekovnim dokumentima, ► Objašnjava političke slobode u Francuskoj i Engleskoj, ► Opisuje pojavu u Univerzitetu. 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Ko je slobodan, a ko je ovisan u srednjem vijeku ► Sistem ovisnosti – feudalni poredk ► Sloboda kao feudalna privilegija – teritorijalni imunitet, oslobođanje od poreza ► Plemić i seljak ► Pojam sloboda u srednjovjekovnim poveljama i dokumentima – preteča političkih sloboda ► Politička sloboda u srednjem vijeku ► Ropstvo u srednjem vijeku ► Razlika između antičkog i srednjovjekovnog ropstva ► Neslobodni ljudi – pravni položaj robova ► Kršćanstvo, islam i judaizam o ropstvu – robovi kao ratni pljen, „nevjernici“ mogu biti robovi ► Venecija – vodeća sila u trgovini robljem 		

<ul style="list-style-type: none"> ► Trgovina bosanskim robljem u Dubrovniku – žene robovi ► Koja je sličnost između riječi slavus i Slaven ► Od kolektivnih sloboda do slobode pojedinca ► Političke slobode u Francuskoj i Engleskoj ► Slobode kao individualna prava, Magna charta libertatum, 1215. Engleska. Začeci političkog parlamentarizma ► Ideja slobode za ljudе neplemičke krvi – sloboda kretanja i prolaza trgovcima: <i>Svi Dubrovčani koji hode kuda ja vladam, trgujući, bilo da samo prolaze, bilo da borave...</i> – bosanski ban Kulin omogućava slobodu kretanja trgovcima iz Dubrovnika, 1189. ► Ko je stvarno slobodan – “gradski zrak čini slobodnim” ► Razvoj gradova – Venecija, Firenca, Dubrovnik ► Firentinska legislativa protiv magnata, 1293. ► Pojava univerziteta – Bologna, Pariz, Oxford... ► Humanizam – sistem mišljenja i djelovanja koji u prvi plan stavlja čovjeka i njegove potrebe; najznačajniji predstavnici humanizma u 14. i 15. stoljeću; predstavnici humanizma iz Dalmacije ► Sloboda kao filozofska kategorija ► Toma Akvinski (1224–1274) — svи су ljudи по природи слободни и једнаки ► William Ockham (1285–1347?) – vodeći misilac individualne slobode prije renesanse i reformacije 	<p>KLJUČNI POJMOVI</p> <p>PREDLOŽENE AKTIVNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Prezentira rezultate koristeći IKT. ► Procjenjuje rezultate svoga istraživanja, koristi stručne termine.
--	---

RAZRED	VII	Uzrast	12–13 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava kako su odredene pojave utjecale na promjene u društvu. ► Opisuje različita udrženja koja su nastala zbog zajedničkih interesa. ► Objašnjava odlike viteške kulture. 		
TEMA	SOLIDARNOST	KLJUČNO PITANJE/A	Objasni zašto je ideja solidarnosti, pomaganja i dobročinstva ostala većinom na razini zatvorenih zajednica i grupa u srednjem vijeku?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se очekuje da:		<ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava pojavu vjerskih redova i njihov dobrovorni rad, ► Opisuje uzroke nastanka udrženja zanatlja i trgovaca, ► Objašnjava kako je viteška kultura utjecala na promjene u evropskoj umjetnosti.
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Dobrotvorne ustanove i religija ► “Revolucija milosrda”, 12. i 13. stoljeće ► Pomoć siromašnima i bolesnim ► Osnivanje vjerskih redova uključenih u intenzivni dobrovorni rad ► Prosjački redovi – franjevcii dominikanci – rad okrenut široj zajednici ► Kuga, bolnice, lepra ► Udrživanje zbog zajedničkih interesa ► Bratstva – gilde, zanatlje i trgovci ► Klasna/staleška solidarnost – viteška kultura 		
KLJUČNI POJMOVI	Vjerski redovi, solidarnost, saradnja, gilde		
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Istražiti utjecaj vjerskih redova na svakodnevni život. ► Prezentirati uz pomoć IKT istraživanje o udruženjima zanatlja i trgovaca u srednjem vijeku. ► Napisati esej o viteškoj kulturi. 		

RAZRED	VII	Uzrast	12–13 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Razlikuje izvore nastale neposredno nakon događaja i izvore nakon vremenskoga odmaka koristeći odgovarajuće informacije. ► Pronalazi podatke iz jednostavnih grafičkih i statističkih izvora. ► Prikazuje grafički ili mакetom trajanje pojedinih historijskih razdoblja 		
TEMA	ŽENE U SREDNjem VJEKU	KLJUČNO PITANJE/A	Uporedi ulogu žene u javnom i posebno privatnom prostoru u starom i srednjem vijeku?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se очekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Pronalazi podatke iz različitih izvora o ženama u javnom životu i o ženama u vjerskom životu, ► Opisuje žene različitih društvenih statusa, ► Analizira inkviziciju iz različitih izvora nastalih neposredno nakon što se provodila i s određenim vremenskim odmakom, ► Opisuje predstavljanje žena u književnosti i likovnoj umjetnosti. 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Žena i moć ► Žene u javnom životu – Eleonora Akvitanska, Kristina Pizanska, Ivana Orleanka, Jelena Gruba, Izabela I Kastiljska ► Žena i religija ► Žene u vjerskom životu (opatice, crkveni redovi...) ► Žena i porodica ► Historija privatnog života ► Uloga žene u domaćinstvu ► Žene različitih društvenih statusa ► Brak i porodica ► Vizuelne predstave ženskih zanimanja ► Žena kao neprijatelj – lov na vještice 		

	<ul style="list-style-type: none"> ► 13. stoljeće – procesi protiv čarobnjaštva – inkvizicija ► Maleus maleficarum (Henrich Institoris i Jacob Sprenger, 1484) ► Suđenja vješticama – suđenje Ivani Orleanki, suđenja vješticama u Hrvatskoj ► Žena i ljubav kao ideali u viteškoj kulturi ► Predstava žene u književnosti – Tristan i Izolda ► Likovna predstava žene ► Predstava žene na stećima
KLJUČNI POJMOVI	Ravnopravnost, žene, postovanje, stećci, život
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Poredi svakodnevni život žena u srednjem vijeku i danas. ► Istražuje predstavljanje žena u likovnoj umjetnosti. ► Gleda film i čita izvore kako bi donosio zaključke o posljedicama inkvizicije.

Edin Radušić
Fahd Kasumović

VIII RAZRED

EVROPSKA I SVJETSKA HISTORIJA 1450-1918

I

TOLERANCIJA, SUŽIVOT I SUKOBI U ISLAMSKOM SVIJETU 1450-1918: MUSLIMANI, KRŠĆANI I JEVREJI

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideje tolerancije, dijaloga, multikulturalnosti i uzajamnog poštovanja tako što se učenici upoznati sa značajem ovih ideja u suvremenim evropskim društvima, ali i s primjerima iz povijesti političkog i kulturnog svijeta islama, na prvom mjestu Osmanskog carstva, u periodu od 1450. do 1918. godine, koji svjedoče o životnim situacijama koje se mogu označiti kao primjeri tolerancije, suživota, saradnje, poštovanja, tolerancije i interakcije između različitih vjerskih, kulturnih i etničkih zajednica. Unutar osmanskog povijesnog konteksta, posebna pažnja bit će posvećena detektiranju tolerancije i društvenih interakcija u Bosni i Hercegovini i na Zapadnom Balkanu kao prostoru koji je u navedenom razdoblju bio kulturno i vjerski mješovit te koji je, između ostalog, zanimljiv i po tome što se radilo o pograničnom području Osmanske države, zoni u kojoj su se dodirivali svijet islama i svijet kršćanstva. ErHercelImajući u vidu činjenicu da navedeni fenomeni ne mogu biti uspješno predstavljeni bez pojašnjavanja društvenih situacija u kojima su navedene vrijednosti bile narušavane, u ovoj temi bit će uzeti u obzir i situacije koje svjedoče o drugoj strani medalje- netoleranciji i konfliktu. Navedeni primjeri trebaju pomoći učenicima da razumiju kulturnu, vjersku i etničku različitost kao povijesnu karakteristiku Osmanskog carstva, složenost ljudskih iskustva i interakcija na prostoru koji je ono obuhvaćalo, mnogostrukost pogleda na navedene interakcije, kako u vremenu koje je predmet ovog rada, tako i u kulturnom sjećanju suvremenih evropskih društava. Na nastavi, učenici će se ohrabrivati da razumijevaju, kompariraju i uvažavaju različite perspektive, razvijaju kritičko mišljenje i kapacitet da na osnovu izabranih tekstova donose zaključke o posljedicama situacija koje su obrađeni kao primjeri tolerancije i netolerancije.

Vrijednosti: Tolerancija, dijalog, uzajamno poštovanje, jednakopravnost.

Teme:

TOLERANCIJA I POVIJEST ODNOŠA PREMA VJERSKIM, ETNIČKIM I KULTURNIM RAZLIČITOSTIMA: ZAŠTO SU NAM BITNI?

Šta je tolerancija i ko (ni)je tolerantan?; Bitni pojmovi: vjera, narodnost, kultura, nacionalnost, suživot; Razumijevanje različitosti i raznolikosti: Zašto nam je bitno?

VJERSKA TOLERANCIJA U ISLAMSKOM POLITIČKOM OKRUŽENJU: PERSPEKTIVE VLASTI I MUSLIMANSKIH PRAVNIKA

Svijet islama: Šta je to?; Prava i obaveze kršćana i Jevreja u islamskoj državi: Šta je značilo biti štićenik Osmanske države?; Odnos osmanske vlasti prema posjetiteljima iz evropskih kršćanskih država.; Osmanlije i reguliranje položaja nemuslimanskih zajednica: Da li je postojao "millet sistem"?; Evropske države pod sultanovom zaštitom: primjer Dubrovačke republike; Promjena vjere u Osmanskem carstvu: kako su je doživljavali vlast i muslimanski pravnici?; Netolerancija prema otpadnicima; Politika pridobijanja naklonosti (*istimale*) i nemuslimanske zajednice na Zapadnom Balkanu

NEMUSLIMANSKI SUVREMENICI O ISLAMU I MUSLIMANIMA: IMAGINARNI TURČIN?

Antiturska književnost u Evropi u ranom novom vijeku; Da li su evropski suvremenici vidjeli i pozitivne strane Osmanske države i društva?; Francuski putopisci o životu i običajima muslimana u 16. i 17. stoljeću; Britanske predodžbe o islamu i muslimanima u 19. stoljeću; Islam i muslimani u spisima bosanskih franjevaca; Islam i muslimani u zapisima pravoslavnih monaha: primjeri sa Zapadnog Balkana

KRŠĆANSKE REDOVNIČKE ZAJEDNICE I ISLAMSKI POLUMJESEC

Bosanski franjevci i Osmanska država; Manastiri srpske pravoslavne crkve i Osmanska država: primjeri s područja Bosne i Hercegovine i Srbije

NEMUSLIMANSKE ELITE U SLUŽBI OSMANSKOG SULTANA

Ko (ni)je elita?; Kršćani spahije na osmanskom Zapadnom Balkanu; Knezovi i osmanska vlast: primjeri s područja Bosne i Hercegovine

SUŽIVOT I SARADNJA

Trgovinski kontakti muslimana i nemuslimana: povjesna iskustva sa Zapadnog Balkana; Nemuslimanski bankari i Osmanska država; Agrarno društvo i odnosi muslimana i nemuslimana: osmanski zemljoposjednici i kršćanski zakupnici u osmanskoj Bosni; Kultura stanovanja i susjedski odnosi u osmanskoj Bosni: Da li su različite vjerske zajednice živjele

u mješovitim sredinama?; Komunikacija na lokalnoj razini: prepiska muslimanske elite u osmanskoj Bosni sa nemuslimanima iz Habsburške monarhije i Mletačke republike; Krajiška komunikacija: dijalog muslimanske elite u osmanskoj Bosni s crnogorskim glavarima

SUKOBI

Hajduci i uskoci u vidicima osmanske vlasti; Hajduci i uskoci u kulturnom sjećanju balkanskih naroda: od narodne epike do suvremenih perspektiva; Pokreti za oslobođanje od osmanske vlasti: Prvi i drugi srpski ustank; Srpska crkva i otpor protiv osmanske vlasti; Crnogorci u borbi protiv Osmanske države; Slike konflikta u putopisima: Kako su evropski putopisci vidjeli otpor nemuslimana osmanskoj vlasti?; Osmanlije i armensko stradanje u Prvom svjetskom ratu: Kako razumjeti i tumačiti suprotstavljene perspektive?

OSMANSKE REFORME I NEMUSLIMANSKE ZAJEDNICE U 19. STOLJEĆU

Šta su reforme i koji je njihov značaj u historiji ljudskih društava?; Razgovor o ideji: Šta je jednakopravnost?; Osmanski reformni akti 19. stoljeća i položaj nemuslimanskih zajednica: problem jednakosti i nejednakosti; Odnos muslimanskog stanovništva prema osmanskim reformama: primjer Bosne i Hercegovine; Centar i periferija: Žalbe nemuslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini u 19. stoljeću; Kako su u evropskoj javnosti 19. stoljeća doživljavana osmanska reformna nastojanja?; Politika evropskih sila i položaj nemuslimanskog stanovništva Osmanskog carstva u 19. stoljeću.

ODNOS PREMA VJERSKIM I ETNIČKIM MANJINAMA U OSMANSKOM CARSTVU: JEVREJI

Predodžbe tradicionalnih muslimanskih učenjaka o Jevrejima; Osmanska državna politika i doseljavanje prognanih sefardskih Jevreja; Evropski i osmanski Jevreji o životu u Osmanskom carstvu i muslimanima; Organizacija jevrejskih zajednica u Osmanskoj državi; Sefardska zajednica u osmanskoj Bosni: suživot i koegzistencija s muslimanima i kršćanima; Jevrejske zajednice u vrijeme reformi 19. stoljeća.

ODNOS PREMA ETNIČKIM MANJINAMA: ROMI NA ZAPADNOM BALKANU

Ko su Romi i kako se na njih gledalo u Osmanskom carstvu?; Prava i obaveze Roma u osmanskoj državi; Vjerska pripadnost Roma; Odnos Osmanlija prema skitalačkim romskim skupinama; Život i zanimanja Roma.

II

TOLERANCIJA, SUŽIVOT I SUKOBI U SVIJETU ZAPADNOG I ISTOČNOG KRŠĆANSTVA 1450–1918: VJERSKA, ETNIČKA I NACIONALNA RAZNOLIKOST

Opis: Ova tema treba promovirati ideju tolerancije, dijaloga, suživota, uzajamnog poštovanja, jednakopravnosti i slobode tako što će se učenici upoznati s primjerima iz povijesti Zapadne, Centralne i Istočne Evrope, u periodu od 1450. do 1918, koji se prepoznaju kao situacije u kojima su navedene ideje i vrijednosti bile provođene. Paralelno s tim, bit će predstavljene i povijesne situacije koje se prepoznaju kao primjeri netolerancije budući da ideju tolerancije nije moguće uspješno razumjeti bez razumijevanja netolerancije kao njene suprotnosti. Manifestacije tolerancije i netolerancija bi će obrađene na različitim razinama, počevši od državne politike i društveno-političke misli do svakodnevnog života. Na nastavi, učenici će se ohrabrvati da identitetsku različitost doživljavaju kao jednu od bitnih karakteristika evropske povijesti te da iskustvo suživota na navedenoj teritoriji promatraju kao povijest saradnje i konflikta, uz uočavanje posljedica koje su tolerancija i netolerancija proizvodili u međuljudskim odnosima. Navedena problematika bit će obrađena tako što će se neće voditi računa samo o usvajanju znanja i vrijednosti nego i o razvijanju različitih vještina i kompetencija u skladu s ishodima učenja na predmetu Historija.

Vrijednosti: Tolerancija, dijalog, uzajamno poštovanje, jednakopravnost, sloboda.

Teme:

SLOBODA VJERE: KAKO SE RAZVIJALA IDEJA O VJERSKOJ TOLERANCIJI U SVIJETU ZAPADNOG KRŠĆANSTVA 1450–1918?

Zapadno i istočno kršćanstvo: Šta je to?; Bitni pojmovi: multikonfesionalnost, monoteistička religija, antisemitizam; Kršćanski teolozi i ideja tolerancije: Bartolomé de las Casas; Osuđivanje vjerskih progona i pozivi na vjersku toleranciju u djelima engleskih autora 17. stoljeća: Milton i Locke; Prosvjetiteljstvo i predstave o slobodi vjere i toleranciji: Voltaire; Vjerska tolerancija u zapadnoevropskim društvima u dugom 19. stoljeću (1789–1918): zakoni i politička misao; Nove vrijednosti i kritičari crkve i religioznosti.

ODNOSI KATOLIKA I PROTESTANATA: OD NESUGLASICA I KONFLIKTA DO SUŽIVOTA I SARADNJE

Novi putevi u okrilju zapadnog kršćanstva: Reformacija; Reakcija Katoličke crkve na protestantski izazov; Vjerska netrpeljivost u Svetom rimskom carstvu njemačkog naroda u 16. stoljeću; Čija je država, toga je i vjera: Augzburški vjerski mir 1555; Vjerska napetost i netrpeljivost u Francuskoj u 16. stoljeću; Simbol nasilja i vjerske netrpeljivost: Bartolomejska

noć 1572; Vjerski sukobi 17. stoljeća: Tridesetogodišnji rat 1630–1648; Politički savezi katoličkih i protestantskih država: Saradnja Francuske i Švedske u Tridesetogodišnjem ratu; Engleski građanski rat; Suživot katolika i protestanata u Engleskoj u ranom novom vijeku; Ekonomski kontakti protestanata i katolika u kontinentalnoj Evropi; Multikonfesionalne skupine vojnika u Svetom rimskom carstvu njemačkog naroda.

CRKVA I (NE)TOLERANCIJA?

Katolički teolozi o dugim monoteističkim religijama; Protestantski teolozi o drugim monoteističkim religijama; Netolerancija u Kalvinovoj Ženevi; Pravoslavni teolozi o drugim monoteističkim religijama; Netolerancija prema krivovjerju i krivovjercima; Netolerancija prema progresivnim znanstvenicima; Sveta inkvizicija: Progon neistomišljenika; Misionarska aktivnost i potiskivanje domorodačkih religijskih praksi u kolonijama; Katolička crkva i protuosmanske koalicije; Katolička crkva i Sveta kongregacija za širenje vjere.

ODNOS PREMA VJERSKIM I ETNIČKIM MANJINAMA: JEVREJI

Šta je antisemitizam?; Negativni stavovi o Jevrejima u djelima evropskih intelektualaca: Luther i Voltaire; "Katolički kraljevi" i progona Jevreja na Pirinejskom poluotoku; Jevreji i prikriveno prakticiranje vjere u Španiji; Život u getu: primjer Venezije. Antisemitizam u Njemačkoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća; Kršćansko-jevrejski suživot u Nizozemskoj; Jevrejski doktori i muzičari u kršćanskom svijetu; Jevrejski bankari u Zapadnoj Evropi; Odnos prema Jevrejima u Habsburškoj monarhiji: primjeri tolerancije i netolerantnog odnosa; Odnos prema Jevrejima u carskoj Rusiji; Cionizam i njegovi protivnici.

ODNOS PREMA VJERSKIM MANJINAMA: MUSLIMANI

Da li je islam kao religija tolerirana u evropskim kršćanskim državama ranog novog vijeka?; "Katolički kraljevi" i progona muslimana u Španiji; Prikriveni muslimani u katoličkoj Španiji; Muslimanski trgovci u evropskim lukama u ranom novom vijeku; Progon i pokrštavanje muslimana u Habsburškoj monarhiji krajem 17. stoljeća; Islam pod Dvoglavim orlom: Muslimanska vjerska pitanja u Austro-Ugarskoj monarhiji; Zvanično priznavanje islama u Austro-Ugarskoj 1912.; Muslimani u sastavu Austro-Ugarske vojske u Prvom svjetskom ratu; Odnos Rusije prema muslimanskom stanovništvu od pripajanja Krimskog hanata do kraja Prvog svjetskog rata.

EVROPSKI KOLONIJALIZAM I IMPERIJALIZAM: (NAD)MOĆ I (NE)TOLERANCIJA NA DJELU?

Šta su kolonijalizam i imperijalizam i koji im je povijesni značaj?; Evropsko otkriće Novog svijeta; Španski konkqvistadori i uništavanje civilizacija Azteka i Inka; Evropske sile i

komadanje Afrike u 19. stoljeću; Evropski prodor na Daleki istok i politika “otvorenih vrata”; Njemački “Prodor na Istok” i odnos prema kulturnoj, nacionalnoj i vjerskoj različitosti; Da li je BiH bila austrougarska kolonija?; (Nad)moć, podređenost i tolerancija: Evropske sile i odnos prema pokorenim muslimanskim društvima u Aziji i Africi.

ODNOS PREMA ETNIČKIM MANJINAMA: ROMI

(Bitni termini: manjina, asimilacija, progoni, predrasude; Predrasude o Romima u evropskim zemljama ranom novom vijeku i modernom dobu; Suživot Roma i lokalnog stanovništva: primjer Španije, Habsburške monarhije i Engleske; Progoni i pokušaji asimilacije Roma u Habsburškoj monarhiji u 18. stoljeću; Porobljavanje Roma u Moldaviji i Vlaškoj; Progoni Roma u Španiji u 18. stoljeću.)

III

ROPSTVO I SLOBODA U EVROPSKOJ I SVJETSKOJ POVIJESTI 1450-1918.

Opis: Ova tema nastoji promovirati vrijednost osobne slobode i temeljnih ljudskih prava kroz prikaz načina na koji se u modernom svijetu razvila ideja o osobnoj slobodi kao o temeljnom pravu svakog čovjeka, kao i kroz predstavljanje povijesnih procesa koji su rezultirali suzbijanjem trgovine ljudima i ukidanjem ropstva. Osnovni primjeri pomoću kojih će biti predstavljeni spomenuti problemi odnose se na teritorij Francuske, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Osmanskog carstva, u periodu od 1450. do 1918. Prilikom obrađivanja ropstva u Osmanskom carstvu posebno će se voditi računa o historijatu ove ustanove u državnom centru, ali i u njenoj primjeni na perifernim područjima, kao što su Bosanski i Hercegovački sandžak. Budući da vrijednost i značenje slobode nije moguće uspješno razumjeti bez upoznavanja s različitim vidovima njenog ograničavanja, učenicima će biti predstavljeni tekstovi koji sadrže podatke o instituciji ropstva u navedenim državama te će ih se poticati da uvidom u navedene tekstove razumijevaju razlike u životu roba i slobodnog čovjeka, kao i da donose zaključke o mnogostrukosti načina na koji su se različite društvene zajednice i pojedinci odnosili prema ograničavanju ljudskih sloboda. Obrađivanje navedene problematike učenicima treba omogućiti da bolje razumiju vrijednosti svijeta u kojem živimo, kao i povjesni put koji je ljudsko društvo prošlo kako bi se izgradile predodžbe o slobodi koje su u pravnom i ideoškom smislu danas dominantne u svjetskim okvirima. Osim navedenoga, bitno je istaći i da će učenici biti ohrabrivani da kompariraju podatke o ropstvu iz ranog novog vijeka i modernog doba sa informacijama o suvremenim oblicima trgovine ljudima i ograničavanju ljudskih sloboda te da iste kritički evaluiraju i donose zaključke o društvenim posljedicama navedenih pojava. Osim usvajanja potrebnih znanja i vrijednosti, vodit će se računa o razvijanju temeljnih vještina i kompetencija koje su predviđene u ishodima učenja za nastavni predmet Historija.

Vrijednosti: Sloboda, jednakost.

Teme:

OSOBNA SLOBODA: ZAŠTO NAM JE BITNA?

Na koji način različiti ljudi zamišljaju ropstvo, zavisnost i slobodu?; Da li je sloboda univerzalna vrijednost?; Različiti pogledi na legitimitet ropstva; Značajni datumi: 2. decembar, Međunarodni dan ukidanja ropstva.

MODERNA LJUDSKA PRAVA, SLOBODA I ROPSTVO U FRANCUSKOJ

Sloboda kao prirodno ljudsko pravo: perspektive prosvjetitelja; "Sloboda i jednakost u pravima": Deklaracija o pravima građanina i čovjeka 1789; "Izvoz" francuske ideje o ljudskim pravima; Dvostruki aršini: Ropstvo u francuskim kolonijama nakon Deklaracije o pravima čovjeka i građanina; Pobune robova u francuskim kolonijama; Ukipanje ropstva u Francuskoj.

ROPSTVO I SLOBODA U VELIKOJ BRITANIIJI

Ropstvo u Velikoj Britaniji i njenim kolonijama; Liberalizam i promicanje ideje slobode i jednakosti; William Wilberforce i pokret za ukidanje ropstva u 19. stoljeću; Država u borbi protiv ropstva: Zakonski akti o ograničavanju trgovine robljem i o ukidanju ropstva.

ROPSTVO, SLOBODA I (NE)JEDNAKOST U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

"Svi ljudi su stvorenji jednakim": Ideje o ljudskim pravima u SAD-u krajem 18. i početkom 19. stoljeća; Život robova u SAD-u; Težnja za slobodom: Odbjegli robovi na plantažama Juga; Fizičko kažnjavanje robova; Ropstvo kao povod rat: Sukob Sjevera i Juga; Trgovina robljem; Konačno sloboda: Ukipanje ropstva u SAD-u; Ropstvo u SAD-u u kulturnom sjećanju Amerikanaca; Prikazi ropstva u SAD-u u umjetnosti i filmu.

ROPSTVO I SLOBODA U OSMANSKOM CARSTVU

Razlike između roba i slobodnog čovjeka u islamskom pravu; Oslobođanje roba kao bogougodan čin; Vojničko ropstvo: Elita ili "stvarni" robovi?; Osmanski vojni upadi i odvođenje roblja na Zapadnom Balkanu: perspektive osmanskih izvora; Život robova u osmanskem Sarajevu u 16. stoljeću; Oslobođeni robovi u osmanskoj Bosni; Britanske diplomatske akcije i suzbijanje trgovine robljem u Osmanskom carstvu u 19. stoljeću; Prikaz Osmanlija i hvatanja roblja u hrvatskoj književnosti ranog novog vijeka; Stanovništvo Bosne kao žrtve mletačkih lovaca na ljudi.

MEĐUNARODNE KONVENCIJE O OGRANIČAVANJU TRGOVINE ROBLJEM

Britanska diplomatske akcije na suzbijanju ropstva; Ko trguje robovima u 19. stoljeću i odakle robovi dolaze?; Briselska konferencija o ograničavanju trgovine robljem 1889-90.

POGLED NA ROPSTVO NAKON NJEGOVOG ZVANIČNOG UKIDANJA

Ekonomski značaj ograničavanja i ukidanja ropstva; Da li i danas postoji ograničavanje osobne slobode i trgovina ljudima?

IV

KULTURA DIJALOGA U EVROPSKOJ I SVJETSKOJ POVIJESTI 1450-1918: POLJE MEĐUNARODNIH ODNOŠA

Opis: Ova tema nastoji promovirati dijalog kao važno sredstvo komunikacije među ljudima koje ima potencijal doprinijeti uzajamnom razumijevanju, prevladavanju razlika i rješavanju problema na primjerima iz povijesti međunarodnih odnosa u periodu od 1450. do 1918. Navedeni slučajevi sastavni su dio diplomatske povijesti, a izabrani su jer se prepoznaju kao realizacija dijaloga među državama, što je razina komunikacije koja je značajna po tome što je ostavljala posljedice na živote velikog broja ljudi. Fokus teme je na predstavljanju uloge dijaloga i komunikacije u izgradnji mira i prevladavanju sukoba, uspostavljanju i održavanju ekonomskih veza, razumijevanju diplomatske kulture ranog novog vijeka i modernog doba, s posebnim akcentom na diplomatske prakse koje su primjenjivane u Osmanskem carstvu i Velikoj Britaniji. Na nastavi, učenici će biti poticani da prepoznaju i evaluiraju ulogu dijaloga i saradnje u postizanju političkih i ekonomskih rješenja te da navedene faktore kompariraju s ulogom oružane sile. Osim usvajanja potrebnih znanja i vrijednosti, vodit će se računa i o razvijanju vještina i kompetencija koji su predviđeni ishodima učenja za nastavni predmet Historija.

Vrijednosti: Dijalog, mir, suradnja, jednakost.

Teme:

DIJALOG I KOMUNIKACIJA: ZAŠTO SU NAM VAŽNI?

Definirajmo ključne pojmove: dijalog, komunikacija, međunarodni odnosi; Dijalog kao sredstvo za razumijevanje Drugog i rješavanje problema; Diplomacija – dijalog između država; Od sukoba do suradnje: Gdje izbjiju problemi u međudržavnim odnosima i šta sve može biti predmet razgovora?; Dijalog u učionici o povijesti dijaloga među državama: Šta možemo naučiti?

MUSLIMANSKO-KRŠĆANSKI DIJALOG: DIPLOMATSKE VEZE OSMANSKOG CARSTVA I EVROPSKIH ZEMALJA 1450-1918.

Državni izaslanici evropskih država na osmanskom dvoru; Zašto evropski poslanici putuju u Carigrad?; Osmanski odnos prema ekonomskim interesima evropskih država: od bezbrižnosti velike sile do vremena krize, promjena i zaostajanja; Kako su evropski poslanici vidjeli osmansku vlast?; Stalna diplomatska predstavništva evropskih država u osmanskoj prijestolnici; Kako se sporazumjeti?; Prijem stranih izaslanika u Carigradu; Carska zaštita i garancije; Razmjena darova; Dubrovačka uputstva izaslanicima: Kako se ponašati i komunicirati s osmanskim vlastima?; Osmanski poslanici u evropskim zemljama; Carski osmanski konzulat u izgubljenoj provinciji 1910-1918: Bosna i Hercegovina.

DIJALOG I POLITIKA GLOBALNE SILE MODERNOG DOBA: DIPLOMATSKE AKTIVNOSTI VELIKE BRITANIJE 1800-1918.

Šta znači biti globalna sila?; Da li je globalnoj sili potreban dijalog?; Britanska ambasadorska i konzularna mreža; Zašto Britanci šalju ambasadore u svjetske prijestolnice?; Koliko su dijalog i diplomatska mreža doprinijeli političkim i ekonomskim uspjesima Velike Britanije? Različite taktike britanske vlade i njenih diplomata: od uvjeravanja i pridobijanja do otvorenih prijetnji i pritisaka; Britanska uputstva ambasadorima: Kako komunicirati s ostatkom svijeta?; Strana diplomatska predstavništva u Londonu 1800-1918; Komunikacija stranih diplomatika i britanske vlade; Kako su strani ambasadori vidjeli Britance i život u Londonu?; Britanski konzulati u Osmanskom carstvu u 19. stoljeću: primjer Bosne i Hercegovine

DIJALOGOM DO MIRA: RATOVI I MIROVNI UGOVORI U EVROPI U RANOM NOVOM VIJEKU

Živjeti u miru i živjeti u ratu: u čemu je razlika?; Rat u državnim politikama ranog modernog svijeta: primjeri Osmanskog carstva, Francuske i Rusije; Šta su ratovi ranog novog vijeka značili za lokalno stanovništvo na Zapadnom Balkanu: primjer osmansko-habsburških i osmansko-mletačkih sukoba; Dijalogom i suradnjom do evropskih koalicija; Kako su obrazovani ljudi u ranom novom vijeku zamišljali mir i međunarodnu komunikaciju: osmanske, francuske i engleske perspektive; Kultura pregovaranja i pregovarači u ranom novom vijeku; Dijalogom do okončanja vjerskih ratova u kontinentalnoj Evropi: Vestfalski mir 1648.; Dijalogom do mira između muslimana i kršćana: Karlovački mir 1699; Dijalogom do mira nakon prvog globalnog sukoba: Pariški mir 1763.

DIJALOGOM I SURADNJOM DO EVROPSKOG MIRA, POLITIČKE RAVNOTEŽE I PODJELE INTERESNIH SFERA: EVROPSKI KONCERT SILA

Šta je ravnoteža evropskih političkih sila i kako je promijenila lice Evrope u 19. stoljeću?; Nova političke karte Evrope nakon Napoleonskih ratova: Bečki kongres 1814-1815; Evropski

mir kao vrijednost u javnim politikama 1815–1914; Pariški kongres 1856. Berlinski kongres 1878.; “Bosansko pitanje”; Kolaps sistema ravnoteže evropskih sila i “Veliki rat”; Nakon svjetskog rata, svjetski mir: Pariška mirovna konferencija i Versajski mir 1919.

NOVA FORMA MEĐUNARODNOG DIJALOGA: LIGA NARODA

Ključni svjetski problemi nakon Prvog svjetskog rata: perspektive pobjednika i poraženih; Liga naroda – prva međunarodna organizacija za očuvanje svjetskog mira; Zajedničke vrijednosti i oblici međunarodne suradnje; Mechanizmi za osiguranje mira: Možemo li govoriti o učinkovitosti?; Društvo (ne)jednakih: Nejednaka prava u sistemu odlučivanja na međunarodnim kongresima, konferencijama i u Ligi naroda; Velika očekivanja i sumnja: Kako je u evropskim i svjetskim javnostima doživljavano osnivanje Lige naroda?

V

ŽENE I DJECA U PRIVATNOM I JAVNOM PROSTORU MODERNOG SVIJETA 1450–1918

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideje ravnopravnosti polova, njihovog uzajamnog razumijevanja, poštovanja i saradnje kroz predstavljanje društvene uloge žena u privatnom i javnom prostoru modernog svijeta, prvenstveno na području Evrope i Sjeverne Amerike, u periodu od 1450. do 1918. Organizacijski, tema je podijeljena u nekoliko međusobno povezanih cjelina kojima se nastoji pokazati brojnost polja na kojima su žene učestvovali u društvenom životu, različitost načina na koji su suvremenici gledali na njihovu društvenu ulogu, diskriminatorske kulturne prakse kojima su često bivale izložene te, na koncu, povijest borbe za jednakopravnost u odnosu na muškarce. Paralelno s tim, obrađuje se i uloga djece u modernom svijetu te načini na koji je njihovo mjesto u društvu bilo percipirano. Na nastavi, učenici će biti poticani da kompariraju podatke o tretiranju žena u različitim društvenim i kulturnim sredinama, odnosno informacije o različitosti načina na koji je njihova uloga bila zamišljana u periodu koji se nalazi u fokusu ove teme te da zaključke do kojih dođu uporede sa situacijom koja se u pogledu društvene uloge žena primjećuje u današnjem svijetu. Tema nije usmjerena isključivo na znanja u vrijednosti, već će se voditi računa i o razvijanju vještina i kompetencija koje su predviđene ishodima učenja za polje Historija.

Vrijednosti: Ravnopravnost, solidarnost, tolerancija, dijalog, uzajamno razumijevanje, poštovanje.

Teme:

POVIJEST ŽENA I DJECE: ZAŠTO SU NAM BITNI?

Svijet muškaraca i žena; Tradicionalne predrasude o ženama i kako se boriti protiv njih?; "Osoba je osoba bez obzira koliko je mala": Koliko nam razumijevanje odnosa prema djeci govori u društvenim vrijednostima?

ŽENE KAO VLADARKE

Žene na prijestolju u modernom svijetu: Kolika im je bila politička moć i da li su mogle postići politički uspjeh?; Engleska kraljica Elizabeta I; Marija Terezija – carica Svetog rimskog carstva; Ruska carica Katarina II; Kraljica Viktorija i viktorijansko doba u povijesti Ujedinjenog Kraljevstva.

DOPRINOS ŽENA SVJETSKOJ KULTURI: ZNANOST, KNJIŽEVNOST I UMJETNOST 1450-1918.

Zastupljenost žena u znanstvenom životu, književnosti i umjetnosti ranog novog vijeka i modernog doba: Šta ju je određivalo?; Odnos muškaraca prema kulturnoj i znanstvenoj angažiranosti žena: razumijevanje ili nerazumijevanje?; Renesansno i barokno slikarstvo: Lavinia Fontana i Artemisia Gentileschi; Klasične autorice svjetske književnosti 19. stoljeća: Jane Austen i Emily Brontë; Znanstvenica i dobitnica Nobelove nagrade za hemiju: Marie Skłodowska-Curie.

ŽENE I PRIVATNI PROSTOR

Zašto ljudi iz različitih sredina mogu imati različite ideje o domu, porodici i privatnom životu?; Žena i porodični život u Francuskoj u ranom novom vijeku; Žena kao supruga i majka u Osmanskem carstvu; Brak, ljubav i naklonost u modernom industrijskom društvu: primjer Ujedinjenog Kraljevstva.

DRUŠTVENA AKTIVNOST ŽENA: DOBROTVORNE ZADUŽBINE, MISIONARSTVO I RAD U ZDRAVSTVU

Šta su dobrotvorne zadužbine i na koji način su korisne ljudima?; Osmanske sultanije kao dobrotvorce i pokroviteljice graditeljskih poduhvata: 16. i 17. stoljeće; Ženske dobrotvorne zadužbine u osmanskoj Bosni; Engleske bolničarke na stranim frontovima: Florence Nightingale; Engleska misionarka u osmanskoj Bosni: Miss Irby.

ŽENE I EKONOMIJA

Šta je ekonomija i zbog čega kažemo da su žene na različite načine aktivno učestvovali u ekonomskom životu evropskih zemalja?; Žene u poljoprivrednim ekonomijama osmanskog

Zapadnog Balkana; Žene, kapital i trgovina: primjer Velike Britanije i Osmanskog carstva; Ženska radna snaga u industrijskom društvu u SAD-u; Žene kao sluškinje u zapadnoevropskoj kulturi.

NASILJE NA ŽENAMA: LOV NA VJEŠTICE

Magija i sujevjerje: Kako utječu na živote ljudi?; Kako su zamišljane vještice ranom novom vijeku?; Lov na vještice u njemačkim zemljama u 16. i 17. stoljeću; Lov na vještice u Sjevernoj Americi u 17. stoljeću.

ŽENSKI POKRET I BORBA ZA ŽENSKA PRAVA U ZAPADNOJ EVROPI I SJEVERNOJ AMERICI 1848-1920.

Nejednaka prava i životne prilike za žene i muškarce u Zapadnoj Evropi i SAD-u u ranom novom vijeku i modernom svijetu; Pokret za ljudska prava: Koliko je je značio za žene?; Zora pokreta za ženska prava 1848.; Ciljevi, strategije i rezultati pokreta za ženska prava do 1920.; Kako se na pokret za ženska prava gledalo u evropskoj i američkoj javnosti 1848-1920?

ŽENE I RELIGIJA

Žene u vidicima islamskih učenjaka; Kako su kršćanski teolozi razmišljali o ulozi žene u društvu?; Žene kao vjernice; Ženski redovnički redovi: primjer Katoličke crkve i Ruske pravoslavne crkve.

DIJETE I DJETINJSTVO U MODERNOM SVIJETU

Različito razumijevanje pojma djeteta i odrastanja u različitim sredinama: Zapadna civilizacija i svijet islama; Smrtnost djece u ranom novom vijeku; Djeca kao radna snaga u zapadnoevropskim društvima; Briga za siročad: primjer osmanskog Balkana i Velike Britanije; Kako su shvaćane obaveze roditelja prema djeci u evropskih društvima ranog novog vijeka i modernog doba?; Zaštita prava djeteta: Zakoni o odnosu prema djeci u Ujedinjenom Kraljevstvu krajem 19. i početkom 20. stoljeća?

VI

DOBROTVORNE AKTIVNOSTI, DAREŽLJIVOST I MEĐUSOBNO POMAGANJE U EVROPI 1450-1918

Opis: Cilj ove teme je promoviranje ideja solidarnosti, uzajamnog potpomaganja, dobročinstva i darežljivosti kroz upoznavanje učenika sa predodžbama o navedenim idejama u različitim evropskim državama ranog novog vijeka i modernog doba te sa predstavljanjem podataka o povijesnim situacijama u kojima su navedene ideje bile implementirane. Učenici će biti poticani

da prepoznaju i kompariraju različita shvaćanja navedenih ideja te da donose zaključke o posljedicama koje je njihova primjena imala u različitim evropskim društвima. Pažnja će biti posvećena i obrađivanju utjecaja koji su navedene ideje ranog novog vijeka i modernog doba imale na današnje društvene predodžbe o solidarnosti, međusobnom pomaganju, darežljivosti i dobročinstvu, kao i detektiranju posljedica koja su dobrotvorna djela i organizacijski modeli međusobnog pomaganja poduzeti u periodu od 16. do početka 20. stoljeća ostavili na današnja evropska društva. Također, kako bi se stekla bolja predstava o značaju solidarnosti i dobrotvornih aktivnosti, učenicima će biti predstavljene i društvene situacije u kojima su navedene ideje bile zanemarivane. Navedena znanja učenici neće crpiti jedino iz udžbenika historije, nego će ih se poticati da samostalno donose zaključke o navedenoj problematici na izabranim jednostavnijim tekstovima koji su nastali u periodu od 1450–1918. Na nastavi, pored usvajanja predviđenih znanja i vrijednosti, vodit će se računa i primjeni vještina i kompetencija koje su predviđene ishodima učenja za nastavni predmet Historija.

Vrijednosti: Solidarnost, uzajamno potpomaganje, dobročinstvo, darežljivost.

Teme:

DOBROTVORNE DJELATNOSTI I MEĐUSOBNO POMAGANJE: ZAŠTO SU NAM BITNI?

Dobro, darežljivost i dobrovori: Da li svi dijelimo iste vrijednosti?; Šta možemo naučiti iz razumijevanja povijesti dobrotvornih aktivnosti, darežljivosti i solidarnosti u Evropi i svijetu?; Da li mi danas osjetimo posljedice dobrotvornih djela koja su učinjena u periodu ranog novog vijeka i modernog doba?; Društveni značaj izgradnje učinkovitog sistema dobrotvornog rada i organiziranje socijalne pomoći: od učešća pojedinaca do državne regulacije.

DOBROTVORNE AKTIVNOSTI I UZAJAMNO POTPOMAGANJE U OSMANSKOM CARSTVU

“Nagrada na ovom i budućem svijetu”: Stavovi islamskih učenjaka o javnoj dobrobiti, činjenju dobra i uzajamnom potpomaganju; Vakuf kao “trajno dobročinstvo”: Islamske vjerske zadužbine i činjenje dobra zajednici u osmanskoj Bosni; Kršćanske zadužbine na osmanskem Balkanu; Milostinja u Osmanskom carstvu

DOBROTVORNE AKTIVNOSTI I POMAGANJE SIROMAŠNIH, STARIH I NEMOĆNIH NA BRITANSKIM OTOCIMA 1450–1918.

Dobročinstvo i odnos prema zajednici u kršćanskoj vjerskoj i političkoj misli ranog novog vijeka i modernog doba; Siromaštvo i prosjačenje kao društveni problem u ranom novom

vijeku i modernom dobu: perspektive vlasti; Odnos vlasti prema siromašnima, starima i nemoćnima u engleskom društvu: Zakoni o pomaganju siromašnih u ranom novom vijeku i modernom dobu; Podaci iz prakse: Ko, kako i zašto pomaže siromašne?; Humanitarne organizacije i pomaganje siromašnih, nemoćnih i bolesnih u Ujedinjenom Kraljevstvu u 19. stoljeću.

SOCIJALNI ZAKONI I SKRB ZA SIROMAŠNE, STARE I NEMOĆNE U ZAPADNOJ EVROPI: NJEMAČKI RAJH

Tradicionalni odnos prema siromašnima, starima i nemoćnima u njemačkim zemljama prije reformnih programa s kraja 19. stoljeća; Država, narod i težnja za blagostanjem: Otto von Bismarck i socijalni zakoni u Njemačkoj u 19. stoljeću; Solidarnost kao vrijednost u njemačkom društvu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće; Koliko su njemački socijalni zakoni bili značajni za siromašne, stare i nemoćne, a koliko za ostatak društva?

MODERNE HUMANITARNE ORGANIZACIJE I POMAGANJE SIROMAŠNIH, STARIH, BOLESNIH I NEMOĆNIH: CRVENI KRST I CRVENI POLUMJESEC

Crveni krst i pomoć osobama koje su u stanju socijalne potrebe; Crveni polumjesec i pomaganje siromašnih, starih, bolesnih i nemoćnih; Koliko su osnivanje Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca značajni za humanitarne prakse današnjeg svijeta?

VII

HUMANITARNE KRIZE 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA I MEĐUNARODNA SOLIDARNOST

Opis: Ova tema kao vrijednost prije svega promovira solidarnost u odnosima među pojedincima i pripadnicima istih i različitih vjerskih, etničkih i rasnih grupa ljudi. Njome se promoviraju i vrijednosti život i mir. U cjelini je zamišljena kao doprinos međuljudskom razumijevanju i suočavanju na više razina, od međupersonalnog do razumijevanja među različitim kulturama i civilizacijama. S obzirom da je smještena u historijsko razdoblje kada su izražavaju suočavanja i brige za čovjeka u nevolji, zbog razvoja komunikacija i revolucije u prenošenju informacija (saobraćaj, štampa), prešli preko lokalnih granica i suočili s nevoljnicima različitih vjera i etničke pripadnosti, ova vrijednost se propituje između partikularnosti i univerzalnosti. Time više jer se solidarnost u evropskim društvima u naznačenom vremenu pojavljuje u oblicima i kršćanske i općeljudske solidarnosti. Učenici će ovom temom moći saznati put izrastanja ove vrijednosti do univerzalne kategorije (međunarodne univerzalne solidarnosti), kako na razini državnih i međunarodnih institucija tako i na razini javnog mišljenja. Upoznavanje s humanitarnim izazovima (krizama i humanitarnim (ne)interveniranjem) učenicima će pomoći da shvate potrebu

takve aktivnosti u njihovoј savremenosti. Glavni cilj je kod učenika razvijati saosjećanje i solidarnost za drugog čovjeka, bez obzira na njegovu rasnu, etničku, vjersku ili bilo koju drugu pripadnost, te ga suočiti s konkretnim historijskim događajima koji su pokazali nužnost pojedinačnog i, prije svega, kolektivnog i institucionalnog solidarnog djelovanja. Zato su kao pojedinačne teme u okviru ove tematske cjeline izabrane epizode iz historije 19. stoljeća u kojima su stradale i patile velike grupe ljudi, čija je patnja zaustavljena ili olakšana solidarnim djelovanjem pojedinaca, drugih država ili međunarodnih institucija. Učenicima će, radi razvoja vještina komparacije i kritičkog mišljenja, ali i radi shvatanja kako izostanak solidarnog djelovanja uvećava ljudsko stradanje i patnju, biti predočeni primjeri iz historije u kojima je izostala međunarodna solidarnost u ozbiljnijoj mjeri. Kao važan faktor veze saosjećanja za čovjeka u nevolji i humanitarnog djelovanja na jednoj strani i politike na drugoj, biće predstavljen koncept humanitarne vojne intervencije, koji svoj početak ima upravo u 19. stoljeću.

Vrijednost: Solidarnost, život, mir

Teme:

RATNE HUMANITARNE KRIZE: SOLIDARNOST I IZOSTANAK SOLIDARNOST

Definiranje pojma solidarnost, međunarodna solidarnost i humanitarna kriza; Prehistorija: kršćanska i muslimanska ideja milosrđa; Evropsko porijeklo modernog međunarodnog humanitarizma: reakcija na konfliktne i prirodne katastrofe; Razvoj međunarodnog humanitarnog sistema i metoda djelovanja; Prva (imperijalna) faza međunarodnih humanitarnih akcija: od sredine 19. stoljeća do 1918: Krimski rat, Francusko-pruski rat (1870–1871.), Istočna kriza (1875–1878.), rusko-japanski rat (1904–1905.), Prvi svjetski rat; Izbjegličke krize; Međunarodni pravni okvir ograničavanja ratnog stradanja: Ženevska konvencija o poboljšanju stanja ranjenika (1864.), Haške konvencije (1899. i 1907.) o pravilima vođenja rata, Konvencije Lige naroda o kolektivnoj sigurnosti, zaštiti manjina i raseljenih.

HUMANITARNE KRIZE I HUMANITARNE INTERVENCIJE

Masovni zločini i porijeklo ideje međunarodne humanitarne vojne intervencije: "Za pravedni rat i protiv tiranije"; Snaga javnog mnijenja – kršćanska solidarnost i zahtjevi za humanitarnom intervencijom; Humanitarni i/ili politički motivi za vojne humanitarne intervencije?; Interveniranje: u korist Grka u Osmanskem carstvu (1821–33), u osmanskem Libanu i Siriji (1860–61), na Kritu 1866–69. i 1899–1900; Neinterveniranje: Istočna kriza 1875–78. i stradanje Jermenja u Osmanskem carstvu; Dupli aršini: nemogućnost međunarodne vojne humanitarne intervencije na prostorima pod kontrolom Velikih sila.

SOLIDARNOST BEZ GRANICA: CRVENI KRST

“Svi smo braća”: Henry Dunantova ideja institucionaliziranja pomoći ranjenicima i zaštiti civila žrtava rata; Osnivanje i djelovanje organizacije “Crveni krst”; Ideja i praksa osnivanja Fondova za pomoć stradalnicima; Aktivnost Crvenog krsta na pomoći ranjenicima u Prvom svjetskom ratu, ruskoj revoluciji i na pomoći Jermenima u Osmanskom carstvu; Prihvatanje ideje “Crvenog krsta” u muslimanskem svijetu: “Crveni polumjesec”; Žene humanitarne aktivistkinje: Clara Barton.

NERATNI IZAZOVI: PRIRODNE KATASTROFE, GLAD I BOLEST

Djelovanje “Crvenog krsta” izvan ratnih područja: Akcije Američkog Crvenog krsta u smanjivanju posljedica uragana i poplava; Zemljotresi (San Francisco, 1906; Kingston 1907, Italija 1908) i međunarodna solidarnost; Odnos prema siromaštvu i gladi; Primjer nesolidarnosti: Irska glad; Medicinski rad i doktori misionari; Lice i naličje evropskog humanitarizma u kolonijama: “Kolonijalno zdravlje i kolonijalni rad”; Početak zakonske borbe protiv gladi: Indian Famine Code (1883); Počeci institucionalizacije međunarodnog zdravstvenog sistema: Međunarodne sanitарne i medicinske konferencije; (1850-ih), Međunarodni odbor za zdravstvo, pomorstvo i karantin (1881).

SENADA JUSIĆ - DUČIĆ

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<p>► Tumači prošlost temeljem didaktički oblikovanih povijesnih izvora i razumije što sve može utjecati na pisanje povijesti; otkriva različita povijesna gledišta na povijesne događaje i određuje kontekst u kojem su ta gledišta nastala (kritičko mišljenje).</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Razumije povijesna razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući ljudе i događaje u vremenski i prostorni okvir. ► Razumije kako se mijenja gledište, ovisno o vremenu i prostoru. ► Objašnjava kako su glavni događaji u vremenu povezani jedan s drugi, i rekonstruiraju, prate i tumače odredene oblike (društvene, gospodarske, kulturne, religijske, političke te svakodnevni život) društva u različiti, kontekstima povijesnom vremenu i različitim povijesnim razdobljima. 		
TEMA ISHODA	<p>TOLERANCIJA, SUŽIVOT I SUKOBI U ISLAMSКОM SVIJETU 1450–1918: MUSLIMANI, KRŠČANI I JEVREJI</p>	<p>KLJUČNO PITANJE/A</p>	<p>U kojoj mjeri nam razumijevanje različitosti i raznolikosti različitih društvenih skupina (vjerska, socijalna, ekonomska, etnička itd.) pomaže u analizi historijskih dešavanja i zašto nam je to bitno?</p>
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► samostalno izrađuje vremensku tablicu događaja, uočava uzrok i posljedicu, daje kritički osvrt, povezuje staro znanje sa postojećim – koristi vremensku liniju i objašnjava događaje koji su prethodili formiranju društvenih odnosa u okviru Osmanskog carstva ► koristi historijsku kartu da odredi prostor i uoči promjene. ► analizira i tumači didaktički odabrane historijske tekstove. ► koristi se izvorima kako bi prikupio podatke iz prošlosti i dolazi do zaključaka. <p>► Uspoređuje i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima – procjenjuje aktuelnu situaciju i zaključuje o aktuelnim odnosima na prostorima koje je nekada zauzimao Osmansko carstvo.</p>		

SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tolerancija i povijest odnosa prema vjerskim, etničkim i kulturnim različitostima: zašto su nam bitni? ▶ Vjerska tolerancija u islamskom političkom okruženju: perspektive vlasti i muslimanskih pravnika ▶ Nemuslimanski suvremenici o islamu i muslimanima: imaginarni turčin? ▶ Kršćanske redovničke zajednice i islamski polumjesec ▶ Nemuslimanske elite u službi osmanskog sultana ▶ Suživot i saradnja ▶ Sukobi ▶ Osmanske reforme i nemuslimanske zajednice u 19. stoljeću ▶ Odnos prema vjerskim i etničkim manjinama u osmanskom carstvu: Jevreji ▶ Odnos prema etničkim manjinama: Romi na Zapadnom Balkanu
KLJUČNI POJMOVI	<p>vjera, narodnost, kultura, nacionalnost, suživot</p> <p>PREDLOŽENE AKTIVNOSTI</p> <p>▶ Uz pomoć historijskih tekstova iz različitih izvora analizirati stavove različitih društvenih skupina o svom statusu u okviru Osmanskog carstva. Posebnu pažnju posvetiti stavu o tome kako se doživljava vlastiti status i prava a kako to izgleda u očima drugih skupina unutar Osmanskog carstva- na didaktički odabranim tekstovima analizira društvene odnose i donosi samostalne zaključke.</p> <p>▶ Uz pomoć slikovnog materijala analizirati i doći do saznanja kakva je bila stvarnost društvenih odnosa između različitih društvenih skupina u okviru Osmanskog carstva- multimedijalni pristup nastavi u korištenju karikatura, crteža, analiza fotografija , interaktivne historijskih karata,video sadržaji.</p>

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ukazuje na povezanost između određenih povijesnih događaja i širih društvenih, gospodarskih i političkih pravaca i razvoja analizira povijesna razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući ljudе i događaje u vremenski i prostorni okvir razumije i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih povijesnih pojava 		
TEMA	<p>TOLERANCIJA, SUŽIVOT I SUKOBI U SVIJETU ZAPADNOG I ISTOČNOG KRŠĆANSTVA 1450–1918: VJERSKA, ETNIČKA I NACIONALNA RAZNOLIKOST</p>	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način se pojmom i primjenjenom idejom tolerancije i suživota mijenjao pod uticajem povijesnih promjena i sukoba u Europi u periodu od 1450–1918 sa aspekta vjerske, etničke i nacionalne raznolikosti?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> samostalno izrađuje vremensku tablicu događaja, uočava uzrok i posljedicu, daje kritički osvrt, povezuje staro znanje sa postojećim. koristi historijsku kartu da odredi prostor i uoči promjene. analizira i tumači didaktički odabrane historijske, književne tekstove i novinske članke. Provjerava određeno povijesno tumačenje postavljajući pitanja o podrijetlu određenog povijesnog izvora. koristi se izvorima kako bi prikupio podatke iz prošlosti i dolazi do zaključaka. Uspoređuje i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. Objašnjava kako različiti vrijednosni sustavi i tradicije mogu utjecati na način kako će biti tumačeni određeni događaji iz prošlosti. koristi vremensku liniju i objašnjava događaje koji su prethodili formiranju društvenih odnosa u okviru europskih društava analizira odnose među društvenim grupama i razloge za suprotnosti ili zajedništvo 		

SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sloboda vjere: kako se razvijala ideja o vjerskoj toleranciji u svjetu zapadnog kršćanstva 1450- 1918? ▶ Odnosi katolika i protestanata: od nesuglasica i konfliktta do suživota i saradnje ▶ Crkva i (ne)tolerancija? ▶ Odnos prema vjerskim i etničkim manjinama: Jevreji ▶ Odnos prema vjerskim manjinama: muslimani ▶ Evropski kolonijalizam i imperijalizam: (nad)moć i (ne)tolerancija na djelu? ▶ Odnos prema etničkim manjinama: Romi
KLJUČNI POJMOVI	<p>antisemitizam, prosvjjetiteljstvo, protestantizam, "krivojerstvo", sloboda, mir</p>

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

- ▶ Uz pomoć književnih djela navedenog perioda analizirati javne stavove europskih društava Istoka i Zapada o onom drugom i drugaćijem. Dodatnu pažnju staviti u analizi međuhrišćanskih odnosa i odnosa hrišćana nasuprotnih hrišćanskih društava.
- ▶ Uz pomoć pisanih materijala analizirati razvoj europskog društva u vjerskom, naučnom, ekonomskom i etničkom kontekstu te kako su međusobni dodiri (saradnja i sukobi) uticali na stava jednih o drugima- na didaktički odabranim tekstovima analizira društvene odnose i donosi samostalne zaključke.
- ▶ Izrada historijske mape da se jasnije prate odnosi u etničkom, nacionalnom i vjerskom aspektu te njihov međusobni omjer snaga. Paralelno raditi na izradi hronološke tablice povijesnih dešavanja.

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost ▶ objašnjava kako se mijenja gledište ovisno o vremenu i prostoru. ▶ razumije trajanje nekih ideja u povijesnom vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i povijesnih događaja može doći do novih povijesnih obrazaca 		
TEMA	ROPSTVO I SLOBODA U EVROPSKOJ I SVJETSKOJ POVIJESTI 1450–1918	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji se način mijenja poimanje slobode i ropstva kroz historiju i kako se na njih gleda sa aspekta više posmatrača (neslobodnog, vlasnika roba i slobodnog čovjeka-posmatrača)?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ analizira i tumači didaktički odabrane historijske tekstove i slikovne materijale. ▶ Prikuplja podatke iz istorijskih izvora i dolazi do zaključaka. BDB. ▶ Uspoređuje i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ▶ Izrađuje vremeniku liniju i objašnjava događaje koji su prethodili formiranju društvenih odnosa između različitih društvenih slojeva u okviru jednog društva. ▶ analizira odnose među društvenim grupama i pokušava doći do zaključka zašto su ti odnosi toliko dugo opstajali. ▶ procjenjuje aktuelnu situaciju o zaostavštinama tih sistema današ. 		
SADRŽAJ	<p>▶ Osobna sloboda: zašto nam je bitna?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Moderna ljudska prava, sloboda i ropstvo u Francuskoj ▶ Ropstvo i sloboda u Velikoj Britaniji ▶ Ropstvo, sloboda i (ne)jednakost u Sjedinjenim američkim državama ▶ Ropstvo i sloboda u osmanskom carstvu ▶ Međunarodne konvencije o ograničavanju trgovine robljem ▶ Pogled na ropstvo nakon njegovog zvaničnog ukidanja 		

KLJUČNI POJMOVI PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<p>kultura, stalež, ropsstvo, sloboda, ljudska prava, rasa</p> <ul style="list-style-type: none"> Uz pomoć slikovnog materijala i tekstova književnih djela analizirati status slobodnog i neslobodnog(roba) u različitim historijskim periodima i različitim društveno-administrativnim uređenjima. Posebnu pažnju posvetiti analizi stava o vlastitom statusu i pravima koje imaju te kako to izgleda u očima savremenika. Uz pomoć slikovnog materijala pokušati doći do zaključaka kako su predstavljeni određeni društveni slojevi u očima svojih savremenika i kako je društvo gledalo na pripadnike neslobodnih društvenih slojeva. Na didaktički odabranim slikovnim materijalima i popratnim tekstovima analizira društvene odnose i donosi samostalne zaključke. Napisati analizu u odnosima društvenih staleža u različitim državama i društvima svijeta sa osvrtom na neke specifičnosti svakog društva. Opisati život robova i slobodnih. 						
RAZRED OPŠTI ISHODI	<table border="1"> <thead> <tr> <th>VIII</th> <th>Uzrast</th> <th>13–14 godina</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> <ul style="list-style-type: none"> Organizira povijesne podatke kronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti. Pokazuje drugima povijesno znanje i razumijevanje, razvija gradanske i socijalne kompetencije te kulturu komuniciranja i izražavanja. Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost </td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	VIII	Uzrast	13–14 godina	<ul style="list-style-type: none"> Organizira povijesne podatke kronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti. Pokazuje drugima povijesno znanje i razumijevanje, razvija gradanske i socijalne kompetencije te kulturu komuniciranja i izražavanja. Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost 		
VIII	Uzrast	13–14 godina					
<ul style="list-style-type: none"> Organizira povijesne podatke kronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti. Pokazuje drugima povijesno znanje i razumijevanje, razvija gradanske i socijalne kompetencije te kulturu komuniciranja i izražavanja. Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost 							
TEMA KULTURA DIJALOGA U EVROPSKOJ I SVIJETSKOJ POVIJESTI 1450–1918: POLJE MEDUNARODNIH ODNOSA	<table border="1"> <thead> <tr> <th>KLJUČNO PITANJE/A</th> <th>Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu?</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu? Zašto je razvoj kulture dijaloga toliko značajan u razvoju modernih društava?</td> </tr> </tbody> </table>	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu?		Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu? Zašto je razvoj kulture dijaloga toliko značajan u razvoju modernih društava?		
KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu?						
	Na koji način historija predstavlja značaj dijaloga u društvenim i državnim odnosima u svijetu? Zašto je razvoj kulture dijaloga toliko značajan u razvoju modernih društava?						
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> analizira i tumači didaktički odabrane historijske tekstove koristi se izvorima kako bi prikupio podatke iz prošlosti i dolazi do zaključka. 						

<ul style="list-style-type: none"> ► Uspoređuje i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u političkom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► koristi vremensku liniju i objašnjava događaje koji su prethodili i doveli do razvoja diplomatijske i osnaživanja međunarodnih odnosa sa historijskog aspekta. ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Daje kritički osvrт o povijesnom događaju uz korištenje informacijske tehnologije (esej, grafički prikaz...) 	<p>SADRŽAJ</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Dijalog i komunikacija: zašto su nam važni? ► Muslimansko-kršćanski dijalog: diplomatske veze Osmanskog carstva i evropskih zemalja 1450-1918. ► Dijalog i politika globalne sile modernog doba: diplomatske aktivnosti Velike Britanije 1800-1918. ► Dijalogom do mira: ratovi i mirovni ugovori u Evropi u Ranom novom vijeku ► Dijalogom i suradnjom do evropskog mira, političke ravnoteže i podjele interesnih sfera: evropski koncert sila ► Nova forma međunarodnog dijaloga: Liga naroda 	<p>KLJUČNI POJMOVI</p> <p>PREDLOŽENE AKTIVNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> ► dijalog, komunikacija, međunarodni odnosi, konzulstva, globalna sila, mir, saradnja, odgovornost ► Uz pomoć dokumenata mirovnih sporazuma i mirovnih povelja te drugih međunarodnih dokumenata doći do saznanja na koji način nastaje i razvija se ideja dijaloga i koji su razlozi jačanja te pojave kroz vrijeme. ► Koristeći se različitim dokumentima iz polja međunarodnih odnosa i različitih historijskih perioda analizirati i uporediti nivo i snagu diplomatijske određenog perioda te pokušati uvrđiti šta je dovelo do njenog razvoja. ► Na didaktički oddbranim tekstualnim izvorima analizirati uzroke razvoja diplomatije i diplomatskih odnosa u svijetu. ► Napisati prijedlog rješenja mogućeg međunarodnog sukoba koristeći stečena znanja i vještine u cilju mirnog rješavanja sukoba.
---	---	---

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tumači prošlost temeljem didaktički oblikovanih povijesnih izvora i razumije što sve može utjecati na pisanje povijesti; otkriva različita povjesna gledišta na povijesne događaje i određuje kontekst u kojemu su ta gledišta nastala (kritičko mišljenje). ▶ Razumije kako se mijenja gledište, ovisno o vremenu i prostoru. ▶ Razumije trajanje nekih ideja u povijesnom vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i povijesnih događaja može doći do novih povijesnih obrazaca. 		
TEMA	ŽENE I DJECA U PRIVATNOM I JAVNOM PROSTORU MODERNOG SVIJETA 1450–1918.	KLJUČNO PITANJE/A	Zašto i na koji način dolazi do promjene percepcije i statusa žena i djece u pravnom, socijalnom i kulturnom aspektu u Europi i svijetu u periodu od 1450–1918.?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se očekuje da: <ul style="list-style-type: none"> ▶ analizira i tumači didaktički odabrane historijske tekstove ▶ koristi se izvorima kako bi prikupio podatke iz prošlosti i dolazi do zaključaka. ▶ Raspravlja o kontinuitetu razvoja društva i utjecajima na promjene u društvu kroz različita povjesna razdoblja ▶ koristi vremensku liniju i objašnjava položaj žena i djece u datom historijskom periodu te navodi događaje i objašnjava njihov uticaj na promjene tog statusa. ▶ Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ▶ Daje kritički osrt o povijesnom događaju uz korištenje informacijske tehnologije (esej, grafički prikaz...) 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Povijest žena i djece: zašto su nam bitni? ▶ Žene kao vladarke ▶ Doprinos žena svjetskoj kulturi: znanost, književnost i umjetnost 1450–1918. ▶ Žene i privatni prostor ▶ Društvena aktivnost ženk: dobrovorne zadužbine, misionarstvo i rad u zdravstvu ▶ Žene i ekonomija ▶ Nasilje na ženama: lov na vještice 		

	<ul style="list-style-type: none"> ► Ženski pokret i borba za ženska prava u zapadnoj evropi i sjevernoj americi 1848–1920 ► Žene i religija ► Dijete i djetinjstvo u modernom svijetu
KLJUČNI POJMOVI	ravnopravnost spolova, dijete i djetinjstvo, poštovanje, odgovornost, život

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Uz pomoć audio i video zapisa analizirati korake u borbi za ravnopravnost žena i djece te njihov tok i rezultat uključujući i aktuelno stanje. ► Koristeći se različitim pravnim dokumentima kao historijskim izvorima iz različitih historijskih perioda utvrditi položaj žena i djece datog perioda te promjenom njihovog položaja kroz vijeme. ► Na didaktički odabranim tekstualnim izvorima analizirati uzroke statusnih promjena žena i djece u različitim historijskim periodima. ► Napraviti video zapis o statusu žena i djece danas u različitim sferama života.
------------------------------	---

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Objašnjava kako su događaji u vremenu povezani jedan s drugim, rekonstruiraju, prate i tumače određene oblike (društvene, gospodarske, kulturne, religijske, političke te svakodnevni život) društva u različitim kontekstima u povijesnom vremenu i različitim povijesnim razdobljima. ► Utvrđuje na koji način dolazi do promjena u različitim povijesnim razdobljima, objašnjava kako se neki oblici mogu promjeniti, dok drugi ostaju isti. 		
TEMA	DOBROTVORNE AKTIVNOSTI, DAREŽLJIVOST I MEĐUSOBNO POMAGANJE U EVROPI 1450–1918.	KLJUČNO PITANJE/A	Koji je značaj postojanja i poticanja dobrotvornih aktivnosti i međusobnog pomaganja za razvoj europskog društva u periodu od 1450–1918.godine?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► analizira i tumači didaktički odabrane historijske tekstove ► koristi se izvorima kako bi prikupio podatke iz prošlosti i dolazi do zaključaka. 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Raspravlja o kontinuitetu razvoja društva i utjecajima na promjene u društvu kroz različita povijesna razdoblja ▶ Povezuje određeni povijesni događaj s društvenim, političkim i gospodarskim kontekstom u kojem je nastao. ▶ Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitalo prošlost. ▶ Daje kritički osvrт o povijesnom događaju uz korištenje informacijske tehnologije (esej, grafički prikaz...) ▶ Ispituje ulogu i doprinos pojedinaca i skupina društvenim, kulturnim i religijskim događanjima i aktivnostima.
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Dobrotvorne djelatnosti i međusobno pomaganje: Zašto su nam bitni? ▶ Dobrotvorne aktivnosti i uzajamno potpomaganje u Osmanskom carstvu ▶ Dobrotvorne aktivnosti i pomaganje siromašnih, starih i nemoćnih na britanskim otocima 1450-1918 ▶ Socijalni zakoni i skrb za siromašne, stare i nemoćne u zapadnoj Evropi: Njemački Rajh ▶ Moderne humanitarne organizacije i pomaganje siromašnih, starih, bolesnih i nemoćnih: crveni krtst i crveni polumjesec
KLJUČNI POIMOVNI	<p>dobrotvorne organizacije, darežljivost, empatija, socijalna osvještenost, siromaštvo</p>
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Koristeći se službenim zapisima o radu dobrovornih društava i dobrovornih organizacija te novinskim člancima kao historijskim izvorima upoznati se dodatno sa aktivnostima i uticajima koje su dobrovorne organizacije , grupe ili pojedinci imali na razvoj i promjene u društvu svog vremena. ▶ Koristeći se slikovnim materijalima- reklamnim plakatima analizirati na koji način i kojim intenzitetom se se širile ideje dobrovornih aktivnosti i međusobnog pomaganja te na koji način su uticale na pozitivan razvoj društva. ▶ Na didaktički odabranim historijskim izvorima analizirati uzroke promjena pod uticajem dobrovornih aktivnosti u različitim historijskim periodima. ▶ Napraviti plan djelovanja jedne dobrovorne aktivnosti i po mogućnosti je realizovati.

RAZRED	VIII	Uzrast	13–14 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> Utvrđuje na koji način dolazi do promjena u različitim povijesnim razdobljima, objašnjava kako se neki oblici mogu promjeniti, dok drugi ostaju isti; razumije složenost promjena i njihov utjecaj ne samo na politiku i tehnologiju, već i na vrijednosti i vjerovanja; utvrđuje ključne prekretnice u svjetskoj povijesti i određuje uzroke koji su doveli do promjena i dugoročnih posljedica tih promjena. Razumije i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih povijesnih pojava. 		
TEMA	HUMANITARNE KRIZE 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA I MEĐUNARODNA SOLIDARNOST	KLJUČNO PITANJE/A	U kojoj mjeri su humanitarne kize 19. i 20. stoljeća doprinijele jačanju međunarodne solidarnosti i prevazilaženju etničkih, rasnih, ekonomskih, socijalnih i drugih različitosti?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se očekuje da: <ul style="list-style-type: none"> Prikuplja podatke iz istorijskih izvora i dolazi do zaključaka. Kreira lenu vremena i unosi podatke o istorijskim događajima Povezuje određeni povijesni događaj s društvenim, političkim i gospodarskim kontekstom u kojem je nastao. Ratne humanitarne krize: solidarnost i izostanak solidarnosti Humanitarne krize i humanitarne intervencije Solidarnost bez granica: Crveni krst Neratni izazovi: prirodne katastrofe, glad i bolest 		
KLJUČNI POJMOVI	dobrovorne organizacije, darežljivost, empatija, socijalna osvještenost, siromaštvo, humanitarni rad, solidarnost, saradnja		
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> Po mogućnosti uraditi analizu neratnih kriza u svijetu i istražiti postoji li međunarodna/međuljudska solidarnost na djelu. Koristeći se postojećim videozapisima o humanitarnom djelovanju 19. i početkom 20. stoljeća utvrditi proces djelovanja humanitarnih organizacija i kako su dovele do razvoja i jačanja socijalne svijesti u svijetu. Na didaktički odabranim historijskim izvorima analizirati tok društvenih promjena u svijetu pod uticajem humanitarnih aktivnosti u različitim historijskim periodima. Napraviti plan djelovanja jedne dobrovorne aktivnosti i po mogućnosti je realizovati. 		

Slavojka Beštić Bronza

IX RAZRED

UNIVERZALNE VRIJEDNOSTI U PODUČAVANJU HISTORIJE 20. VIJEKA

I

STRAH OD DRUGAČIJEG

Opis: Prvi i Drugi svjetski rat, te međuratni period posmatrani kao jedna cjelina, u sebi sadržavaju niz primjera koji u različitim vremenskim okvirima i političkim konstelacijama govore o promjenama u percepciji univerzalnih ljudskih vrijednosti, kao što su prevazilaženje rata, odnosno izbjegavanje istog u budućem vremenu, greške na kojima se učilo u kontekstu dominacije i kažnjavanja protivnika, ekskomunikacije drugačijeg i poraženog iz međunarodnih institucija, nedostatka želje za dijalogom, rješavanja humanitarnih kriza, te uskraćivanje prava na slobodu ličnosti, političkog i ekonomskog djelovanja, slobodu vjeroispovijesti i na kraju prava na život.

Cilj ove teme je da učenici kroz primjere i kritički pristup analizi događaja u periodu svjetskih ratova spoznaju u kolikoj mjeri je nedostatak i nepoštovanje univerzalnih ljudskih vrijednosti, kao što su pravo na mir, tolerancija, suživot, prihvatanje i strah od drugačijeg u okvirima evropske i svjetske politike, produkovao stvaranje totalitarnih sistema i novi globalni rat. Uz posebnu fokusiranost na period koji je bio obilježen posljedicama sistema stvorenog Versajskom mirovnom konferencijom, pa do kraja Drugog svjetskog rata, pružiti učenicima uvid kako je i zašto borba protiv fašizma ustvari borba za univerzalne ljudske vrijednosti slobodu, mir, toleranciju, saradnju, humanost... Učenicima predočiti historijske izvore i sadržaje na osnovu kojih će analizirati osobenosti totalitarnih sistema koji su u sebi nosili negacije ljudskih vrijednosti poput prava na život, slobodu, prava na rad, vjeroispovijest, tolerancije, suživota... Kroz nastavne sadržaje koji prikazuju propagandu, učenici bi trebali steći vještine preispitivanja i kritički stav prema moći pozitivnog i negativnog propagandnog djelovanja, koje se u svojim sadržajima poziva ili negira univerzalne ljudske vrijednosti. Pruziti učenicima mogućnost da spoznaju kontradikcije u primjeni i percepciji univerzalnih vrijednosti u borbi za neke od njih kao što su mir i sloboda. Prevazilaženje rata i suparništva kroz primjenu univerzalnih vrijednosti.

Poseban fokus na sticanje i buduću primjenu vještina koje će omogućiti učenicima da imaju jasnu predstavu o univerzalnim vrijednostima čije poštovanje i promovisanje u svakodnevnom životu vodi ka izbjegavanju ponavljanja negativnih pojava iz prošlosti, odnosno prevazilaženja negativnih posljedica novije nacionalne historije. Prihvatanje

tolerancije, ličnog i prava drugoga na slobodu, život, vjeroispovijest, suživota, humanosti kao načina života umanjuje mogućnost sukoba.

Vrijednosti: mir, sloboda, jednakost, humanost, suživot, dijalog, multikulturalnost

Teme:

KAKO JE NEPOSTOJANJE DIJALOGA, TOLERANCIJE, RAZUMIJEVANJA PRODUKOVALO TOTALITARIZAM?

NOVI (BOLJI?) MIRNI SVIJET

Pariska mirovna konferencija kao primjer neuspješnog prevazilaženja rata i njegovih posljedica; Ponižavanje poraženih protivnika, netolerancija prema poraženom; Građanski rat i strana intervencija u Sovjetskom Savezu – kontradikcije u percepciji univerzalnih vrijednosti; Revanšizam (njemačka propagandna teorija o “nožu u leđa”); Forsiranje postupaka da se protivnik ponizi i kazni; Univerzalne vrijednosti u dokumentu “14 tačaka”, američkog predsjednika Vudroa Vilsona; Formiranje Društva naroda kao institucije koja bi trebala da štiti mir i primjenu univerzalnih vrijednosti; Apatridi – Ljudi bez domovine – Nansen pasoši

SVAKODNEVNI ŽIVOT

Promjene u ljudskoj psihi kao posljedice rata; Ekonomski uslovi; Promovisanje univerzalnih vrijednosti kroz avangardnu umjetnost Vajmarske Republike (slikarstvo, kabare, filmovi, literatura,...) kao odraz novog duha vremena nastalog kao posljedica rata; Buđenje radikalizma kao negacija versajskog sistema

TOTALITARNI SISTEMI

Šta su totalitarni sistemi i koje su njihove karakteristike; Razlike između totalitarnih i demokratskih sistema u odnosu na zastupljenost univerzalnih vrijednosti; Komunistički Sovjetski Savez – simbol i negacija univerzalnih ljudskih vrijednosti (lična, građanska, vjerska sloboda i ravnopravnost); Totalitarni sistemi nastali iz revanšizma – fašizam i nacional-socijalizam; Odnos prema sopstvenoj naciji i prema manjinama – netolerancija; Kult ličnosti i indoktrinacija mlađih naraštaja; Zajedničke karakteristike tri totalitarna sistema i ideologije; Razlike u odnosu na demokratiju u percepciji i promovisanju univerzalnih vrijednosti; Sličnosti sa ostalim sistemima i državama u kojima su nakon Drugog svjetskog rata formirani jednopartijski sistemi sa kultom ličnosti (uključujući i SFRJ) (cenzura, propaganda, represija,...); Indoktrinacija najmladih naraštaja i stvaranje budućih “poslušnih” građana; Totalitarni sistemi i univerzalne vrijednosti u drugim evropskim državama između dva svjetska rata.

NOVI SVJETSKI POREDAK – NEGACIJA UNIVERZALNIH LJUDSKIH VRIJEDNOSTI

Ideološke osnove nacionalsocijalizma; Rasizam, antisemitizam, (korijeni antisemitizma će biti objašnjeni u segmentu koji se time bavi u okviru novovijekovne historije); Suprotnosti u percepciji i omogućavanju slobode političkog i umjetničkog izražavanja za vrijeme Vajmarske Njemačke i Trećeg rajha; Otvorenost, tolerantnost, poštovanje drugačijeg u Vajmarskoj Njemačkoj (naročito u Berlinu), nasuprot rigidnim i diskriminirajućim zakonima Trećeg Rajha; Nirnberški zakoni – Kako je izgledao svakodnevni život Jevreja nakon dolaska nacista na vlast u Njemačkoj?; Kako su obični Nijemci doživljavali novu ideologiju i nove zakone, koji su poništavali esencijalna ljudska prava?; Kristalna noć - percipiranje u jevrejskoj zajednici, štampi i propagandi?; Rasistička, antisemitska, antihumanistička propaganda Trećeg Rajha – propagandni posteri; Propaganda koja je veličala posebnost arijevske rase u odnosu na druge i argumentacija za to?; Indoktrinacija kroz školski sistem od najranijih uzrasta. Kampovi za obuku. Slikovnice, dječije pjesme i knjige sa izreženim antisemitizmom; Položaj žena u Trećem Rajhu u međuratnom periodu i u toku Drugog svjetskog rata u odnosu na položaj i percepciju žena u demokratskim društvima; Strah zapadnih demokratija od širenja boljševizma, anatemisanje drugačijeg, ekskomunikacija Njemačke i Sovjetskog Saveza iz međunarodnih odnosa, prihvatanje nasilja i ideološke isključivosti u Njemačkoj i Italiji, kao sistema koji se bore protiv boljševizma; Antiboljševička propaganda; Odnos demokratskih zemalja prema njemačkoj ekspanzionističkoj politici (nesolidarisanje sa Čehoslovačkom, poljski antičeški ekspanzionizam); Odnos demokratskih zemalja prema jevrejskom pitanju u Njemačkoj; U kojoj je mjeri zaista bila iskrena solidarnost i humanost (odnos Velike Britanije prema cionističkom pokretu i naseljavanju Jevreja u Palestini, prihvatanju izbjeglica iz Njemačke,...)

(Konglomerat ovih složenih političkih, diplomatskih, ekonomskih i kulturnih odnosa se može izučavati na osnovu izvora različite provenijencije, stavovi štampe u različitim zemljama o istim događajima i pojavama; Izjave političara (britanski političari o fašizmu,...) "Dokumenti i materijali pred Drugi svjetski rat i o Drugom svjetskom ratu"; Čemberlenov trijumfalni povratak u Veliku Britaniju nakon potpisivanja Minhenskog sporazuma. Filmske novosti,...)

DRUGI SVJETSKI RAT – KOLAPS I REZUREKCIJA SVIH UNIVERZALNIH LJUDSKIH VRIJEDNOSTI

Evolucija dijelova prosvijećene svjetske civilizacije u negativnom pravcu (Njemačka, Italija, Japan, NDH,...); Neprirodni savezi (Pakt Ribentrop-Molotov; Antihitlerovska koalicija); Totalni rat; Humanost i saradnja u službi opstanka i politike; Govor Vinstona Čerčila nakon napada Njemačke na SSSR i prepiska sa Staljinom; Saradnja, tolerancija (pozitivna propaganda u Velikoj Britaniji i SAD u odnosu na Sovjetski Savez); Atlantska povelja; Holokaust, genocid, koncentracioni logori, ratni zločini, protjerivanja; U kolikoj mjeri je

prešućivanje i nedjelovanje u datim okolnostima svjedočanstvo nehumanosti, rasizma, nesolidarnosti? Primjeri solidarnosti, humanosti, altruizma, tolerancije (Diana Budisavljević, sir Nicholas Winton, Irena Sendler, Frank Foley, Raoul Wallenberg, grčki pravoslavni sveštenici, koji su spašavali Jevreje dajući im hrišćanske krštenice i pomagali im prilikom bijega od njemačkih okupacionih vlasti); Primjeri potkazivanja, izdaje; Svjedočanstva preživjelih; Književna i slikarska djela, filmovi o ratnim sukobima. "Dnevnik Ane Frank", Ernst Hemingvej, Džordž Orvel, Pablo Pikaso ("Gernika"); Osuda i personalizacija ratnih zločina po završetku rata; Primjena međunarodnog kaznenog prava u osudi ratnih zločina i zločinaca; Percepcija holokausta od strane savremenih društava; Negacija holokausta; Dejvid Irving; Uticaj društvenih mreža na širenje mržnje, antisemitizma, rasističkih ideja, netolerancije; Obilježavanje sjećanja na žrtve holokausta; Da li primjena atomskog oružja u borbi protiv Japana ratni zločin?; Stradanja civila. Ratovanje na daljinu (žrtve postaju nevidljive a samim tim i empatija prema njima); Savezničko bombardovanje Jugoslavije, njemačkih gradova; Civilne žrtve; Savezničke konferencije - univerzalne vrijednosti vs. politički interesi

II

HLADNI RAT I UNIVERZALNE LJUDSKE VRIJEDNOSTI

Opis: Cilj ove teme je da učenici steknu uvid u percepciju i promovisanje univerzalnih ljudskih vrijednosti u uslovima Hladnog rata, uzimajući u obzir iskustva i posljedice prethodnog perioda svjetskih ratova. Kroz analizu primjera i historijskih izvora različite provenijencije stiče se znanje u kolikoj mjeri su univerzalne vrijednosti poštovane i primjenjivane u sistemu političke polarizacije svijeta. Koji sistem, ideologija i političko-vojni blok je bio slobodniji, humaniji, tolerantniji i zašto. Interakcija između različitih svjetova i njihovog stanovništva. Kako su se univerzalne vrijednosti ogledale u svakodnevnom životu (naročito u podijeljenom Berlinu). Kojim mehanizmima su prevaziđene posljedice Drugog svjetskog rata i koje su univerzalne vrijednosti u tom kontekstu dolazile do izražaja. Odnos u tom smislu prema ogromnom broju izbjeglica, siromaštvu, razorenim gradovima i njihovom stanovništvu. Učenici bi trebali kritički da analiziraju u kojoj mjeri i kojim sredstvima su dva sistema nastojala da uruše promijene onaj drugi. Da li su i koje univerzalne vrijednosti u tome primjenjivane ili narušavane? Na osnovu primjera opservirati djelatnost i ulogu OUN, te univerzalne vrijednosti na kojima ova organizacija počiva i koje promoviše. Stjecanje učeničkih vještina i kompetencija na osnovu kritičkog historijskog pristupa.

Vrijednosti: humanizam, saradnja, jednakost, mir, sloboda, suživot, odgovornost, multikulturalnost

Teme:

POJAM I KARAKTERISTIKE HLADNOG RATA

Šta je Hladni rat?; Koliko je bio slobodan, human, solidaran, tolerantan Istok, a koliko Zapad?; Formiranje vojnih saveza i refleksije na poštovanje univerzalnih vrijednosti; Pobjednici i poraženi; Evolucija poimanja poraženog i načina kažnjavanja. Primjena univerzalnih ljudskih vrijednosti u odnosu prema poraženim zemljama i njihovom stanovništvu uzimajući u obzir osobenosti novonastalih hladnoratovskih prilika

LJUDSKE VRIJEDNOSTI vs. "NADLJUDSKE VRIJEDNOSTI"

Univerzalne vrijednosti u politici zapadnih sila pobjednica u transformaciji njemačkog društva (solidarnost i humanost prema njemačkom civilnom stanovništvu); 4 D (demilitarizacija, denacifikacija, decentralizacija, demokratizacija); Reedukacija – obrazovanje Nijemaca da prihvate demokratske standarde i ideje; Podijeljena Njemačka - podijeljeni Berlin - podijeljen njemački narod; Odnos zapadnih zemalja i Sovjetskog Saveza prema podijeljenoj Njemačkoj; Maršalov plan i Trumanova doktrina

BERLIN

Zašto je Berlin, kao izolovan dio zapadnih okupacionih zona, duboko u teritoriji pod sovjetskom kontrolom bio toliko važan zapadnim saveznicima?; Humanost, očuvanje slobode, saradnja, solidarnost, odgovornost, prema Berlincima u toku Prve berlinske krize 1948-1949 (Blokada Zapadnog Berlina) i dopremanje avionima svih životnih potrepština stanovnicima Zapadnog Berlina sa područja Njemačke koja su bila pod okupacijom SAD, VB i Francuske; Gaj Halvorsen, američki pilot poznat pod nadimcima: "Candy Bomber", "Chocolate Pilot" i "Uncle Wiggly Wings"; Druga berlinska kriza (1961); Berlinski zid; Pravo na život, slobodu kretanja, djelovanja - primjeri spektakularnih pokušaja bijega iz Istočnog u Zapadni Berlin; Komparacije Berlinskog i Meksičkog zida; "Napor na obnovi njemačkog samopuzdanja, doveli su -logično- do njemačkog samopouzdanja!" (američki general L. Klej, član savezničke kontrolne komisije u Berlinu); Berlinski zid – "antifašistička zaštitna barijera"; "Ovo nije naročito lijepo rješenje, ali i zid je bolji od rata". (Dž. F. Kenedi); Cijena slobodnog života u Zapadnom Berlinu. Psihološki efekti postojanja zida za Berlince; Berlinski zid kao simbol nepoštovanja univerzalnih ljudskih vrijednosti; Simbolično rušenje Berlinskog zida 1989, kao pobjeda univerzalnih ljudskih vrijednosti; Simbolično uklanjanje bodljikave žice na granici Mađarske, kako bi Istočni Nijemci mogli da pređu na teritoriju Austrije, a nakon toga u Zapadnu Njemačku. Poređenje sa savremenim prilikama postavljanja novih bodljikavih žica na granicama Mađarske

“PROŠLOST KOJA NE ŽELI PROĆI” – KAKO SE NOSITI SA KONTROVERZNOM PROŠLOŠĆU?

Dvostruka mjerila - Nirnberško suđenje vs. pomirljiv stav prema nacističkim prebjezima na američkom kontinentu; Suočavanje Nijemaca sa sopstvenom prošlošću i percepcijom nacionalsocijalizma, holokausta; “HISTORIKERSTREIT” - Intelektualna polemika lijevo i desno orijentisanih istoričara i filozofa u Zapadnoj Njemačkoj 1986-1989 (Ernst Nolte, Jirgen Habermas,...); Demokratizacija društva, prihvatanje univerzalnih vrijednosti su uticali na intelektualnu zrelost da se sagleda sopstvena, nimalo sjajna nedavna prošlost i da se živi i nosi sa njom; Goldhagen debata

KULTURA DIJALOGA, POMIRENJE SARADNJA, UVAŽAVANJE OSNOVE EVROPSKIH INTEGRACIJA

Uticaj promovisanja univerzalnih vrijednosti na promjene u zapadnoevropskom društvu (od pomjene socijalno-ekonomskih odnosa do individualne evolucije); Univerzalne vrijednosti (pomirenje, saradnja, tolerancija i međusobno uvažavanje) kao put ka pomirenju (primjer Njemačke i Francuske); Vili Brant – pomirenje sa Istokom

OD POMIRENJA KA UJEDINJENJU

Francusko-njemački put ka evropskim integracijama (Zajednica za ugalj i čelik); EEZ (EU) sistem protkan saradjnjom, razumijevanjem, pomirenjem, uvažavanjem, humanošću; Legislativa Vijeća Evrope, Evropske Unije koja promoviše ljudske vrijednosti i štiti ih; Prihvatanje velikog broja izbjeglica iz raznih krajeva svijeta i omogućavanje i poštovanje njegovanja nacionalnog identiteta drugih i drugačijih; Socijalni programi koji u sebi sadrže univerzalne ljudske vrijednosti (humanost, solidarnost, omogućavanje slobodnog života uz ispoljavanje nacionalnog i kulturnog identiteta, njegovanje multikulturalnosti društva, integraciju...)

SOCIJALNA DRŽAVA (NORDIJSKI TIP)

Primjer društvenog uređenja sa visokom svješću o poštovanju univerzalnih ljudskih vrijednosti, pravo na život, sloboda, jednakost, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, odgovornost, solidarnost, tolerancija; Preraspodjela bogatstava i oporezivanje kao instrumenti koji omogućavaju postojanje i održavanje uspješne socijalne države; Humanost i otvorenost prema migracijama; Pokret “zelenih” jačanje svijesti o zaštiti ljudske okoline

SOCIJALISTIČKE ZEMLJE (ZEMLJE NARODNE DEMOKRATIJE) I UNIVERZALNE LJUDSKE VRJEDNOSTI

Političke, društvene, socijalne i ekonomske promjene u zemljama istočnog bloka; Ukidanje građanskih sloboda demokratskih institucija, izbora, višestranačja; Nametanje

jednopartijskog sistema, cenzure, jednoumlja – totalitarnog sistema sa raznim varijacijama, ovisno o tradicijama zemalja koje su došle pod upravu i uticaj Sovjetskog Saveza; Neminovnost otpora i odricanja od svih vrijednosti nametnutih "odozgo" (Čehoslovačka 1948, Istočna Njemačka 1953, Poljska i Mađarska 1956, Čehoslovačka 1968.); Disidenti iz socijalističkih zemalja koji su svojom djelatnošću i inostranstvu nastojali da utiču na promjene u društvima iz kojih dolaze u smislu poštovanja univerzalnih ljudskih vrijednosti: A. Solženjicin, Milan Kundera, Miloš Forman, Milovan Đilas, Salman Ruždi, Ai Weiwei, Bao Zunxin; Kršenje ljudskih prava, ukidanje sloboda, cenzura – put ka padu komunizma u Evropi;

EVOLUCIJE I PROPAST KOMUNISTIČKOG SISTEMA U ISTOČNOJ EVROPI

Da li bi se socijalistički sistem održao u istočnoevropskim zemljama da su se poštovale i primjenjivale univerzalne ljudske vrijednosti?; U kom smjeru je tekao razvoj društava u socijalističkim zemljama i kako je to uticalo na različite načine promjene sistema?; Na koji način je "zapadni svijet" svojim univerzalnim vrijednostima uticao na dešavanja u Istočnoj Evropi?; Reforme Mihaila Gorbačova (U kojoj mjeri su sadržavale univerzalne vrijednosti?)

UNIVERZALNE LJUDSKE VRIJEDNOSTI U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI I SFRJ

Da li je SFRJ bila pravednija država od Kraljevine Jugoslavije; (Ne)ravnopravnost naroda i vjerskih zajednica u Kraljevini Jugoslaviji; Percepcija slobode i zajedništva u Kraljevini Jugoslaviji; Kontroverzne teme iz drugog svjetskog rata i njihova percepcija danas; Komparacija poštovanja i prihvatanja univerzalnih vrijednosti u zemljama istočnog bloka i Kine u odnosu na SFRJ, kao zemlje koja je gradila svoj put u socijalizam; Da li su i koje ljudske vrijednosti promovisane u jugoslovenskom društvu?; Koje su univerzalne vrijednosti bile uskraćene jugoslovenskom stanovništvu?; Zašto se Jugoslavija raspala u krvavom ratu, a Čehoslovačka "baršunastom revolucijom"; Primjeri iz jugoslovenske historije koji govore o humanizmu, saradnji, toleranciji i jednakosti; AVNOJ i ZAVNOBIH; Jugoslavija u Pokretu nesvrstanih; Tito.

III

UNIVERZALNE LJUDSKE VRIJEDNOSTI KROZ DJELOVANJE SVJETSKE ORGANIZACIJE (UN) I DRUGIH HUMANITARNIH, NEVLADINIH ORGANIZACIJA I POJEDINACA

Opis: Cilj ove teme je da učenicima predoći značaj brige za opšte dobro, kroz primjenu univerzalnih vrijednosti. Poštovanje univerzalnih vrijednosti kao način života i djelovanja. Kroz historijat nastanka, ciljeve i djelovanje univerzalne međunarodne organizacije, Ujedinjenih

nacija, te drugih humanitarnih organizacija, kroz djelovanje država i pojedinaca u smislu pomoći, humanosti, saradnje sa narodima i zemljama koji su na bilo koji način ugroženi, učenici stiču predstavu o važnosti brige o drugima, međunarodne saradnje, pokazivanja empatije, borbe protiv diskriminacije manjinskih i ugroženih grupa stanovništva... Kroz analizu dokumenata koja se odnose na poštovanje i očuvanje univerzalnih vrijednosti ("Deklaracija o pravima djeteta", "Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda", te drugih akata) učenici se upoznaju sa zakonodavnim i obavezujućim okvirima zaštite univerzalnih ljudskih prava. U sklopu nastave bi se mogao napraviti projekat humanitarne akcije, u okviru koga bi se detektovala situacija gdje je potrebno humanitarno i solidarno djelovati, te da učenici osmisle načine organizovanja akcije. Na ovaj način bi se stečena znanja i usvajanja univerzalnih vrijednosti pretočile u praksi i vještinu. Kroz negativne i pozitivne primjere koje bi učenici sami pronalazili razvijale bi se njihove vještine nošenja sa kriznim situacijama u kojima se mogu sami naći ili u kojima mogu pomoći drugima.

Vrijednosti: humanost, solidarnost, saradnja, jednakost, tolerancija, mir, sloboda

Teme:

ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NACIJA

Način prevazilaženja konflikta kroz djelatnost međunarodnih organizacija i pokreta (Društvo naroda, Ujedinjene nacije, nevladine organizacije i različite fondacije); Atlantska povelja - Ruzveltova inicijativa za formiranje međunarodne organizacije koja bi djelovala u očuvanju univerzalnih ljudskih vrijednosti; Deklaracija Ujedinjenih nacija kao historijski izvor; Organi u okviru OUN, čija djelatnost ide u prilog razvijanja i primjene humanosti, solidarnosti, očuvanja mira, zaštite nemoćnih, poštovanja prava djeteta, manjina); Djelatnost i efikasnost institucija u okviru OUN širom svijeta (Između ostalog na području SFRJ nakon rata, pomoć od strane UNRAA; Pomoć tokom i nakon ratnih sukoba 90-tih godina 20. vijeka na prostoru bivše Jugoslavije; Pozitivna i negativna iskustva; Humanitarna pomoć kod saniranja prirodnih katastrofa, epidemija i ratova širom svijeta; Pomoć izbjeglicama; Evolucija poimanja humanosti, saradnje, odgovornosti u odnosu na migracije stanovništva zbog ratova u različitim periodima i okolnostima od završetka Drugog svjetskog rata do danas; Poznate ličnosti (muzičari, glumci, sportisti, itd) koji promovišu univerzalne vrijednosti kroz svoj humanitarni rad (Andželina Džoli, Leonardo di Kaprio, Vil Smit, Bil Gejts, Ronaldo, Andre Agasi, Novak Đoković, Edin Džeko, Neven Subotić, itd); Pokret nesvrstanih kao primjer promovisanja multikulturalnosti, pluralizma, tolerancije, jednakosti, solidarnosti, slobode; "Ljekari bez granica", Organizacije za zaštitu okoline, Organizacija za zaštitu prava djece "Save the Children" (organizacija nastala još 1919. u V. Britaniji); "Deklaracija o pravima djeteta" Zloupotreba dječjeg rada u 19. i 20. vijeku

GLOBALNO I INDIVIDUALNO HUMANITARNO DJELOVANJE I SOLIDARNOST

Koncert "Live Aid" 1985. godine u Londonu, Filadelfiji, Sidneju i Moskvi, uz podršku muzičara iz drugih zemalja (Yu rock misija) za prikupljanje pomoći gladnima u Africi (naročito Etiopiji); Primjeri prikupljana pomoći ugroženima zbog ratova, zemljotresa, epidemija, poplava (BiH 2014.); Jednakost, lična sloboda, mir, univerzalne vrijednosti koje promoviše djelatnost poznatih ličnosti, raznih sfera djelovanja (Mahatma Gandhi (pasivni otpor), Martin Luter King (čuveni govor kao historijski izvor), Vili Brant (čuvena gesta u Aušvicu), Majka Tereza, Roza Parks; *Milenijumska deklaracija UN-a*: "Solidarnost je jedna od temeljnih i univerzalnih vrijednosti, na kojoj bi se trebali temeljiti odnosi u 21. vijeku"

MIGRACIJE

Koјi su uzroci migracija stanovništva?; Koјa su prava migranata, koјim zakonima su zaštićeni?; Na koji način se mogu promovisati univerzalne vrijednosti u kontekstu migracija?; Migracije stanovništva tokom i nakon Drugog svjetskog rata; Migracije izazvane kasnijim regionalnim sukobima; Kako pomoći izbjeglicama?; Iskustva naroda sa područja bivše Jugoslavije; Primjeri odbijanja prihvatanja jevrejskih izbjeglica u SAD i Velikoj Britaniji pred i tokom Drugog svjetskog rata, migracije Jevreja u Palestinu; Otvorenost odnosno negativan stav prema migracijama u različitim zemljama (pozitivni primjeri Švajcarske, Njemačke; negativni Mađarske, SAD); Savremene migracije; Pozitivne i negativne posljedice migracija; Migracije u BiH u predratnom, ratnom i postratnom razdoblju; razmjere, uzroci i posljedice

IV

EMANCIPACIJA U DRUGOJ POLOVINI 20. VIJEKA

BORBA ZA SLOBODU, RAVNOPRAVNOST, TOLERANCIJU, RAZUMIJEVANJE, PROTIV DISKRIMINACIJE. BORBA ZA ZDRAVU I ČISTU OKOLINU

Opis: Cilj ove teme je da se razviju učeničke vještine i kompetencije u smislu odgovornog djelovanja prema okolini, ugroženim grupama, te da samostalno zastupaju svoja i tuđa prava ukoliko su narušena. Emancipacija u raznim sferama ljudskog društva je u 20. vijeku doživjela svoju najveću ekspanziju. U tom smislu pomoću rada sa historijskim izvorima učenici stiču najprije znanja o raznim aspektima diskriminacije (političke, ekonomski, starosne, polne, rasne...) te o načinima kako su se određene diskriminisane grupe nosile sa problemima i manje ili više uspješno ih rješavali.

Vrijednosti: sloboda, saradnja, ravnopravnost, uvažavanje, solidarnost, jednakost

Teme:**DEKOLONIZACIJA – PROCES PODSTAKNUT SVJETSKIM RATOVIMA**

Politička i demografska slika svijeta pred Prvi svjetski rat, nakon njega, nakon Drugog svjetskog rata i na kraju 20. vijeka; Emancipacija, pokreti za oslobođenje od kolonijalne vlasti i prihvatanje kao ravnopravnih partnera u međunarodnim odnosima naroda u kolonijama nakon Drugog svjetskog rata; Univerzalne vrijednosti sadržane u Atlantskoj povelji i njihov značaj za emancipaciju kolonija; Afirmacija kolonija kroz učešće u vojnim operacijama na drugim kontinentima u okviru britanske, francuske, turske vojske; Načini borbe za slobodu; Indija. Pasivni otpor Mahatme Gandija

VIJETNAMSKI RAT KAO PRODUKT BORBE PROTIV KOLONIJALIZMA

Uloga Francuske i SAD; Građanski rat; Kontroverze oko američkog učešća u Vijetnamskom ratu; Transformacije i pokreti u američkom društvu kao posljedica rata; Mirovni pokreti i demonstracije u SAD, hipi supkultura, refleksija na angažovanu umjetnost (muzika, film, literatura,); Povratni efekat, kroz uticaj javnog mnijenja promjena američke politike prema Vijetnamskom ratu. (pozitivan rimjer primjene prava govora, organizovanja, solidarnosti, odgovornosti, slike sa protesta, parole, muzika); Uništavanje životne okoline u Vijetnamu kao primjer neodgovornosti američke vojske; Vjerska netolerancija, ukidanje slobode vjeroispovijesti, prava na život, rad,... kroz djelatnost režima Pola Pota i Crvenih Kmera u Kambodži; Pokret nesvrstanih i njegov značaj u borbi za slobodu, emancipaciju, toleranciju,...

RASIZAM U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA U 20. VIJEKU

Kontradikcije u američkoj politici u smislu promocije i poštovanja ljudskih prava u međunarodnim okvirima i u sopstvenoj zemlji; Položaj afroamerikanaca i latinoamerikanaca u američkom društvu; Diskriminacija i neprimjena univerzalnih ljudskih vrijednosti; Netolerancija, rasizam, KKK; Pokret za građanska prava (Civil rights movement); Martin Luter King vs. Malcolm X ("Malcolm Little"; "Malik Shabazz"); Dva koncepta u borbi za prava afroamerikanaca; Protestni marš na Vašingtonu 28. avgust 1963.(za slobodu, posao, jednaka prava); Čuveni govor Martina Lutera Kinga "I have a dream..." koji sublimira rasne probleme u SAD i univerzalne vrijednosti koje su afroameričkoj populaciji bile uskraćene; Ličnost i djelatnost Malkolma X; kontroverze (simbolični značaj promjene prezimena X –refleksija na gubitak identiteta crnih robova u Americi); crni rasizam, antisemitizam, separacija afričkih amerikanaca od bijelaca; razlike u načinu borbe Malkolma X i M.L. Kinga; Evolucija pristupa Malkolma X zahvaljujući putovanjima u Afriku, Aziju i Evropu. Susreti sa vođama pokreta za dekolonizaciju, organizacijama i pojedincima koji su pomagali oslobođilačke pokrete i humanitarno djelovali; Uticaj dokumentarnog filma "The Hate That Hate Produced"; Roza Parks

APARHEJD

Pojam i karakteristike aparthejda u smislu ukidanja i nepoštovanja univerzalnih vrijednosti (rasna segregacija, nesloboda djelovanja, života); Svakodnevni život ljudi i na koji je način aparthejd uticao na njih; Zakonski akti koji poništavaju univerzalne rijednosti; "Zakon o zabrani mješovitih brakova" (1949); "Zakon o registraciji stanovništva"; "Zakon o nemoralu"; Borba protiv aparthejda u južnoj Africi; Nelson Mandela; internacionalizacija borbe crnačkog stanovništva za slobodu, pravo na život, ravnopravnost

FEMINISTIČKI POKRET I EMANCIPACIJA ŽENA

Primjeri emancipacije prava žena tokom Prvog i Drugog svjetskog rata, ali takođe "vraćanje na staro" u mnogim zemljama nakon rata; Brojčano mala zastupljenost žena u politici naročito u socijalističkim zemljama u neskladu sa brojošću žena u okvirima antifačističkih pokreta; Politika – muški posao (pravo glasa za žene kod nas, u Evropi i svijetu!); Današnja percepcija žena-umjetnica, sportistkinja, političarki; Indira Gandhi, Margaret Thatcher, Angela Merkel; Primjer Švajcarske kao zemlje sa bogatom tradicijom poštovanja univerzalnih vrijednosti u kojoj su žene dobile pravo glasa na federalnom nivou tek 1972. godine; Prava žena danas u različitim dijelovima svijeta (Indija, arapske zemlje); Diskriminacija žena u kontekstu zapošljavanja, nižih plata; Trgovina ljudima, naročito ženama i djecom; Žene u politici danas (u ovom kontekstu bi se mogla napraviti komparacija između nacističke i savremene Njemačke, čije su političarke trenutno među najuticajnijim osobama u evropskoj i svjetskoj politici)

SPORT

Korištenje sporta u političke svrhe – nepoštovanja jednakosti, odgovornosti, saradnje i slobode (Olimpijske igre u Minhenu 1972.); Olimpijske igre u Moskvi i Los Andelesu – suprotnosti sa opštim načelima i tradicijom Olimpijskih igara (zadatak za učenike da istraže razloge neučešća nekih zemalja na Olimpijskim igrama); Diskriminacija u sportu u odnosu prema ženama; Poštovanje (nepoštovanje) prava sportistkinja iz arapskih zemalja da nastupaju u odjeći koja je njima tradicionalno prihvatljiva; Nacionalizam na sportskim terenima početkom 90-tih u SFRJ.

V

UNIVERZALNE VRIJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI U OKVIRU SFRJ

vs.

UNIVERZALNE VRIJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON OSAMOSTALJENJA

Opis: Cilj ove teme je da učenici kroz multiperspektvni uvid u postojanje ili nedostatak univerzalnih ljudskih vrijednosti steknu vještine i kompetencije suočavanja kontroverznim temama nacionalne historije i sadašnjosti. Na osnovu rada na sadržajima iz raznih perioda koji su prethodili ovoj temi, učenici bi trebali koristeći stečene vještine i kompetencije propitivati bosanskohercegovačku historiju sa svim kontroverzama koje je prate, na racionalan i kritički način. Iskustva iz općih evropskih i svjetskih primjera zastupljenosti ili nezastupljenosti univerzalnih vrijednosti, u smislu sukobljavanja, prevazilaženja sukoba, suživota, tolerancije, pomirenja, saradnje i humanosti trebali bi se primijeniti na prevazilaženje kompleksnih i na različite načine tumačenih historijskih pojava i događaja u BiH.

Vrijednosti: mir, dijalog, pomirenje, jednakost, ravnopravnost, uvažavanje, saradnja

Teme:

BOSNA I HERCEGOVINA U OKVIRIMA SFRJ

Koje su se univerzalne vrijednosti poštovale u lokalnim sredinama iz kojih učenici dolaze u različitim vremenskim periodima?; Uporediti postojanje ili nepostojanje univerzalnih vrijednosti u okvirima BiH u različitim podperiodima 20. vijeka; Interakcija međureligijskih zajednica u BiH; Kako su gledali na univerzalne vrijednosti i da li su ih podsticali?; Univerzalne vrijednosti u BiH tokom Drugog svjetskog rata (primjeri poštovanja i uskarćivanja); Bosna i Hercegovina u SFRJ – Univerzalne vrijednosti u odnosu na ostale republike i pokrajine; Primjeri humanosti i solidarnosti; Djelatnost medija u promociji (nepromociji) ljudskih vrijednosti;

SAMOSTALNA BOSNA I HERCEGOVINA

U kolikoj mjeri su ratovi 90-tih uticali na percepciju univerzalnih vrijednosti u BiH?; Uloga medija u promociji (nepromociji) ljudskih vrijednosti početkom 90-tih; Solidarnost i humanost pojedinaca u ratnim sukobima 90-tih; Građanska hrabrost; Uticaj rata na svakodnevni život i sudbinu djece; Koji uspješni primjeri i načini prevazilaženja ratnih sukoba iz svjetske historije se mogu primijeniti na podsticanje pomirenja, mirnog suživota, poštovanja drugačijeg u BiH?; Da li je u BiH moguće provesti *Historikerstreit*?

MELISA FORIĆ PLASTO

RAZRED	IX	Uzrast	14-15 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Interpretira historijsko znanje iznošenjem dokaza u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim ili dramatskim prikazom i uz korištenje informacijskih tehnologija tamo gdje je to moguće i primjerenou. ► Koristi različite načine predstavljanja trajanja historijskih događaja, kao i njihov redoslijed. ► Ukažuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike uz događaje koji su obilježili njihov početak i kraj. ► Raspravlja o određenim oblicima društva (društvenom, ekonomskom, kulturnom, religijskom, političkom, te svakodnevnom životu) od staroga vijeka do savremenog doba. ► spituje (istražuje) i poredi društvene, kulturne, političke, ekonomske i religijske norme i vrijednosti zapadne civilizacije s drugim kulturama u svijetu. ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. 		
TEMA	<p>STRAH OD DRUGAČIJE - KAKO JE NEPOSTOJANJE DIJALOGA, TOLERANCIJE, RAZUMIJEVANJA PRODUKOVALO TOTALITARIZAM?</p>		
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Razumije odluke Versajskog mirovnog ugovora, ► zna objasniti ulogu Društva naroda ► analizira izvor 14.tačaka američkog predsjednika W.Wilsona i povezuje sa današnjim vremenom i idejama koje se propagiraju kao vrijednost općeg dobro ► razumije pojavu komunizam,socijalizam, liberalna demokratija,diktatura, fašizam,nacizam..i zna povezati navedene sisteme sa tadašnjim državama ► prosuđuju uzroke pojave i uspjeha totalitarnih režima 		

	<ul style="list-style-type: none"> ► uočavaju ulogu propagande kao sredstva širenja novih etabliranih vrijednosti ► Objasnjava uzroke: događaje, pojave, ideologije, ličnosti i procese koje su doveli do rata. ► Analizira uzroke rata i na osnovu izvora povezuje različite interpretacije. ► Istražuje uzroke i posljedice holokausta, proučava iskaze, priče pojedinaca i grupa. ► Analizira didaktički odabrane izvore i aktualizira ih i objašnjava važnost izučavanja i kulturu sjećanja na holokaust, genocid i zločine protiv čovječnosti ► Analiziraju didaktički oblikovan slikovni, pisani i video materijal historijskih izvora
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Novi (bolji?) Mirni svijet; svakodnevni život ► Totalitarni sistemi ► Novi svjetski poredek – negacija univerzalnih ljudskih vrijednosti ► Drugi svjetski rat – kolaps i rezurekcija svih univerzalnih ljudskih vrijednosti
KLJUČNI POJMOVI	<ul style="list-style-type: none"> ► Novi (bolji?) Mirni svijet; svakodnevni život ► Totalitarni sistemi ► Novi svjetski poredek – negacija univerzalnih ljudskih vrijednosti ► Drugi svjetski rat – kolaps i rezurekcija svih univerzalnih ljudskih vrijednosti
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<p>Izrada lente vremena za najznačajnije događaje ove tematske cjeline radi utvrđivanja uzročno-poslijedičnih veza.</p> <p>Analiza odredbi Versajskog mirovnog ugovora i diskusija na temu globalnog mira.</p> <p>Simulacija konferencija u Versaju</p> <p>Debata o ulozi Društva naroda. Debata o pitanju: U koliko mjeri je prešućivanje i nedjelovanje u datim okolnostima svjedočanstvo nehumanosti, rasizma, nesolidarnosti?</p> <p>Izraditi političke programe u totalitarnih društava: Italija, Njemačka, SSSR i uporediti ih – pronaći u programima univerzalne vrijednosti</p> <p>Izrada biografija najznačajnijih ličnosti ovog perioda i njihova uporedba. – pronaći govore velikih ličnosti i utvrditi pojavljuju se u njima ideje mira, jednakosti, saradnje i na koji način.</p> <p>Analiziranje dokumenta "14 tačaka", američkog predsjednika Vudroa Vilsona, koje promovišu univerzalne vrijednosti</p>

<ul style="list-style-type: none"> ► Istraživački zadatak – pronaći promjere solidarnosti, humanosti, altruizma, tolerancije npr: Diana Budisavljević, sir Nicholas Winton, Irena Sendler, Frank Foley, Raoul Wallenberg, grčki pravoslavni sveštenici, koji su spašavali Jevreje dajući im hrišćanske krštenice i pomagali im prilikom bijega od njemačkih okupacionih vlasti ► Istražiti i napraviti prezentaciju dobitnika priznanja medalje Pravednik među narodima koju dodjeljuje izraelski muzej holokausta Yad Vashem s posebnim fokusom na slučajeve iz BiH. ► Analiza svjedočanstva preživjelih u ratu ► Simulacija sudjenja u Nürnbergu i Tokiju ► Književna i slikarska djela, filmovi o ratnim sukobima. "Dnevnik Ane Frank", Ernst Hemingvej, Džordž Orwel, Pablo Picasso ("Gernika")
--

RAZRED	IX	Uzrast	14- 15 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora. ► Objasnjava kako i zašto se mogu razlikovati sjećanja ljudi o prošlosti. ► Koristi različite načine predstavljanja trajanja historijskih događaja, kao i njihov redoslijed. ► Ukazuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike uz događaje koji su obilježili njihov početak i kraj. ► Procjenjuje uzroke promjena određenih oblika društva analizirajući utjecaje različitih konteksta na historijske događaje kroz historijsko vrijeme. ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interes, vrijednosti, gledišta i stajališta onih kojih su dio tih pitanja i problema. 		

TEMA	HLADNI RAT I UNIVERZALNE LJUDSKE VRIJEDNOSTI	KLJUČNO PITANJE/A	U kolikoj mjeri su univerzalne vrijednosti poštovane i primjenjivane u sistemu političke polarizacije svijeta i što je na to uticalo?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Određuje hronološki prikaz svih važnih historijskih događaja, pojava i procesa od početka Hladnog rata do pada Berlinskog zida i sloma socijalizma u Evropi. ► Analizira različite izvore slikovne, pisane i gradi vlastito historijsko mišljenje. ► Objasni važnost pojma suočavanje s prošlošću te da navede primjere iz prošlosti Njemačke ► Razlikuje lokalne sukobe i krize u Hladnom ratu ► Tumači uzroke utrke u naoružanju i suprotnosti koje se odražavaju na kvalitet života kao i razvoj nauke i umjetnosti ► Uočava ideju saradnje kroz integraciju primjer OUN-a, EZ-e, ► diskutuje na zadatu temu ► istražuju na zadatu temu ► Analizira kartu novonastalih država nakon sloma SSSR-a i socijalizma u Evropi 		
SADRŽAJ	<p>Pojam i karakteristike Hladnog rata</p> <ul style="list-style-type: none"> ► "Ljudske vrijednosti vs. nadljudske vrijednosti" ► Berlin ► "Prošlost koja ne želi proći" – kako se nositi sa kontroverznom prošlošću? ► Kultura dijaloga, pomirenje saradnja, uvažavanje ► Osnove evropskih integracija ► Od ponirenja ka ujedinjenju ► Socijalna država (nordijski tip) ► Socijalističke zemlje (zemlje narodne demokratije) i univerzalne ljudske vrijednosti ► Revolucije i propast komunističkog sistema u istočnoj Evropi ► Univerzalne ljudske vrijednosti u Kraljevini Jugoslaviji i SFRJ 		

KLJUČNI POJMOVI	Hladni rat, blokovska podjela svijeta, demilitarizacija, denacifikacija, demokratizacija, Berlinska kriza, solidarnost, saradnja, pomirenje, integracije, mir i rat, humanizam,, jednakost, mir, sloboda, suživot, odgovornost, multikulturalnost
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Simulirati podjelu svijeta i prikazati na karti – nove države i pripadnost bloku kroz podjelu uloga. ► Grupni rad – analiza rada NATO pakta i Varšavskog pakta – ideje, razvoj, djelovanje.Istraživanje najznačajnijih kriza i ratova koje su izbile tokom Hladnog rata. Napraviti tablicu za njihovo poređenje po osnovnim kriterijima (Ko,kada, zasto, potpora velikih sila, djelovanje UN-a) ► Analizirati Maršalov plan i Trumanova doktrinu –(učenici u ovim dokumentima trebaju pronaći univerzalne vrijednosti kojima se vode autori ► Različite metode za obradu opštih crta Hladnog rata (glavnih događaja, ličnosti i procesa) – ► npr. Iceberg model uzroka Hladnog rata ili faktora koji su doprinijeli određenoj krizi, ► Barometar intenziteta hladnoratovskih kriza, i dr.

RAZRED	IX	Uzrast	14- 15 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interesu, vrijednosti, gledišta i stajališta onih koji su dio tih pitanja i problema. ► Procjenjuje razlike uzroka i posljedica događaja po važnosti i kategorijama, npr. trenutni-dugoročni-direktni-indirektni; lokalni-globalni. ► Razlikuje uzroke i posljedice, imajući na umu: višestruke uzroke određenog događaja; važnost utjecaja određenih osoba u historiji; utjecaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja; i utjecaj sreće, slučajnosti i iracionalnoga. ► Interpretira historijsko znanje iznošenjem dokaza u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim ili dramatskim prikazom i uz koristenje informacijskih tehnologija tamo gdje je to moguće i primjerno. 		

TEMA	UNIVERZALNE LJUDSKE VRJEDNOSTI KROZ DJELOVANJE SVJETSKE ORGANIZACIJE (UN) I DRUGIH HUMANITARNIH, NEVLADINIH ORGANIZACIJA I POJEDINACA	KLJUČNO PITANJE/A	Na koji način se univerzalne ljudske vrijednosti se u modernim društvima prepoznaju, njeguju i promoviraju kao opšte dobro?
RAZRADA ISHODA	Od učenika se očekuje da: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Čita i analizira Univerzalnu deklaraciju UN povezujući s primjerima iz sadašnjosti ▶ Ističe značaj OUN-ve Deklaracije za zaštitu ljudskih prava širom svijeta. ▶ Analizira djelovanje OUN i njenih organizacija – navodi pozitivna i negativna iskustva ▶ Povezuje prošlost i sadašnjost na osnovu istkustava iz svakodnevnice ▶ Analizira didaktički oblikovane historijske izvore ▶ Samostalno istražuje temu ▶ Samostalno prezentira rezultate istraživanja 		
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Organizacija Ujedinjenih nacija ▶ Globalno i individualno humanitarno djelovanje i solidarnost ▶ Migracije 		
KLJUČNI POJMOVI	Organizacija Ujedinjenih nacija, saradnja, međunarodne organizacije, humanitarne akcije, ljudska prava i slobode, mir, migracije, humanost, solidarnost, saradnja, jednakost, tolerancija, mir, sloboda	PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Analiza deklaracije UN o ljudskim pravima ▶ Istraživanja i prezentacija rada UN-a i njegovih organizacija UNICEF, UNESCO, i sl. – napraviti šematisovane prezentacije načina djelovanja i pronaći primjere djelovanja tokom više decenija 20. stoljeća (šezesete, sedamdesete, osamdesete, devedesete i današnjica) ▶ Simulacija rada UNa,

	<ul style="list-style-type: none"> ► Izrada promotivnih posteru za različite kampanje (Una, Amnesty International, Crvenog Krsta, i sl.) ► Analizirati deklaraciju o pravima djeteta ► Istraživanje djelovanja humanitarnih organizacija "Ljekari bez granica", Organizacije za zaštitu okoline, Organizacija za zaštitu prava djece "Save the Children" ► Projekat simulacije humanitarne akcije čije rješavanje učenici moraju osmislići (rat, prirodna katastrofa, migracija, i sl.) ► Debata: Da li se organizacija UN-a u dovoljnoj mjeri pokazala kao čuvan mira? ► Debata o položaju djece u svijetu danas – zloupotreba dječjeg rada postoji i danas (da ili ne)? ► Biografije poznatih ličnosti angažiranih u humanitarnim misijama i akcijama. ► Mape ličnosti (Character Map) za službenih pojedinaca, i dr.
--	---

RAZRED	IX	Uzrast	14-15 godina
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora. ► Ukazuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike uz događaje koji su obilježili njihov početak i kraj. ► Procjenjuje uzroke promjena određenih oblika društva analizirajući utjecaje različitih konteksta na historijske događaje kroz historijsko vrijeme. ► Raspravlja o određenim oblicima društva (društvenom, ekonomskom, kulturnom, religijskom, političkom, te svakodnevnom životu) od staroga vijeka do savremenog doba. ► Razlikuje uzroke i posljedice, imajući na umu: višestruke uzroke određenog događaja; važnost utjecaja određenih osoba u historiji; utjecaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja; i utjecaj sreće, slučajnosti i iracionalnoga. ► ispituje (istražuje) i poredi društvene, kulturne, političke, ekonomske i religijske norme i vrijednosti zapadne civilizacije s drugim kulturama u svijetu. 		

TEMA EMANCIPACIJA U DRUGOJ POLOVINI 20. VIJEKA BORBA ZA SLOBODU, RAVNOPRAVNOST, TOLERANCIJU, RAZUMIJEVANJE, PROTIV DISKRIMINACIJE. BORBA ZA ZDRAVU ICISTU OKOLINU	KLJUČNO PITANJE/A U kojim je sferama ljudskog društva emancipacija doživjela svoju najveću ekspanziju u 20. vijeku i na koji način?
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Uporedno analizira političku i demografsku kartu svijeta pred Prvi svjetski rat, nakon njega, nakon Drugog svjetskog rata i na kraju 20. vijeka, kako bi se uočile promjene političkih granica i demografskih tokova. ► Navede i objasni uzroke i posljedice dekolonizacije svijeta kroz primjere ► Navede primjere diskriminiranja po različitim osnovama (političke, ekonomске, starosne, rodne, rasne) i objasni na koji način su se navedene grupe nosile sa problemom diskriminacije ► Navesti primjere mirovnih pokreta u svijetu kao reakcija na ratne sukobe i svjetske krize ► Objasnji pojam apartheida ► Navede primjere položaja žena u svijetu u modernom dobu i upoređuje ih te dovodi u kontekts društveno-političkih i ekonomskih prilika u pojedinim dijelovima svijeta ► Navodi primjere sportskih događaja koji promoviraju vrijednosti mira, saradnje i jednakosti ► Analizira didaktički oblikovane historijske izvore ► Samostalno istražuje temu ► Samostalno prezentira rezultate istraživanja
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Dekolonizacija – proces podstaknut svjetskim ratovima ► Vijetnamski rat kao produkt borbe protiv kolonijalizma ► Rasizam u Sjedinjenim američkim državama u 20. vijeku ► Apartheid ► Feministički pokret i emancipacija žena ► Sport

KLJUČNI POJMOVI	Emancipacija, dekolonizacija, apartheid, rasizam, antisemitizam, feministički pokret, sloboda, jednakost, diskriminacija, tolerancija, moderne olimpijske igre, saradnja, ravnopravnost, uvažavanje, solidarnost.						
PREDLOŽENE AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> ► Izrada sinhronističke tablice događaja za evropske zemlje radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza. ► Isrtavanje granica i kolonija velikih sila na slijepoj karti svijeta. ► Napisati novinski izvještaj o međunarodnim krizama iz različitih perspektiva i mirovnim pokretima kao reakcijom na vojne sukobe. ► Kreirati igru asocijacija za najvažnije pojmove iz ove tematske cjeline. ► Uraditi istraživanje o uništanju životne okoline u Vijetnamu kao primjer neodgovornosti američke vojske. – pronaći slične primjere iz svakodnevnice ► Korištenje vizualnih izvora – ratne fotografije – pronaći primjere diskriminacije kroz fotografije ► Analiza čuvenog govor Martina Lutera Kinga "I have a dream..." koji sublimira rasne probleme u SAD i univerzalne vrijednosti koje su afroameričkoj populaciji bile uskraćene. Diskusija o aktualnosti govora danas ► Istraživanja i prezentacije kroz grupni rad o položaju žena s naglaskom na pravo glasa i druga prava i slobode u različitim dijelovima Evrope i svijeta. ► Diskusija o olimpijskom duhu nekad i sad? Šta su vrijednosti olimpijade u antičko a šta u savremeno doba? 						
RAZRED	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="background-color: #d3d3d3; text-align: center;">IX</th><th style="background-color: #d3d3d3; text-align: center;">Uzrast</th><th style="background-color: #d3d3d3; text-align: center;">14– 15 godina</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>OPŠTI ISHODI</td><td> <ul style="list-style-type: none"> ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora. ► Objasnjava kako i zašto se mogu razlikovati sjećanja ljudi o prošlosti. ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interes, vrijednosti, gledišta i stajališta onih koji su dio tih pitanja i problema. </td><td></td></tr> </tbody> </table>	IX	Uzrast	14– 15 godina	OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora. ► Objasnjava kako i zašto se mogu razlikovati sjećanja ljudi o prošlosti. ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interes, vrijednosti, gledišta i stajališta onih koji su dio tih pitanja i problema. 	
IX	Uzrast	14– 15 godina					
OPŠTI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> ► Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. ► Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora. ► Objasnjava kako i zašto se mogu razlikovati sjećanja ljudi o prošlosti. ► Poredi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima. ► Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interes, vrijednosti, gledišta i stajališta onih koji su dio tih pitanja i problema. 						

	<ul style="list-style-type: none"> ► Tumači događaje iz prošlosti u okviru konteksta u kojem se događaj odvija, a ne u odnosu na savremene norme i vrijednosti. ► Interpretira historijsko znanje iznošenjem dokaza u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim ili dramskim prikazom i uz korištenje informacijskih tehnologija tamo gdje je to moguće i primjerenou. 						
TEMA	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: center; background-color: #f2f2f2;">UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI U OKVIRU SFRJ vs. UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON OSAMOSTALJENJA</th><th style="text-align: center; background-color: #f2f2f2;">KLJUČNO PITANJE/A</th><th style="text-align: center; background-color: #f2f2f2;">Koje univerzalne vrijednosti su promovirane u Bosni i Hercegovini u vrijeme SFRJ a koje u periodu nakon njenog osamostaljenja? Šta je uticalo na to?</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="height: 100px;"></td><td style="height: 100px;"></td><td style="height: 100px;"></td></tr> </tbody> </table>	UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI U OKVIRU SFRJ vs. UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON OSAMOSTALJENJA	KLJUČNO PITANJE/A	Koje univerzalne vrijednosti su promovirane u Bosni i Hercegovini u vrijeme SFRJ a koje u periodu nakon njenog osamostaljenja? Šta je uticalo na to?			
UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI U OKVIRU SFRJ vs. UNIVERZALNE VRJEDNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON OSAMOSTALJENJA	KLJUČNO PITANJE/A	Koje univerzalne vrijednosti su promovirane u Bosni i Hercegovini u vrijeme SFRJ a koje u periodu nakon njenog osamostaljenja? Šta je uticalo na to?					
RAZRADA ISHODA	<p>Od učenika se očekuje da:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Koristi vremensku liniju i objašnjava događaje vezane za Bosnu u Hercegovinu u sastavu Jugoslavije te proces osamostaljivanja ► Razumije jugoslavensku ideju i vrijeme kada je nastala. ► Koristi različite izvore o političkim i društvenim dešavanjima u navedenom eriodu ► Istražuje političke, privredne i društvene procese koji su oblikovali socijalističku Jugoslaviju od 1945. do njenog raspada. ► Tumači prošlost na osnovu historijskih izvora. ► Istražuje o svakodnevnom životu u BiH u vrijeme Jugoslavije analizira i upoređuje sa primjerima iz svakodnevnice. ► Istražuje različita gledišta i perspektive o životu u Jugoslaviji 1945-1992. te periodu 1992-2000. ► Zna objasniti ulogu historijskih ličnosti u ratu. ► Objašnjava stradanja ljudi iz ideoloških, političkih i vjerskih razloga. ► Objašnjava složenost bh države i probleme koje je imala nakon referendumu o nezavisnosti. ► Istražuje i analizira različite vrste izvora iz tog perioda i zauzima historijski stav o tim događajima. 						

	<ul style="list-style-type: none"> ► Navodi hronološki slijed događaja od referendumu , prijema u UN-e i ratnih dešavanja- sve do Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995.g. ► Analizira perspektivu razvoja savremene Bosne i Hercegovine
SADRŽAJ	<ul style="list-style-type: none"> ► Bosna i Hercegovina u okvirima SFRJ (položaj Bosne i Hercegovine u SFRJ, ekonomski, društveni i kulturni razvoj; svakodnevni život, organizacije, omladinske radne akcije, pionirski savez, bratstvo i jedinstvo) ► Samostalna Bosna i Hercegovina (raspad Jugoslavije, put BiH u samostalnost, ratovi devedesetih na prostoru Jugoslavije, Dejtonski mirovni sporazum; problemi savremene Bosne i Hercegovine, ideja mira i saradnje u Bosni i Hercegovini, ljudska prava i slobode, vjerske slobode i djelovanje međureligijskih zajednica)
KLJUČNI POJMOVI	<p>Socijalistička Jugoslavija, kulturni i društveni razvoj, bratstvo i jedinstvo, centralizam, federalizam, raspad SFRJ, nacionalizam, ideologije, rat, mir, sloboda, dijalog, pomirenje, jednakost, ravnopravnost, uvažavanje, saradnja</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Izraditi prezentaciju hronologije najznačajnijih događaja za Bosnu i Hercegovinu 1945-1995. ► Napraviti biografije najznačajnijih ličnosti koji su obilježili 20. stoljeće u historiji Bosne i Hercegovine iz oblasti: politike, kulture i umjetnosti, nauke. ► Uraditi upitnik i istraživanje o tome kakav je bio svakodnevni život u Bosni i Hercegovini u vrijeme SFRJ. ► Analizirati novinske članke i izveštaje medija o krizi u Jugoslaviji i uticaju na svakodnevni život. ► Na osnovu primjera dječjih dnevnika i informacija o svakodnevnom životu tokom 1992- 1995 napraviti sastav jedan dan u ratu. ► Napraviti istraživanje i prezentaciju spomenika posvećenim ratovima u 20.stoljeću u lokalnoj sredini. ► Rad sa novinskim člancima, videima i političkim karikaturama (poređenje medijskih perspektiva). ► Rad sa fotografijama i predmetima iz svakodnevnog života (rekonstrukcija dana u životu djeteta u ratu). ► Rad sa spomenicima i memorijalnim centrima – 3 kulture sjećanja u BiH (izrada idejnog rješenja “neutralnog spomenika”).

Summary of the “Alternative curricula for history teaching in Bosnia and Herzegovina – a contribution in promoting humanism in history teaching and facing the Bosnian-Herzegovinian controversies”

	6 GRADE	7 GRADE	8 GRADE	9 GRADE
TOPICS AND VALUES	HISTORY AND DISCOVERY OF THE PAST HUMANS AND COMMUNITY IN PREHISTORY HUMANS, NATURE, LIFE AND CREATION STATE, INDIVIDUAL FREEDOM AND EQUALITY IN THE ANCIENT WORLD WAR AND PEACE IN ANCIENT PERIOD WOMEN AND CHILDREN IN PRIVATE AND PUBLIC SPACE OF THE ANCIENT WORLD	CREATION OF EUROPE IN MIDDLE AGES INTERACTIONS, CONFLICTS AND TOLERANCE IN EARLY MIDDLE AGES CONFLICTS, TOLERANCE AND CONVIVENCE IN DEVELOPED AND LATE MIDDLE AGES QUESTION OF FREEDOM IN MIDDLE AGES SOLIDARITY WOMEN IN MIDDLE AGES	TOLERANCE, COEXISTENCE AND CONFLICTS IN ISLAMIC WORLD 1450-1918: JEWS, CHRISTIANS AND MUSLIMS, JEWS – TOLERANCE; COEXISTENCE AND CONFLICTS IN THE WORLD OF WESTERN AND EASTERN CHRISTIANITY 1450-1918: RELIGIOUS, ETHNIC AND NATIONAL DIVERSITY SLAVERY AND FREEDOM IN EUROPEAN AND WORLD HISTORY 1450-1918.	FEAR OF THE DIFFERENT COLD WAR AND UNIVERSAL HUMAN VALUES UNIVERSAL VALUES THROUGH THE WORK OF THE WORLD ORGANIZATION OF UNITED NATIONS (UN) AND OTHER HUMANITARIAN AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND INDIVIDUALS EMANCIPATION IN THE SECOND HALF OF THE 20 TH CENTURY FIGHT FOR FREEDOM, EQUALITY, TOLERANCE, UNDERSTANDING AGAINST DISCRIMINATION

	CULTURE OF DIALOGUE IN EUROPEAN AND WORLD HISTORY 1450-1918: FIELD OF INTERNATIONAL RELATIONS WOMEN AND CHILDREN IN PRIVATE AND PUBLIC SPACE OF MODERN WORLD 1450-1918.	FIGHT FOR THE HEALTHY AND CLEAN ENVIRONMENT UNIVERSAL VALUES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN SFRY VS. UNIVERSAL VALUES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AFTER THE INDEPENDENCE
--	--	--

LEARNING OUTCOMES CCC	<p>Interprets the past on the basis of didactically shaped sources and comprehends what may impact the writing of history; discovers different historical standpoints (points of view) on certain historical events and determines the context of the origin of those views (critical thinking).</p> <p>Orders chronologically given dates and periods.</p> <p>Comprehends historical periods and how events in the periods are interconnected. Elaborates upon the main trends, processes and problems of the past by placing people and events in the temporal and spatial framework.</p> <p>Elaborates on how main events are temporally connected to one another and reconstructs tracks and interprets specific</p> <p>Finds relevant information in simple graphical and statistical sources (e.g. tables, charts, diagrams)</p> <p>Uses historical information obtained from didactically shaped sources to provide answers to questions.</p> <p>Elaborates upon some past events with different interpretations.</p> <p>Describes the features of the Middle Ages and key historical events therein.</p> <p>Compares two versions of a given historical event using visual and written sources.</p>	<p>Determines and conducts the selection of various historical and archaeological sources, significant for enquiring into certain topics.</p> <p>Interprets the past on the basis of didactically shaped sources and comprehends what may impact the writing of history; discovers different historical standpoints (points of view) on certain historical events and determines the context of the origin of those views (critical thinking).</p> <p>Interprets historical knowledge by: building arguments in discussion; writing short historical texts, drawing, making graphic displays and performing drama pieces; using ICT devices when plausible and appropriate.</p>	<p>Examines a certain topic by focusing on key questions and by determining different, relevant sources to investigate the topic.</p> <p>Gathers information obtained from specific didactically shaped sources.</p> <p>Interprets historical knowledge by: building arguments in discussion; writing short historical texts, drawing, making graphic displays and performing drama pieces; using ICT devices when plausible and appropriate.</p>	<p>Differentiates relevant from irrelevant information, key points (primary) from secondary, verifiable from non-verifiable information in historical narratives and tales.</p>
--------------------------	---	---	---	---

	<p>aspects (social, economic, cultural, religious, political, everyday life) of a society in different contexts in time and in different historical periods.</p> <p>Creates a timeline and elaborates upon the information provided therein.</p> <p>Compares certain aspects (social, economic, cultural, religious, political, everyday life)¹ of societies in Antiquity and the Middle Ages.</p> <p>Distinguishes between the types of historical sources, their classification and values.</p> <p>Provides examples of the influence of Antiquity on the present.</p> <p>Conducts school research projects in order to investigate the past and the present.</p>	<p>Elaborates upon the fact that different value systems and traditions can influence the interpretation of a specific event from the past.</p> <p>Constructs different timelines with key events, persons and periods of the historical era being studied.</p> <p>Elaborates upon the features of the Modern Age (social, economic, cultural, religious, political).</p> <p>Describes the reasons for the occurrence of a given historical event and effect thereof, and links them with changes in the broader social, economic and political context.</p>	<p>Elaborates upon the fact that different value systems and traditions can influence the interpretation of a specific event from the past.</p> <p>Constructs different timelines with key events, persons and periods of the historical era being studied.</p> <p>Elaborates upon the features of the Modern Age (social, economic, cultural, religious, political).</p> <p>Describes the reasons for the occurrence of a given historical event and effect thereof, and links them with changes in the broader social, economic and political context.</p>	<p>Provides interpretation of a specific event based on didactically shaped sources</p> <p>Uses different methods to demonstrate the duration and chronology of specific historical events.</p> <p>Explicates key features of specific periods by analysing social, economic, cultural, religious and political situations, and elaborates upon the events which marked the beginning and the end of each period.</p> <p>Links historical events and processes from different contexts of the same period.</p>
--	--	--	--	--

¹ Only one aspect compared to two different periods

<p>Elaborates upon the fact that every historical event has its cause, motive and effect (changes).</p> <p>Identifies some aspects of society that have changed and some that have remained the same over time in more than one context (in several examples from one society).</p> <p>Compares aspects (social, economic, cultural, religious, political, everyday life) of a society in the past and in the present, as well as between two different historical periods.</p>	<p>Orders images of selected historical persons or historical notions in a chronological and synchronic manner and compares important events and achievements from different temporal periods in world history.</p> <p>Compares specific aspects of society through epochs and regions so to define lasting problems.</p> <p>Uses different maps and documents to interpret migrations of population, such as main national and international migrations, change of settings and dwellings, frictions between groups, and spread of ideas, technological advancements and goods.</p>	<p>Provides critical opinion on changes in a wider historical context and importance and by effect</p>
---	--	--

	<p>that brought change (e.g. local - global, current – long-term).</p>	<p>in the context of living environment.</p> <p>Describes and links the cause and effect of a given historical event and the changes it brought about in the social, economic and political context.</p> <p>Compares and confronts different types of ideas, values, personalities, institutions and behaviour patterns in everyday life, identifying similarities and differences between them.</p> <p>Identifies key questions and problems through discussion and analyse interests, values, perspectives and standpoints of those involved in the developments.</p>
--	--	---

KEY CONCEPTS / Competences for democratic citizenship	Peace	Freedom	Equality	Cooperation	Solidarity	Life	Responsibility
Values	- Valuing human dignity and human rights	- Valuing cultural diversity - Valuing democracy, justice, fairness, equality and the rule of law	- Valuing cultural diversity - Valuing democracy, justice, fairness, equality and the rule of law	- Valuing human dignity and human rights - Valuing cultural diversity	- Valuing human dignity and human rights - Valuing cultural diversity	- Valuing human dignity and human rights - Valuing cultural diversity	- Valuing human dignity and human rights - Valuing cultural diversity
Attitudes	- Respect - Civic-mindedness			- Openness to cultural otherness and to other beliefs, world views and practices - Respect Tolerance of ambiguity	- Openness to cultural otherness and to other beliefs, world views and practices Respect	- Openness to cultural otherness and to other beliefs, world views and practices Respect Self-efficacy	Openness to cultural otherness and to other beliefs, world views and practices Respect Civic-mindedness Responsibility Self-efficacy

Skills	Empathy Conflict- resolution skills	Empathy Flexibility and adaptability Conflict- resolution skills	Co-operation skills	Empathy Flexibility and adaptability	Empathy Co-operation skills	Co-operation skills	Empathy Co-operation skills	Co-operation skills	Co-operation skills
Knowledge and Critical understanding	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of language and communication	Knowledge and critical understanding of the self and communication	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, cultures, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, cultures, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, cultures, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, cultures, religions, history, media, economies, environment, sustainability	Knowledge and critical understanding of the world: politics, law, human rights, culture, cultures, religions, history, media, economies, environment, sustainability

Biografije autorica i autora

Dr. sc. Slavojka Beštić Bronza rođena je u Sanskom Mostu 31. oktobra 1971. godine. Osnovnu školu i Matematičku gimnaziju završila je rodnom gradu. Studirala je Istoriju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i Banjaluci, gdje je i diplomirala sa temom iz Opšte savremene istorije pod nazivom *Osovinsko ratno prisustvo u Sjevernoj Africi 1941-1943 godine. Strategijski ciljevi i namjere*, najvišom ocjenom, deset (10).

Od 1. januara 2002. godine zaposlena je na Filozofском fakultetu Univerziteta u Banjaluci u zvanju asistenta za predmete Opšta savremena istorija I i II na Studijskom programu Istorija. Uže polje njenog istraživanja su međunarodni odnosi nakon Drugog svjetskog rata, sa posebnim fokusom na istoriju Njemačke u periodu Hladnog rata, te njen odnos sa zemljama Istočne i Jugoistočne Evrope.

Magistarski rad pod nazivom *Istočna politika njemačkog kancelara Vilija Branta i Jugoslavija 1969-1974*, odbranila je 2007. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjaluci. Na istom fakultetu je 2015. godine odbranila i doktorsku disertaciju pod nazivom *Ujedinjenje Njemačke i jugoslovensko javno mnjenje*. Trenutno je zaposlena u zvanju docenta za užu naučnu oblast Opšta istorija na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjaluci. Udata je i majka je dvoje djece.

Mr. sc. Bojana Dujković Blagojević diplomirala je i magistrirala na Odsjeku za istoriju na Filozofskom fakultetu u Banja Luci. Paralelno je radila kao nastavnik istorije u gimnazijima i nevladinom sektoru. Učesnik je brojnih projekata u zemlji i иностранству. Bila je jedan od osnivača udruženja nastavnika istorije u BiH, EUROCLIO HIP BiH, gdje obavlja poslove projekt menadžera. Autor je dodatnih nastavnih materijala i ko-autor udžbenika za kulturu religija. Tokom duge saradnje sa EUROCLIO koordinirala je projekte i bila glavni urednik za publikacije za regiju Balkana. Aktivno je radila kao trener u projektima koji se fokusiraju na kulturu sjećanja i unapređenje kapaciteta nastavnika istorije. Bojana je imenovana Ambasadorom EUROCLIO-a 2014. godine.

Mr. sc. Melisa Forić Plasto, rođena je u Sarajevu 1980. godine, gdje je odrasla i školovala se. Radi kao asistent na oblasti Metodika nastave historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, gdje je diplomirala i magistrirala. Doktorski je kandidat na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od 2005. do 2016. godine radila je u Centru za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH). Autorica je i koautorica nekoliko udžbenika historije za srednje i osnovne škole, koautorica udžbenika za predmet Kultura religija, kao i članaka, rasprava i prikaza u vezi s metodikom i nastavom historije u savremenom dobu. Predsjednica je Udruženja nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine – EUROCLIO – HIP BiH i član navedene asocijacije od 2003. godine. Sudjelovala je u nekoliko međunarodnih projekata koji se tiču historije, nastave historije i kulture sjećanja u Bosni i Hercegovini i regionu. Aktivno je učestvovala na regionalnim i međunarodnim konferencijama posvećenim obrazovanju, nastavi historije i kulturi sjećanja, kao i studijskim boravcima i edukacijama. Područja interesovanja su metodika nastave historije, didaktika, savremena historija Bosne i Hercegovine, kultura sjećanja, obrazovne politike, udžbenici. Supruga i Makova mama.

Mr. sc. Elma Hašimbegović je historičarka i muzejska djelatnica rođena u Sarajevu 1977. godine. Diplomirala je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a magistrirala na Odsjeku za srednjovjekovne studije na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti, na kojem je kompletirala i doktorski program. Akademski se usavršavala u SAD-u - na Ohio State univerzitetu (2008), te kao gostujući naučnik na Michigan univerzitetu (2011). Od 2001. godine radi u Historijskom muzeju Bosne i Hercegovine kao kustosica, saradnica za srednji vijek, učestvujući na različitim projektima i postavkama i stičući zvanje muzejske savjetnice. Od 2013. godine je na poziciji direktorice Historijskog muzeja, gdje kreira muzejsku politiku i programe u skladu s politikom muzeja otvorenog za sve, uz strategiju otvorenosti, gradnje partnerstava sa domaćim i međunarodnim partnerima te izlaska na međunarodnu scenu. Aktivno učestvuje u projektima i aktivnostima vezanim za muzeologiju, kulturu sjećanja i obrazovanje. Na polju obrazovanja, aktivna je članica EUROCLIO mreže, sudjelovala je u

više nacionalnih i međunarodnih projekata, kao i u pisanju udžbenika, a kroz svoj rad u muzeju trudi se da promoviše muzeje kao važne obrazovne institucije.

Senada Jusić-Dučić je historičarka, autorica knjige “Žuta zgrada pored Miljacke”, koautor u izradi pedagoških modula “Latinska Ćuprija” i “MonumentInmotion” te član uredničkog tima više metodičkih priručnika. Student postplomskog studija Filozofskog fakulteta u Sarajevu- Odsjek za historiju. Član odbora Euroclia HIPBIH. Autor prikaza i članaka u sklopu istraživanja statusa predmeta historije i djelovanja UNICEF-a u Jugoslaviji do 1957. godine Zaposlena u nastavi osnovnog i srednjoškolskog nivoa. Učestvovala i sarađivala na mnogim konferencijama, projektima internacionalnog, regionalnog i lokalnog karaktera vezanih za istraživanje i analizu historijskih procesa, novih metoda u nastavi historije, antidiskriminacionim projektima i slično. Sarađivala sa institucijama u sektoru historijskih oblasti (Institut za istoriju Sarajevo, Historijski arhiv Sarajevo) i NVO sektorom (ZFD, Žene ženama, i sl.). Trenutno angažirana na projektima EUROCLIO HIP BiH.

Dr. sc. Fahd Kasumović (Sarajevo, 12. 9. 1978.). Studirao i 2002. diplomirao na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Na istom fakultetu 2008. stekao titulu magistra historijskih znanosti, a 2016. i titulu doktora historijskih znanosti odbranivši disertaciju pod naslovom “Osmanska poreska politika u Bosanskom ejaletu (1699–1839)”. U šk. 2001/2002. predavao historiju u Osnovnoj školi “Safvet-beg Bašagić” u Sarajevu. Biran 2003. za asistenta na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, 2008. za višeg asistenta, a 2016. u zvanje docenta na predmetima iz osmanske historije, oblast Svjetska i bosanskohercegovačka historija – Novi vijek i suvremeno doba. Bio stipendista Vlade Republike Turske i u ak. 2002/2003. boravio na Ege Üniversitesi u Izmiru na usavršavanju turskog jezika i osmanske paleografije. Kao gostujući član, dva tromjesečja u ak. 2017/2019. boravio u Oxford Centre for Islamic studies, Oxford University, učestvujući u radu centra kroz držanje predavanja, seminare, radionice i diskusione grupe. Objavljivao izvorne znanstvene radove u više indeksiranih i referentnih znanstvenih časopisa u BiH i inozemstvu. Bio član Redakcije Priloga Instituta za historiju Sarajevo, Redakcije

Radova Filozofskog fakulteta (Historija-Historija Umjetnosti-Arheologija), Odbora za historijske nauke ANUBiH, kao i Centra za osmanističke studije Sarajevo. Sudjelovao u radu više međunarodnih i domaćih znanstvenih konferencija i stručnih seminara. Predmet znanstvenog interesa Fahda Kasumovića su društveno-ekonomska, kulturna i politička historija Osmanske države u razdoblju od 15. do polovine 19. stoljeća, a unutar spomenutog okvira posebnu pažnju posvećuje istraživanju historije BiH i Zapadnog Balkana.

Dr. sc. Marija Naletilić radi u Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje gdje vodi Odjel za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa. Vodila je proces izrade Zajedničke jezgre definirane na ishodima učenja (2012.-2018.). Magistrirala je historiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, a doktorirala na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Autorica je nekoliko radova o povijesti Bosne i Hercegovine u 19. i 20. stoljeću. Vodila je radionice o inovativnom pristupu u nastavi povijesti. Surađivala je s Georg Eckert Institute u Njemačkoj i sudjelovala je na međunarodnim seminarima. Bila je predsjedavajuća Odbora za reformu nastave povijesti u Bosni i Hercegovini. Radila je recenzije udžbenika za osnovno devetogodišnje obrazovanje i za gimnazije.

Dr. sc. Edin Radušić je vanredni profesor na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Bio je predsjednik Udruženja predavača historije Bosne i Hercegovine (Euroclio HIP) i predsjednik Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Član je Odbora za istorijske nauke Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Studij historije završio je Filozofskom fakultetu u Sarajevu, magistrirao Jugoistočnoevropske studije na Univerzitetu u Ateni, Grčka (2000. godine) i Historiju Bosne i Hercegovine 19. i 20. stoljeća na Filozofskom Fakultetu u Sarajevu (2004). Doktorirao je 2008. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Od 1999. godine Edin Radušić je zaposlen na Filozofskom Fakultetu u Sarajevu gdje je prošao sva zvanja od asistenta do vanrednog profesora.

Naučno se bavi historijom Bosne i Hercegovine u 19. i 20. stoljeću u širem evropskom kontekstu s posebnim fokusom na diplomatsku i društvenu historiju. Autor je tri knjige

Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od 1857. do 1878. godine (2013) i "Bosnian Horrors". Antiturski narativi o Bosni u britanskom javnom diskursu i njihove političke posljedice 1875–1878. (2019) i Dvije Bosne: Britanske putopisne i konzularne slike Bosne i Hercegovine, njenog stanovništva i međusobnih odnosa (2019). Pisao je knjige u saradnji s drugim autorima, udžbenike i priručnike historije i brojne naučne i stručne članke koji su objavljivani na bosanskom, engleskom, njemačkom i arapskom jeziku. Učestvovao je na brojnim konferencijama i u više domaćih i međunarodnih projekata.

Dr. sc. Edin Veladžić rođen je u Bužimu 1973. godine. Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu završio je osnovne i postdiplomske studije gdje je stekao zvanje magistra historijskih nauka 2007. godine. Doktorsku disertaciju pod naslovom "Kulturne politike u Bosni i Hercegovini u svjetlu kulturne politike Europske unije" odbranio je na Odsjeku za sociologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu 2016. godine. Obavio je nekoliko stručnih usavršavanja u inostranstvu. Autor je većeg broja stručnih i naučnih radova, policy istraživanja, analiza, prikaza, recenzija i drugih tekstova, a bio je učesnik i voditelj nekoliko projekata. Koautor je udžbenika historije za II razred gimnazije i dodatnih nastavnih materijala za izučavanje historije u osnovnim i srednjim školama. Učesnik je preko 180 međunarodnih

naučnih i stručnih konferencija, seminara i obuka različitog karaktera, uglavnom iz oblasti historije Bosne i Hercegovine, europskih integracija, kulturnog naslijeđa i kulturnih politika. Jedan je od osnivača i prvi predsjednik udruženja edukatora historije u Bosni i Hercegovini EUROCLIO–HIP BiH. Radio je u nekoliko osnovnih škola u Sarajevu i u Institutu za historiju u Sarajevu kao stručni saradnik za modernu historiju Bosne i Hercegovine 19. i 20. stoljeća. Trenutno je uposlenik u Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine kao stručni savjetnik za evropske integracije i međunarodnu kulturnu saradnju.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

371.214:94]:373.3(497.6)

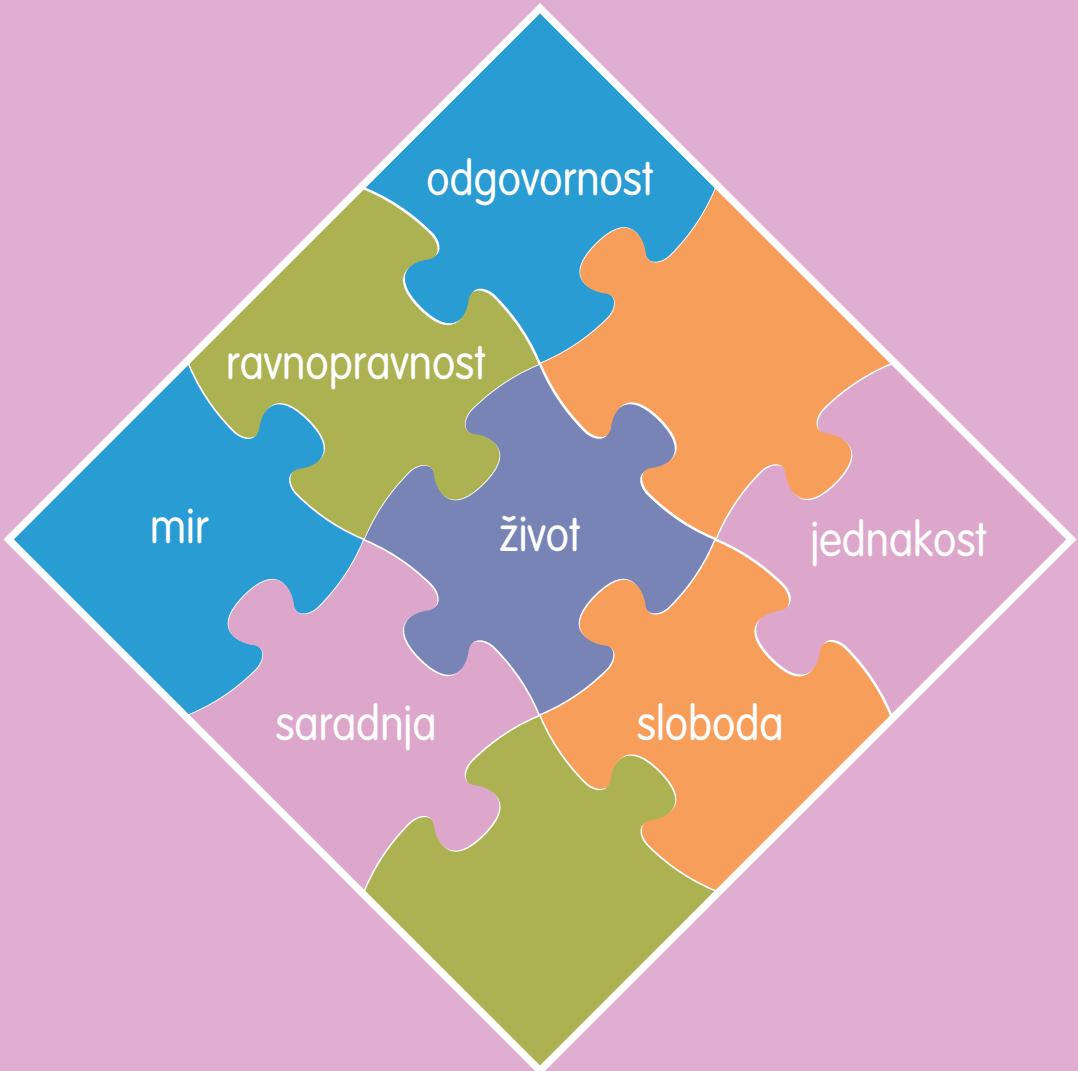
ALTERNATIVNI kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini :
doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim
kontroverzama / Slavojka Beštić Bronza ... [et al.]. – Sarajevo : Udruženje nastavnika i
profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine, EUROCLIO HIP BiH, 2019. – 119
str. ; ilustr. ; 21 cm

Biografije autorica i autora: str. 115-119. – Summary.

ISBN 978-9926-8405-0-1

1. Beštić Bronza, Slavojka

COBISS.BH-ID 28247814

ISBN 8-9926-8405-0-1

9 789926 840501